

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Academisch pionieren 1999-2015

de oogst van 16 jaar Universiteit Leiden in Den Haag

van der Wusten, H.

Publication date

2016

Document Version

Proof

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van der Wusten, H. (2016). *Academisch pionieren 1999-2015: de oogst van 16 jaar Universiteit Leiden in Den Haag*. Amsterdam University Press.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Academisch pionieren 1999-2015

Academisch pionieren 1999-2015

De oogst van 16 jaar Universiteit Leiden in Den Haag

Herman van der Wusten

Amsterdam University Press

Ontwerp omslag: Marcello's Art Factory, Den Haag
Lay out: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 8555 107 2
NUR

© 2016 Herman van der Wusten, Heemstede

Deze titel verschijnt onder de imprint Pallas Publications. Pallas Publications is een imprint van Amsterdam University Press.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
1. Universiteit en stad	11
2. Het Deetman-Vredevoogdstekje en tuinman De Vries	21
3. Een gefaseerde ontwikkeling	33
4. Den Haag als academische habitat	51
5. De campuspraktijk van onderwijs en onderzoek	69
6. De wandelende 'campus'	95
7. Vergelijkingen, uitkomsten, conclusies	113
Literatuur	143

Lijst van figuren en tabellen

Figuur 1.1	Universiteit en stad in het Leids-Haagse geval	16
Figuur 2.1	De directie veegt de stoep schoon van Lange Houtstraat 5-7	29
Figuur 2.2	Luisterrijke opening van Schouwburgstraat 2	29
Figuur 3.1	Resultaten Totaal, In Company, Rest	40
Figuur 3.2	Wetenschappelijk (wp) en Ondersteunend Beheers Personeel (obp)	42
Figuur 3.3	Totaal ingeschreven studenten	42
Figuur 6.1	Huisvesting: kantoren en onderwijsruimtes	100
Figuur 6.2	Op weg naar het aanvankelijk ideaal 1999-2002.	101
Figuur 6.3	De Lange Houtstraat campus 2002-2010.	104
Figuur 6.4	De univer-city campus I 2010-2016	109
Figuur 6.5	De univer-city campus II vanaf 2016.	111
Tabel 3.1	Omzetten twaalf initiatieven 2004-2014 naar grootte- klasse in vijf categorieën.	37
Tabel 5.1	De Leidse vestiging in Den Haag in onderdelen	71
Tabel 5.2	Onderwijsprogramma's in Den Haag	79

Bron foto's: Faculteit Campus Den Haag

Voorwoord

Dit boekje doet verslag van de recente academische activiteiten van de Universiteit Leiden in de gemeente Den Haag. Vanaf 1999 is een hele reeks initiatieven ontplooid en hebben onderdelen van de Universiteit Leiden een plek binnen Den Haag gekregen. Dat is allemaal niet zonder slag of stoot gegaan en de lotgevallen van die initiatieven zijn hier geboekstaafd. In de beschreven periode (1999-2015) was de leiding van wat eerst bekendstond als de Haagse Vestiging en daarna als de Campus in handen van professor Jouke de Vries. Het boekje is gemaakt en wordt uitgegeven ter gelegenheid van zijn afscheid.

Een eerste gedachte over zo'n gevalstudie rees tijdens een toevallige ontmoeting van Jacqueline van Zoggel (extern adviseur bij Universiteit Leiden en Gemeente Den Haag bij diverse hogeronderwijsprojecten) en de auteur, beiden in een voorafgaande periode betrokken bij de pogingen van het bestuur van de Universiteit van Amsterdam tot de start van een nevenvestiging in Almere. Toen Jouke de Vries begin 2015 zijn vertrek aankondigde, kreeg het idee om bij wijze van afscheidscadeau de gevalstudie Den Haag ook inderdaad op te tekenen, concreet gestalte binnen de gemeente. De Campus (met name bedrijfsvoerder Rolf Oosterloo) en de gemeente Den Haag (met name Madelon Awater, senior beleidsmedewerker Hoger Onderwijs Gemeente Den Haag) zegden hun medewerking toe. Onder begeleiding van een commissie, bestaande uit Jacqueline van Zoggel, Lieke Schreel, Madelon Awater en Rolf Oosterloo, is vervolgens tussen april en december 2015 de hiernavolgende tekst tot stand gekomen.

Universiteiten worden vaak in hun geheel bestudeerd en dan krijgt de vestigingsplaats in de regel ook wat aandacht: de couleur locale doet er op de een of andere manier toe. Bij studies van universitaire onderdelen (faculteiten, instituten) lijkt de aandacht voor de omgeving, voor zover aanwezig, zich toe te spitsen op de eigen universiteit en de zusters in den lande of elders. In het onderhavige geval, waarin sprake is van een nevenvestiging van de Universiteit Leiden in Den Haag, krijgt de lokale context van die extra plek de volle aandacht. Dat ligt ook erg voor de hand. Het lokale bestuur op die nieuwe plek heeft een vitale rol gespeeld bij de realisering van de vestiging en de karakteristieken van die plek zijn belangrijk bij de verklaring van de verdere lotgevallen. Aangezien universiteiten steeds meer multilokale instituties worden, is dit ook meer in het algemeen van belang.

Ik hoop met dit verslag iets toe te voegen aan de universiteitsgeschiedenis (van de Universiteit Leiden) en aan de stadsgeschiedenis (van Den Haag). Ik

hoop tevens een bijdrage te leveren aan de discussie rond de problematiek van de multilokale universiteit en de problematiek van de universitaire bijdragen in de stedelijke ontwikkeling (kennisinfrastructuur en bedrijvigheid, levendigheid in de publieke sfeer).

Dit verslag had niet tot stand kunnen komen zonder de hulp van velen. Ik dank een reeks van betrokkenen bij de ontwikkeling van de Campus die mij te woord stonden tijdens bijzonder informatieve gesprekken: M. Awater, E. Bakker, A. van Daal, P. De Mas, F. Dekker, H. Dekker, L. Genet, A. in 't Groen, L. de Haan, N. van Haelst, N. Hopman, M. van der Klaauw, L. Kok, A. Nijssen, K. Overmeer, R. Oosterloo, L. Oosterveld, J. Schaeken, L. Schreel, G. Shimshon, C. Stahn, B. Steunenbergh, J. de Vries en J. van Zoggel.

Ik dank daarnaast in het bijzonder nog: Laura Oosterveld, die van meet af aan in diverse functies bij de Campus betrokken was en die mij een belangrijk knipselarchief ter beschikking stelde, Diana Verheijen, eveneens op de Campus werkzaam, voor haar hulp bij het vinden van bestuurlijke documenten, Richard Molenkamp ook van de Campus, die zorgde voor een aantal kwantitatieve gegevens over studenten, personeel en financiën, en Ferdy Poppelier van het Vastgoedbedrijf voor het aanleveren van cijfers over de beschikbare vloeroppervlakken van de diverse panden waar de Campus in de loop der tijd was gevestigd.

Ten slotte bedank ik de begeleidingscommissie voor de prettige samenwerking. De verantwoordelijkheid voor de uiteindelijke tekst blijft uiteraard die van de auteur.

Herman van der Wusten
Heemstede, 21 februari 2016

1. Universiteit en stad

Een universiteit vestigt zich in een stad, schiet er – als het goed gaat – wortel en gaat groeien en bloeien. Dat is het thema van deze studie. Het betreft één enkel geval, van een lang gevestigde universiteit (Leiden) die nieuwe activiteiten onderneemt in een andere stad, Den Haag, de zetel van de nationale overheid en van een reeks internationale publieke instellingen. Er zijn wel andere gevallen die erop lijken. Zo heeft Lund, de universiteit in de gelijknamige stad in het zuiden van Zweden ook een campus in het 50 kilometer verderop gelegen Helsingborg. En de Johns Hopkins University, gevestigd in Baltimore, heeft een extra campus in Washington. In Helsingborg gaat het om een aantal nieuwe opleidingen en onderzoeksprogramma's op verscheidene wetenschapsgebieden en in Washington om een School of Advanced International Studies (SAIS). Niet alleen is er in beide gevallen sprake van universitaire activiteiten in een andere stad dan die waar de universiteit begon, het zijn ook vergelijkbare activiteiten met die van de Universiteit Leiden in Den Haag. Bij de vestiging in Washington gaat het evenals bij die in Den Haag bovendien nog om een tweede vestigingsplaats in de buurt van het nationale politieke centrum en van een reeks internationale organisaties.

Voor een beter begrip van wat zich in Den Haag heeft afgespeeld, volgt hier eerst een overzicht van de mogelijke onderlinge relaties tussen een universiteit en een stad, en de geografische context waarin deze zich afspeelen. De daarna volgende paragraaf bevat de opzet van de rapportage over het Leids-Haagse geval, bekeken tegen de achtergrond van alle denkbare stad-universiteitrelaties. Aan het eind wordt aangeduid hoe en in hoeverre uit deze gevalstudie meer algemene conclusies getrokken kunnen worden. De aanleiding voor deze studie vormde het vertrek van professor Jouke de Vries uit Den Haag met een officieel afscheid in *Diligentia* op 12 mei 2015, nadat hij in totaal zestien jaar lang onder verscheidene titels de scepter had gezwaaid over de Leidse universitaire instelling aldaar. In de rapportage is aan zijn rol in het hele wordingsproces dan ook bijzondere aandacht besteed.

Zigzag

Universiteiten kunnen zich zo veel mogelijk aan hun directe omgeving onttrekken en zich richten op hun langeafstandcontacten (de collega's/

concurrenten in de verte) of op de grote vragen van het leven (het uitspannel, de natuurkrachten, het bovenzinnelijke, de bestemming van de mens), maar helemaal voorbijzien aan wat in hun directe nabijheid is, kunnen ze niet. Zelfs kloosters – instellingen waarmee sommige universiteiten zich graag vergelijken – hebben dat nooit gekund. Een universiteit buiten de stad kan de contacten met de omgeving tot een minimum beperken, maar althans enige dienstverlening is welhaast onvermijdelijk. Bij een stedelijke universiteit zijn contacten vanzelfsprekend en van beide kanten indringender. Stad en universiteit onderhouden een zigzagrelatie, men reageert op elkaar.

Gezien vanuit de universiteit is de stad waar zij gevestigd is, een betekenisvolle omgeving. Steden hebben een bepaald cultureel klimaat waarin het academische leven kan gedijen. De lokale economie van de stad met haar collectieve voorzieningen bestaat uit een samenstel van producenten, consumenten en dienstverlenende overheden die een universiteit kan benutten en uitdagen. Daarbij is de ene stad stimulerender dan de andere. Steden fungeren zodoende met meer of minder succes als academische broedplaats. Het alledaagse wel en wee van de universiteit is direct verbonden met haar stedelijke omgeving. Universiteiten vinden er een deel van hun studenten. Niet-academisch personeel wordt veelal in de eigen omgeving geworven. Dienstverlening van allerlei aard door lokale aanbieders (onderhoud gebouwen en techniek, ontvangstfaciliteiten voor gasten, culturele instellingen en vrijetijdsvoorzieningen) is van groot universitair belang, doordat deze een sociale omgeving van allure en een efficiënte basis voor academisch functioneren mogelijk maakt.

Een universiteit is in het web van relaties dat samen de stad vormt, ook zelf geen verwaarloosbare speler. Een universiteit is dan ook niet alleen afhankelijk van de stad, zij levert ook een eigen bijdrage aan het culturele leven van de stad en aan het functioneren van de stedelijke economie (Florax 1992, Van der Wusten 1998, Biggar Economics 2015). Hoe kleiner de stad en hoe groter de universiteit, hoe meer de aanwezigheid van de universiteit in de stad telt. Steden kunnen de trekken van een *'one company town'* krijgen: in Wageningen en in de dubbelstad Urbana-Champaign (Illinois, VS, vestigingsplaats van een van de prominentste Land Grant-universiteiten van de MidWest) maken studenten en staf van de plaatselijke universiteit vrijwel de helft van de bevolking uit. Dat brengt risico's mee vanwege een gebrek aan diversiteit en een bijzonder grote afhankelijkheid van één enkele instelling. Maar het kan ook heel lang goed gaan, zoals in Oxford en in Cambridge. In Wageningen heeft men er in elk geval vertrouwen in. De gemeente afficheert zich officieel als de City of Life Sciences. Hoe de kwantitatieve verhoudingen

ook liggen, een universiteit weegt al gauw beduidend mee in het profiel van haar stad (Pellenbarg 2004).

Een universiteit genereert in haar plaats van vestiging een woonbevolking van diverse aard, die consequenties heeft voor de plaatselijke woningmarkt, al gaat lang niet iedere universitair betrokkene er ook wonen. Dat is om allerlei redenen in feite steeds minder het geval. Niettemin draagt een plaatselijke universitaire bevolking (studenten, wetenschappelijk personeel en overige staf) in belangrijke mate bij aan het lokale culturele klimaat. Er is steeds sprake van een hoge participatie in allerhande culturele manifestaties (Ganzeboom 1989). Een universiteit treedt in de regel ook op als initiatiefnemer van publieke activiteiten met een cultureel karakter, die voor de plaatselijke bevolking als geheel van belang kunnen zijn. Een universiteit verhoogt de scholingskansen van de plaatselijke bevolking en helpt zo mee aan haar verdere lotsverbetering, al is dat mogelijk op den duur elders. Een universiteit kan daar ook zelf extra aan bijdragen door outreach-activiteiten. Aanzienlijke aantallen afgestudeerden van een universiteit blijven vaak uit voorkeur of omdat ze er gemakkelijker een functie vinden, in hun studentenstad wonen en dragen daarmee verder bij aan de ontwikkeling van een cultureel geïnteresseerd publiek, een goed opgeleide bevolking en daarmee een beter economisch klimaat (Van der Meer 1996). Een universiteit wordt ook een waardevol onderdeel van de lokale economie door de inzet van expertise om praktische problemen op te lossen, het helpen omzetten van nieuwe vindingen in private bedrijvigheid in de eigen omgeving, het afnemen van lokale diensten en indirect in de koopkracht van studenten en universitaire staf.

Al deze positieve effecten, die in combinatie een positieve spiraal in werking zouden moeten zetten, doen zich echter niet steeds voor en zeker niet overal in dezelfde mate. Er zijn weglekeffecten: men woont lang niet altijd niet ter plaatse, universitair en stedelijk profiel sluiten niet altijd optimaal op elkaar aan, een stad is niet altijd een eenduidig afgebakend geheel (de eenheid stad is soms moeilijk te bepalen). Daarenboven spelen besturen (universitaire en lokale) een belangrijke rol.

Universitaire besturen kiezen hun adressen met zorg en zijn, eenmaal ingehuisd, in de regel verknocht aan hun vestigingsplaats. Veel universiteiten ook in Nederland dragen hun vestigingsplaats in hun naam mee. Het maakt die plaats tot deel van hun identiteit. Dat neemt niet weg dat universiteiten tegenwoordig ook nevenvestigingen elders hebben opgericht. Zulke initiatieven komen voort uit de behoefte aan meer studenten (er wordt extra belangstelling bij omwonenden van de nieuwe vestiging verwacht of het verblijfsperspectief in de nieuwe vestigingsplaats wordt extra

aantrekkelijk geacht) of uit verwachtingen omtrent aantrekkelijke samenwerkingsrelaties met andere partijen (overheid, bedrijfsleven). Sommige universiteiten schrikken er zelfs niet voor terug het eigen merk ook in andere landen of zelfs in andere werelddelen te vestigen. Dat kan samenhangen met een specifiek aanbod door een overheid elders (China of de Arabische wereld bijvoorbeeld) of er spelen ook hier studentenmarktverwegingen (de expansie van Australische universiteiten in Oost- en Zuidoost-Azië). Er zijn ook universiteiten die vestigingen elders starten om hun studenten en staf de mogelijkheid van een verblijf in den vreemde aan te bieden. Al hun vestigingen tezamen vormen dan één global campus (New York University is daarvan een voorbeeld).

Stedelijke besturen zijn in het algemeen gevoelig voor de aanwezigheid van een universiteit op hun grondgebied: zo'n instituut wordt gezien als prestigieus en van groot belang voor economische vooruitgang. In de kenniseconomie – het huidige maatschappelijke ideaal – is innovatief vermogen een centraal doel. Dat vermogen moet worden opgewekt in de zogenoemde triple helix, het samenspel van universiteiten, bedrijfsleven en overheid. Deze populaire metafoer verwijst naar de structuur van het DNA (zie de huidige stand van de gedachtevorming over triple helix Etzkowitz 2014, pp. 323-359).

Stedelijke overheden zetten zich er geregeld voor in die driehoeksverhouding in goede banen te leiden. Zij brengen haar ook graag als een echte kwaliteit van de betreffende stedelijke gemeenschap naar voren, waarmee gewenste nieuwkomers, zoals studenten en bedrijvigheid, maar ook congresgangers en toeristen, kunnen worden geworven. Een goed voorbeeld hiervan is de commerciële bijlage van *NRC Handelsblad* (2015b) getiteld 'De wereld ontdek je in Leiden' met een doorlopend onderschrift op alle bladzijden: 'Leiden stad van ontdekkingen'. Delen van de universiteit, biotechbedrijven, congresfaciliteiten, hotels en de stad zelf spelen er de hoofdrollen in.

In Den Haag treedt de gemeente op haar beurt ook geregeld naar buiten met de universitaire vestiging. In de nota 'Hoger Onderwijs' (Gemeente Den Haag 2012) is slechts een korte verwijzing naar de triple helix te vinden op p. 9, maar in de recente Agenda Kenniseconomie (Engelshoven 2015) wordt er direct op p. 3 voluit bij aangehaakt. In het algemeen is die metafoer vooral verbonden met tastbare productie en harde technologie. Daar gaat het bij de Leidse vestiging in Den Haag in eerste aanleg niet over, maar men vestigt met het thema 'internationale stad van vrede en recht' wel de aandacht op een eigen economisch perspectiefrijk, stedelijk project dat ook moet worden gedragen door de stedelijke overheid, kennisinstellingen en

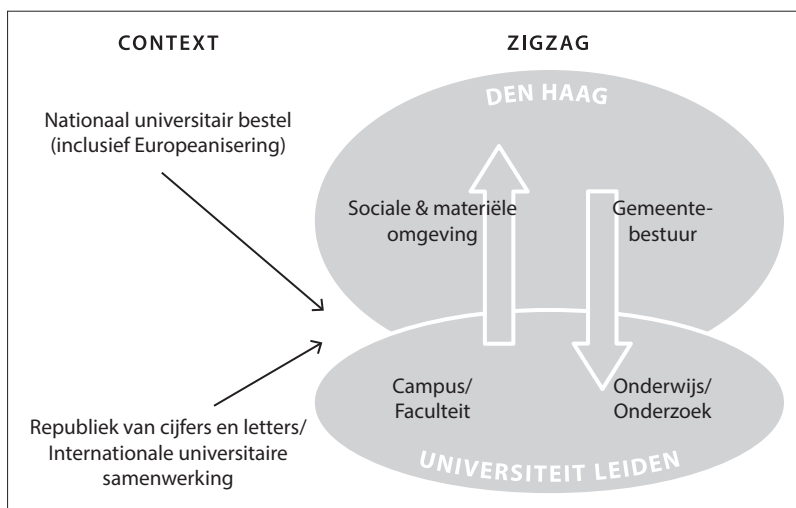
het bedrijfsleven. Met het oog op het bedrijfsleven heeft men inmiddels bij het veiligheidsthema aangehaakt. De nieuwe ontwikkelingen op het gebied van cyber security speelden daarbij mee en de rijksoverheid drong erop aan. Ook binnen de universitaire vestiging heeft deze uitbreiding richting veiligheid geleidelijk aan een eigen plaats gekregen.

De zigzagrelatie tussen steden en hun universitaire vestigingen moet ten slotte steeds worden bekeken in de context van twee andere betrekkelijk bepalende elementen: die van het nationale kader (wet- en regelgeving, landelijk beleid, collegainstellingen in den lande; voor een niet gering deel geëuropeaniseerd door het Bologna-proces van master- en bachelorstructuur in het onderwijs en de fondsen van Horizon 2020 in het onderzoek) en die van de academische wereld als geheel. De academische wereld is voor veel academici inderdaad wereldwijd, voor anderen beperkt die zich misschien wat meer tot bepaalde gebieden, maar in het algemeen is die niet beperkt tot Nederland.

Een universiteit is in de Nederlandse situatie uiteindelijk nog steeds aanzienlijk aangewezen op de nationale overheid, die met wet- en regelgeving tal van vereisten vastlegt. Dat geldt voor de positie van de hoofdvestiging in een bepaalde gemeente, maar ook voor het starten van nieuwe opleidingen en voor het openen van nevenvestigingen in andere gemeenten. De minister neemt besluiten op grond van macrodoelmatigheidstoetsen, uitgevoerd door de Commissie Doelmatigheid Hoger Onderwijs op basis van instellingsaanvragen (OCW 2014). Universiteiten zijn kostbare en betrekkelijk dungezaaide instituties, dus niet elke stad kan er vanzelfsprekend op rekenen als gastheer op te treden.

Ouder dan de nationale staat en zeker veel ouder dan het nu vigerende hoger onderwijsbestel van nationale staten is het netwerk van langeafstandcontacten waarin individuele geleerden elkaar op de hoogte houden van de voortgang in de kennis. Met postverkeer en persoonlijke bezoeken werd deze Republiek der Letteren in de 17^e en 18^e eeuw tot levende werkelijkheid gemaakt. Ook Leidse geleerden maakten er deel van uit (een eerste poging tot kartering is op Stanford University gedaan; Chang e.a. 2009). Tijdens de renaissance was men er in delen van Europa al op vooruitgelopen (Burke 1998, p. 57, pp. 93-96). De globalisering, hier vooral in de vorm van elektronische verbindingen, maar ook met gebruik van de sterk gegroeide persoonlijke transportmogelijkheden in het algemeen, heeft tot een enorme intensivering van de onderlinge, directe contacten geleid. Ik duid dit met inbegrip van een kleine buiging voor de liefhebbers van de wiskunde en haar veelvuldige toepassingen in het vervolg aan als de Republiek van cijfers en letters. Daarnaast zijn ook de institutionele contacten tussen

Figuur 1.1 Universiteit en stad in het Leids-Haagse geval

universiteiten sterk toegenomen. Internationale netwerkorganisaties van universiteiten winnen aan belang. Voor de Universiteit Leiden geldt dat bijvoorbeeld voor het Europees samenwerkingsverband LERU, dat zich als een belangrijke vorm van onderlinge samenwerking en als betekenisvolle lobby voor de gezamenlijke belangen manifesteert. Dit alles brengt met zich dat de wetenschappers die de universiteit bevolken, professioneel ook voortdurend deel zijn van andere, betekenisvolle verbanden die hun wetenschappelijk doen en laten beïnvloeden. Dat geldt, weliswaar in mindere mate, ook voor universiteiten als geheel.

Universiteit en stad concreet gesitueerd

Tot hier blijven universiteit en stad nogal abstract, de een – de universiteit – opgenomen in een wat ruimer geheel – de stad. Het is van belang beide concreter te situeren in hun geografische context. Universiteiten vestigen zich op specifieke locaties, vaak in steden. Ruimtelijke versnippering of concentratie en concrete locatiekeuzen binnen de stad hebben consequenties voor het functioneren van de universiteit en de stad. De entiteit stad is intussen minder eenduidig geworden dan op het eerste gezicht misschien lijkt.

De hedendaagse universiteit is in heel veel gevallen een multilokale eenheid geworden net zoals dat gebeurt met zich uitbreidende bedrijven. Universiteiten zijn in de laatste halve eeuw sterk gegroeid. Vaak was

uitbreiding op de bestaande locatie niet in voldoende mate mogelijk, soms waren er belemmeringen om op de bestaande locaties nieuwe ambities te verwezenlijken, bijvoorbeeld uit oogpunt van hinder of toegankelijkheid. Soms was er ook een voorkeur voor de vestiging van universitaire onderdelen elders. Op andere locaties werden nieuwe studenten verwacht, of er werden locaties geselecteerd waar problematiek aan de orde was die men kon helpen oplossen en/of er waren ter plaatse bestuurlijke bondgenootschappen te smeden die de ontwikkeling zouden vergemakkelijken. In de regel golden deze redeneringen slechts voor universitaire onderdelen, niet voor de universiteit als geheel.

De universiteit was inhoudelijk al eerder de richting van een zogenoemde multiversiteit opgegaan (zoals Kerr in 1963 vaststelde). Met de ontwikkeling van disciplines en de opkomst van grootschalige onderzoeksprogramma's ontstonden binnen universiteiten steeds strikter van elkaar gescheiden compartimenten. Zonder tegenstand en controverser ging dit echter niet: steeds opnieuw werden en worden binnen multiversiteiten pogingen ondernomen om nieuwe vormen van samenwerking over disciplinegrenzen heen tot stand te brengen en om het overkoepelende idee van een ongedeelde academische gemeenschap als universiteit te bewaren. De universiteit werd bij schaalvergroting dus ruimtelijk verscheiden, vaak opgedeeld langs de bekende disciplinaire lijnen. Soms echter bood de inrichting van zo'n nieuwe locatie ook nieuwe kansen om over disciplinegrenzen heen tot vormen van samenwerking te komen of traditionele vormen van gemeenschap in ere te herstellen (de University Colleges met hun eigen locaties zijn pogingen in die richting op de schaal van weleer).

Hoe dan ook, één enkele universiteit ging in de regel niet alleen veel verschillende gebouwen, maar ook verscheidene locaties omvatten. Het woord voor elk van die locaties, zelfs waar het alleen een gebouw betrof, werd campus. Ook in Den Haag is het al snel die kant uitgegaan. Het woord campus paste goed bij de gewenste internationale uitstraling en de domeinnaam Campus Den Haag op het internet was nog vrij.

Eigenlijk was dat een merkwaardige verruiming van de oorspronkelijk Amerikaanse aanduiding van stukken grond waarop universiteiten werden ingericht ter verwezenlijking van het academisch gemeenschapsideaal op één enkele plaats. Die gewoonte verwees op haar beurt naar de aanduiding van een militair oefenterrein bij de Romeinen, een referentie naar de klassieke oudheid die in de Verenigde Staten vanaf de Founding Fathers altijd op instemming kon rekenen (zie ook Jeffersons eigen ontwerp van de in Charlottesville gerealiseerde University of Virginia). In Nederland werd één zo'n campus gerealiseerd voor de TU Twente. Bij de grote uitbreidingen van Britse universiteiten in de

jaren zestig van de vorige eeuw aan de randen van de stad op *greenfield sites* werd ook van campussen gesproken. In Nederland vonden overeenkomstige ontwikkelingen plaats in Utrecht (Uithof) en Groningen (Paddepoel, nu Zernike) (Groenendijk 1998). Het algemene beeld werd: universiteiten krijgen elk meerdere locaties. Alles wat als een aparte vestigingsplaats kan gelden (van een enkel gebouw tot een ruimer complex) kan campus heten.

Met de stad is iets soortgelijks aan de hand. Ooit was zij een scherp van het omliggende platteland afgescheiden rechtsgemeenschap met een eigen functie en een eigen vorm. De stad kreeg gestalte als een relatief omvangrijke, dichtbevolkte nederzetting met een vanwege haar commerciële activiteiten en mogelijk religieuze of politieke centrale functies diverse bevolking. Resten van dat patroon zijn bewaard gebleven, maar ze zijn opgenomen in nationale bestuursystemen. De oude steden liggen nu te midden van uitwaaierende zones van min of meer dichte bebouwing en uiteenlopende concentraties van functies met een dominante uitsortering van bevolkingscategorieën naar welstandsniveau. Steden kunnen niet langer eenduidig worden afgebakend. Ze functioneren als onbestendige, ambigu begrensde zones. De mate van stedelijkheid waarin de Nederlander nu woont, wordt statistisch bepaald door de dichtheid van postadressen in een woonomgeving. Verstedelijkte gebieden zijn zo gezien zones van wat hogere druk met hier of daar pieken, die alleen wat trager verschuiven dan de luchtmassa's in de atmosfeer. Stadsbesturen gaan over bepaalde segmenten (laatste stand voor Nederland: Tordoir, Poorthuis & Renooy 2015).

Waar universiteits- en stadsbesturen elkaar treffen, treden universiteitsbestuurders op namens een academische gemeenschap. Die kan echter alleen met veel moeite de eensgezindheid bewaren en valt gemakkelijk in overigens herkenbare onderdelen uiteen, als het erop aankomt collectief in actie te komen. Een stadsbestuur is hoofdverantwoordelijke voor de publieke zaak in een flink deel van een verstedelijkte zone. Een dergelijk bestuur kan daarbij met enig succes optreden namens een lokale samenleving op basis van een breed gedragen historische traditie die in de dagelijkse praktijk steeds opnieuw moet worden aangepast, uitgevonden en bevestigd. Ze kan die verantwoordelijkheid alleen dragen in nauwe coördinatie met verantwoordelijke besturen in andere delen van die zone, omdat de publieke zaak in heel veel concrete kwesties niet helder territoriaal kan worden afgegrensd. Daar moeten ad hoc pragmatische afspraken over worden gemaakt. In het geval van universiteiten en steden nemen de stadsbestuurders van de plaats van vestiging vanzelfsprekend het voortouw, maar de feitelijke effecten van de aanwezigheid van een universiteit kunnen zich gemakkelijk over de stadsgrenzen heen uitstrekken.

Alles overziend bestaat er weinig twijfel dat een stad in het algemeen graag een universiteit binnen haar grenzen zal verwelkomen. Een universiteit zal op haar beurt vanzelf uit zijn op de medewerking van de stedelijke autoriteiten als zij eenmaal besluit zich in een bepaalde stad te vestigen. Van oudsher doet ze dat in één enkele plaats, maar dat is allang geen wetmatigheid meer. Een universiteit kan haar adressen over een wat kleiner oppervlak verstrooien of kiezen voor enkele zwaartepunten die ook heel wel verder uiteen kunnen liggen, de grenzen van de individuele lokale bestuurlijke eenheid voorbij. Waar dat zich voordoet, krijgt men in het Nederlandse stelsel direct met andere regels te maken en heeft de nationale overheid nog een eigen bevoegdheid bij de vestiging. Als universiteit krijgt men dan dus ook met meerdere lokale bestuurlijke eenheden van doen. Stedelijke en universitaire bestuurders blijven tegelijk staan voor verschillende typen instituties met elk zijn eigen idealen en belangen. Het blijft een kunst die vruchtbaar te laten samenwerken.

Het Leids-Haagse geval: de rapportage

De rapportage over de wederwaardigheden van de Leidse Universiteit in Den Haag is opgezet tegen de achtergrond van het net geschetste beeld van stad-universiteitrelaties. Ik concentreer me daarbij op de activiteiten in de stad en duid deze in algemene zin aan als de Leidse presentie of de Leidse vestiging in Den Haag. Die presentie nam in de loop der tijd zowel fysiek als bestuurlijk verscheidene gestalten aan en werd met verschillende termen aangeduid. Die komen verderop aan bod. In hoofdstuk 2 gaat het over de komst van de Leidse Universiteit naar Den Haag. Hoe gebeurde dat, wie had er de hand in en welke redeneringen lagen eraan ten grondslag? De betrokken verantwoordelijke bestuurders van beide kanten, de ambtelijke wegbereiders en de toetreding van Jouke de Vries tot deze groep komen hierin aan de orde. Hoofdstuk 3 beschrijft de ontwikkeling van de vestiging gedurende de volgende zestien jaar in vogelvlucht. Er was sprake van sterke groei in verscheidene dimensies: studenten en staf, bestuursapparaat, ruimtegebruik, budget, maar de groei voltrok zich met horten en stoten. Er zijn drie opeenvolgende perioden te herkennen, die in totaal geresulteerd hebben in een robuuste Leidse presentie in Den Haag. De activiteiten in het reguliere, rijksbekostigde universitaire onderwijs veranderden ingrijpend van karakter. Ze werden op nieuwe leest geschoeid en er kwam meer variatie. In de loop der tijd werden op tal van terreinen nieuwe initiatieven ontwikkeld, die soms wel en soms niet levensvatbaar bleken.

In de hoofdstukken 4, 5 en 6 komen drie aspecten van de universiteit-stadrelatie in het Leids-Haagse geval afzonderlijk aan de orde: de stad Den Haag als ontvangend milieu van de Leidse vestiging – op zichzelf en zoals gearticuleerd door haar bestuurders; het academisch profiel van de Leidse vestiging in Den Haag, zoals gevormd in 2010-2015, uiteengelegd in onderwijs en onderzoek en met het oog op verbindingen met de stad; de gerealiseerde huisvesting als belichaming van de Leidse presentie in Den Haag.

In hoofdstuk 7 worden eerst wat vluchtige vergelijkingen met de Leids-Haagse ervaringen gemaakt. Die betreffen andere nevenvestigingen van universiteiten, universiteiten in hoofdsteden en politieke centra van andere orde en speciaal nabij politieke centra gestichte academische campussen vanuit universiteiten elders. Dit geeft wat meer reliëf aan wat er in Den Haag gebeurd is. Vervolgens is er een samenvatting van de belangrijkste uitkomsten uit deze gevalstudie, gevolgd door een aanduiding van stimulerende factoren en hindernissen, en een enkele suggestie voor de toekomst.

2. Het Deetman-Vredevoogdstekje en tuinman De Vries

Op 11 maart 1999 werd de vestiging van de Leidse Universiteit in Den Haag officieel beklonken met een feestelijke bijeenkomst in de Kloosterkerk aan het Lange Voorhout. Minister Hermans van Onderwijs verklaarde die vestiging een feit, hoewel een besluit van die strekking in feite niet bestond. Wel was door burgemeester Deetman van Den Haag en de Leidse collegevoorzitter Vredevoogd eerder die dag op het stadhuis een convenant ondertekend met een opsomming van een aantal activiteiten gedurende de komende vijf jaar in Den Haag door de Leidse Universiteit te ondernemen en een toezegging van algemene medewerking en gedeeltelijke financiering van de kant van de gemeente.

De collegevoorzitter was die dag al vroeg uit Leiden vertrokken in een boot van de studentenroeivereniging Njord. Bij zich had hij een Minervabeeldje als cadeau voor de bestuurder van zijn nieuwe extra vestigingsgemeente. Op de afgesproken landingsplaats aan de Oranjobuitensingel wachtte de burgemeester zijn gast echter enige tijd tevergeefs op, want er was niet voldoende gerekend met een wat laag uitgevallen brug in het laatste deel van het traject. Niettemin troffen de heren elkaar met enige vertraging. Zij spoedden zich naar het stadhuis en verzorgden daarna een aankondiging van de samenwerking voor de pers in Nieuwspoort. Vervolgens begaf men zich naar de kerk.

Ook hier verliep de voorziene plechtigheid niet geheel volgens verwachting. De geplande videopresentatie wilde eerst niet starten en bleek vervolgens niet te volgen vanwege de lichtinval in de kerk. De minister verrichtte echter onverstoord de openingshandeling en professor Wesseling verzorgde een historische voordracht. Ten slotte werd het Leidse geschenk, zinnebeeld van de vindingrijkheid der menselijke geest en deel van de Leidse identiteit, in het zicht van allen overgedragen, nog aangevuld met een roeispaan. Enkele dagen eerder was aan de overkant op het Lange Voorhout in Pulchri Studio al een tentoonstelling geopend, ingericht op initiatief van de Leidse Universiteit onder de titel: 'Op zoek naar de schoonheid van de wetenschap'. Zij was samengesteld uit objecten in universitair bezit.

Zo maakte de Universiteit Leiden haar opwachting in Den Haag. Er werd in de pers aandacht aan besteed. *NRC Handelsblad* meldde het dezelfde middag, *de Volkskrant* had de volgende ochtend een verslag en het *Leids Nieuwsblad* (wekelijks huis-aan-huis) kwam een paar dagen later ook met

een stuk. Over de schaduwen van het verre verleden was men hiermee heen gesprongen. In 1710 was er na aandringen van de Universiteit Leiden door de Staten van Holland een stokje gestoken voor het Haagse voornemen een eigen illustere school te stichten. Uit concurrentieoverwegingen (Oterspeer 2015, p. 86). Aan de nieuwe vestiging was ook direct een en ander voorafgegaan. Een kleine ploeg kwartiermakers, aangestuurd vanuit Leiden en in sommige gevallen al bekend met de gemeente Den Haag (een latere Haagse wethouder met lange voorafgaande ervaring in de stad maakte er deel van uit), had in de voorgaande anderhalf jaar de mogelijkheden van een samenwerking tussen universiteit en stad verkend vanuit de gedachte dat er voor beide partners voordelen te behalen waren. Het was als altijd de kunst de ter wille van die verhoopde voordelen te ondernemen activiteiten voldoende onder één noemer te brengen.

De nieuwe combinatie van ‘town and gown’ in 1999

De Universiteit Leiden maakte in deze jaren een van haar wat minder glorieuze perioden door. De instelling had moeite haar aandeel in de landelijke studenteninstroom op peil te houden, laat staan dit uit te breiden; dit werkte negatief uit op de beschikbare geldmiddelen. De rechtenfaculteit, een traditioneel paradepaard, zag zich gedwongen te reorganiseren en kon wat nieuw elan gebruiken. Verder waren er onverwachte problemen in de universitaire financiële huishouding ontstaan bij de realisering van het nieuwe medisch centrum. Een nevenvestiging in Den Haag werd gezien als een van de mogelijkheden om die problemen op te lossen. Daarmee werd ook aan het toen nieuwe ideaal van de zelf ondernemende universiteit vorm en inhoud gegeven. Voor het overige werd veel nadruk gelegd op de noodzaak van stevig doorstuderen (het bindend studieadvies aan het eind van het eerste jaar beleefde in Leiden zijn première), wat behalve aan de reputatie van de instelling (plek voor getalenteerde studenten, honours) moest bijdragen aan de studierementen, en daarmee de beperking van de onderwijskosten per student.

De gedachte aan nevenvestigingen leefde in die jaren bij meer universiteiten. Soms waren zij erop uit meer studenten uit het eigen, traditionele recruiteringsgebied (in het algemeen keurig geordend rond de plaats van vestiging) of uit een deel van dat van de concurrentie te werven door een extra onderwijsaanbod op een geschikte plek voor de eerste studiefase – studenten bleken meer geneigd aanvankelijk thuis te blijven wonen. In het Haagse geval zag men vooral kansen hele onderwijsprogramma's met

civiel effect aan te bieden als tweede opleiding voor mensen werkzaam bij de ruim aanwezige ambtelijke diensten van het rijk (en daarnaast de provincie en de gemeente) en de grotere internationale bedrijven die verder wilden groeien in hun professies. In Leiden vertegenwoordigde disciplines in de sfeer van het bestuur (rechten, bestuurskunde, politicologie) leenden zich daar goed voor. Het nieuwe aanbod moest uiteraard niet concurreren met het bestaande aanbod in Leiden. De nominale studieduur zou gelijk moeten zijn met die van de bestaande opleiding, maar de colleges zouden buiten werktijd worden gegeven. Het onderwijs zou worden verzorgd door personeelsleden verbonden aan de eigen hoofdvesting die daarvoor ruimte in de aanstelling hadden.

Vanuit het ministerie was er weinig animo voor extra vestigingsplaatsen in het academisch onderwijs. In de voorafgaande jaren had het onderwijsbudget sterk onder druk gestaan en in het hbo was juist een groot-scheepse bestuurlijke samenvoegingsoperatie afgerond. Aan de andere kant was in deze jaren in de publieke sector meer sympathie ontstaan voor ondernemingszin die kon leiden tot allerlei vernieuwende initiatieven. De aandacht ging vooral uit naar activiteiten die de universiteit geld van buiten het onderwijsbudget opleverde en afgestudeerden een beter arbeidsmarktperspectief.

Om de in Leiden gerezen problematiek te lijf te gaan was in 1994 een nieuwe collegevoorzitter benoemd. Loek Vredevoogd was tijdens Deetmans ministerschap op het ministerie van Onderwijs werkzaam geweest bij de directie hoger onderwijs. Daarna was hij collegevoorzitter bij de Universiteit Maastricht en van daaruit vertrok hij naar Leiden. Hij had al snel Adriaan in 't Groen aangetrokken als directeur Universitaire Ontwikkeling, een functie die deze een paar jaar aan de Universiteit van Amsterdam (UvA) met verve had vervuld. Eerder was In 't Groen voorlichter van Deetman geweest in diens tijd als minister. Uit die tijd kenden Vredevoogd en In 't Groen elkaar. In 't Groen vormde het ploegje kwartiermakers dat ging aftasten hoe de Leidse problematiek en de Haagse wenselijkheden verknoot konden worden.

Den Haag was altijd een stad zonder universiteit geweest. Er was wel een omvangrijk, gevarieerd hbo aanwezig. Maar in het politieke centrum (vergelijk de situatie in de hoofdsteden in omliggende landen) en in de derde stad van het land qua inwonertal (vergelijk de situatie in de aanliggende rangnummers) zou men niettemin toch ook een universiteit mogen verwachten? Het belang dat de gemeente Den Haag van oudsher aan het hoger onderwijs in het algemeen en ook aan het academisch onderwijs hecht, viel af te lezen aan de gemeentelijke organisatie. Als enige van de

grote gemeenten in Nederland beschikte men in Den Haag binnen de onderwijssector over aparte functionarissen belast met het beleidsdossier hoger onderwijs. Bij de verwerving en ondersteuning van academisch onderwijs in de stad hebben die door de jaren heen een sleutelrol gespeeld, ook als intermediair bij de inschakeling van het Haagse ambtelijke apparaat in den brede. De Dienst Stedelijke Ontwikkeling (vooral via de afdelingen Projectmanagement en Economie) en het Programmabureau Internationale Stad waren bij herhaling betrokken en verleenden ruimhartig medewerking. Naast deze directe oriëntatie op academisch onderwijs was Den Haag bovendien een stad met een aantal klemmende problemen waarvoor de komst van academisch onderwijs niet direct een oplossing zou betekenen, maar waarbij zo'n stap toch behulpzaam zou kunnen zijn. Dat speelde bij de bestuurlijke kijk erop ook sterk mee.

Den Haag was lang opgesloten gebleven binnen krappe gemeentegrenzen zonder mogelijkheden voor nieuwbouw die via de grondexploitatie geld zou opleveren. De stad had koopkrachtige bevolkingsgroepen verloren en met veel rumoer een duur, maar wel erg fraai nieuw stadhuis gerealiseerd, waardoor de financiële basis van de gemeente was versmald. Recent waren de gemeentegrenzen wat verruimd, maar voorlopig was het wachten nog op een keer ten goede in de stand van de gemeentelijke financiën. Den Haag kende en kent van alle wat grotere Nederlandse steden nog steeds de scherpste ruimtelijke scheiding tussen arm en rijk. Onder de minder gefortuneerde groepen bevindt zich een groot deel recente migranten en hun directe nakomelingen. De met de uitbouw van de verzorgingsstaat tot stand gekomen situatie van een stad met een zeer aanzienlijk contingent rijksambtenaren was, eerst met de verplaatsing van rijksgerelateerde diensten naar de periferie van het land en vervolgens met de afslanking van de departementale organisatie, veranderd en de toekomst was onzeker geworden.

In de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw keerden op enkele punten de kansen en werd met de komst van Wim Deetman in 1996 een burgemeester binnengehaald met zeer veel politieke ervaring (staatssecretaris en langdurig minister van Onderwijs, voorzitter van de Tweede Kamer), en het uithoudingsvermogen en de feeling om een programma van ambitieuze doelen ook tot uitvoering te brengen. Deetman was onder veel meer uit op de versterking van de lokale hoogwaardige werkgelegenheid en op vestiging van het Haagse imago als 'internationale stad van vrede en recht'. Het bleek moeilijk om een enkele verwoording van dat imago vast te houden (dit thema komt verder in hoofdstuk 4 aan de orde), maar de bedoeling in algemene zin was wel duidelijk. Bij alles wat hij deed – en zeker

ook bij dit onderwerp – had hij steeds duidelijk voor ogen dat in zijn stad ook een geprononceerde sociale problematiek bestond met een belangrijke onderwijscomponent.

De acties ter versterking van werkgelegenheid en die ter versterking van het imago van Den Haag lagen voor een belangrijk deel in elkaars verlengde. Het cluster van internationale instellingen rond vrede en recht leverde in directe zin hoogwaardige werkgelegenheid op. Het leende zich wellicht voor uitbreiding. Het zorgde ook voor verdere economische activiteit door de vraag naar diensten. Die vraag kon meegroeien met navenante effecten op de werkgelegenheid. Halverwege de periode die we hier in beschouwing nemen, in 2007, werd het aantal directe arbeidsplaatsen ten behoeve van de internationale functie vrede en recht in Den Haag geschat op 14.000 met eenzelfde aantal dienstverleners: in totaal betrof het 6,4 procent van de Haagse werkgelegenheid (Gemeente Den Haag 2008, p. 15). Volgens de periodieke rapportages is dit aantal in 2012 opgelopen tot 19.500 directe en 18.000 indirecte arbeidsplaatsen, maar de dataverzameling is lastig (DECISIO 2014).

Deetman was daarnaast een warme pleitbezorger van een hoogwaardige kennisinfrastructuur die zich rond de internationale instellingen kon vormen en die zou kunnen bijdragen aan de verdere verworteling van de internationale vrede- en rechtfunctie in Den Haag. The Hague Academy of International Law en haar befaamde zomerscholen in het Vredespaleis, het T.M.C. Asserinstituut, het Institute for Social Studies en Clingendael, de Nederlandse denktank voor internationale zaken, waren er toen al. Zij vormden een belangrijke aanzet tot een kennis- en onderzoekscluster. Dat zou voor internationale organisaties als klankbord en vraagbaak kunnen dienen. Zelf zouden dergelijke instellingen op hun beurt van de nabijheid van deze internationale organisaties kunnen profiteren. Ook deze kennisinfrastructuur zorgde voor hoogwaardige werkgelegenheid met secundaire effecten en had naar Deetmans inschatting eigen groeikansen. Er was alle kans dat een nieuwe universitaire vestiging vanuit Leiden hieraan een belangrijke extra bijdrage zou kunnen leveren.

Deetman stond niet expliciet voor ogen om een nieuwe, integrale universiteit in Den Haag te stichten. Veeleer zocht hij het in gespecialiseerde academische opleidingen met een onderzoekscapaciteit verbonden met bestaande universiteiten elders. De meest voor de hand liggende partners waren daarbij de Universiteit Leiden en de Technische Universiteit Delft vanwege hun nabijheid. In de eerste jaren werden vanuit de gemeente Den Haag enkele stappen gezet in de richting van gespecialiseerde informaticaopleidingen in samenspraak met lokaal gevestigde, toen internationaliserende

bedrijven als KPN. Dit was de tijd van de eerste doorbraak van het internet en verwachtingen in die richting waren hooggespannen. Deze ontwikkeling brak snel af, mogelijk door de financiële tegenslag waar KPN mee te kampen kreeg of door problemen met de institutionele inbedding.

Met de Leidse kwartiermakers als makelaar en steun vanuit diverse hoeken van de Leidse universiteit en van enkele Haagse wethouders werd ten slotte toegewerkt naar het convenant, dat in maart 1999 werd getekend. Daarbij stond een profiel voor ogen waarbij de verbinding met de stad vooral gelegd werd bij de internationale instellingen en de politiek-bestuurlijke functie van Den Haag in de binnenlandse context. Bovendien was ook flink wat aandacht besteed aan de mogelijkheden om de vestiging van academisch onderwijs ten goede te laten komen aan de lokale sociale problematiek en ook aan de culturele levendigheid in Den Haag.

De hoofdpunten van het convenant betroffen de opening van een centrum voor internationaal recht vernoemd naar Grotius en de start van enkele juridische avondopleidingen. Vanuit de Leidse vestiging zouden Haagse vwo-scholieren van allochtone huize geprikkeld en ondersteund worden bijvoorbeeld in de vorm van mentoraten, en voor de jeugd in het voorgezet onderwijs in het algemeen zouden buitenschoolse activiteiten tot ontwikkeling worden gebracht. Voor ouderen werd de mogelijkheid om collegeries te volgen geopend. En een Haagse Akademische Advies Kring (HAAK) met vooral Leidse wetenschappers werd aangekondigd ten behoeve van de gemeentelijke beleidsontwikkeling (Universiteit Leiden/Gemeente Den Haag 1999).

Dit was het stekje dat door Deetman en Vredevoogd op 11 maart 1999 werd geplant. Het kreeg vooralsnog een onderkomen in een kantoor aan het Lange Voorhout, waar de kwartiermakers al huisden. Zij bezetten een enkele kamer en een souterrain in onderhuur van de Stichting COT (Crisis Onderzoek Team), een eerder initiatief ontstaan binnen de universitaire Bestuurkunde. In de geest van de tijd had men hier een langzamerhand vanuit de Universiteit Leiden verzelfstandigd bureau geopend waar in opdracht van overheden onderzoek naar bestuurlijk optreden in gespannen situaties (zoals rellen, gijzelingen, rampen en ongelukken) werd verricht.

Het COT was trouwens niet de allereerste vestiging van een Leids geparenteerde instelling in Den Haag. Al in 1974 was het Parlementair Documentatie Centrum op initiatief van de hoogleraren Cramer en Daalder van start gegaan om de data van grootschalig kwantitatief onderzoek naar het functioneren van het Nederlandse Parlement vast te leggen. Het kreeg op voorspraak van kamervoorzitter Vondeling eerst een ruimte toegewezen in de kamergebouwen. Later verkaste het centrum eveneens naar een pand

aan het Lange Voorhout, waar het nog steeds zit. In hoofdstuk 6 komen wij het opnieuw tegen, dan als huisvester van een enkel onderdeel van het inmiddels sterk gegroeide stekje tot Leidse Campus Den Haag.

De kwartiermakers en de nieuwe directeur

Tijdens hun verblijf hadden de kwartiermakers bij herhaling contact met de pers gehad over hun plannen (*NRC Handelsblad* 1998a,b en ook in *Haagsche Courant* 1999a), die werden gepresenteerd als onderdeel van een bredere poging van de Leidse universiteit om weg te komen uit het eenvormige hogeronderwijsbestel: de Universiteit Leiden moest hierin het Yale van Europa worden. De bescheiden kantoorruimte werd vast als de dependance van de universiteit voorgesteld. Die zou behalve als plek voor de verschillende aangekondigde academische activiteiten ook kunnen dienen als 'uitvalsbasis voor lobbywerk in de landelijke politiek'. In de verslaggeving rond de persconferentie van Deetman en Vredevoogd op de opening verleide dit *de Volkskrant* (1999) tot een tamelijk cynisch stukje, waarin sprake was van allerlei academische nijverheid die hier ontplooid ging worden.

Het duurde even voordat het stekje formeel in beheer werd gegeven aan een permanente tuinman. Die verscheen per 1 juni 1999 in de persoon van Jouke de Vries (op dat moment 38 jaar oud), de volgende zestien jaar eerstverantwoordelijk voor groei en bloei van de jonge loot. De Vries was sinds 1984 lid van de wetenschappelijke staf bij de Leidse Bestuurskunde en al enige jaren voor een dag in de week werkzaam bij de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur. Dat was een rond 1990 eveneens vanuit de universitaire Bestuurskunde verzelfstandigd initiatief om te komen tot een postacademische opleiding voor hogere ambtenaren naar het voorbeeld van de Franse ENA. De Vries was daar manager voor het Masterprogramma Public Administration (MPA). Ook deze instelling zetelde aan het Lange Voorhout.

De nieuwe directeur ging zijn functie in Den Haag vier dagen in de week vervullen, bleef voorlopig voor een dag in Leiden bij Bestuurskunde en werd tot hoogleraar benoemd. Hij bleef altijd in Leiden wonen, maar werd bij zijn vele Haagse activiteiten en toenemende zichtbaarheid daar alras voor een volbloed Hagenaar versleten. Bij zijn afscheid in 2015 sprak de Leidse rector magnificus hem toe als een echt product van de Leidse universiteit, maar dat was ook niet helemaal waar, want hij had aan de UvA gestudeerd en was weliswaar in Leiden gepromoveerd, maar met zijn oude Amsterdamse leermeester als tweede promotor. Onmiskenbaar was hij oorspronkelijk

uit Friesland afkomstig, een trek die hij zelf met graagte onderstreepte. Hij was bedreven in het doorzien van gecompliceerde onderhandelings-situaties en voorzien van een flinke dosis koppigheid. De eerste decaan van de NSOB – zelf ook niet zonder – keek er enkele tientallen jaren later tijdens een jubileumspeech nog met grote ogen op terug (In 't Veld 2014, vanaf 9,30 min.).

Direct in de omgang, en heel stimulerend en vertrouwenwekkend voor hen die hij respecteerde en waardeerde, werd hij in die lange periode de pionier bij uitstek zonder wie de Leidse presentie in Den Haag niet had kunnen uitbotten zoals ten slotte gebeurd is. Een van de mensen op het bureau in Den Haag schreef in het bundeltje herinneringen ten afscheid: 'Het zal heel lang duren voor het =-teken tussen de Campus Den Haag en Jouke de Vries is verdwenen.' Misschien is een totale gelijkstelling bij nader inzien een wat al te krachtige schets van de werkelijkheid, maar een bepaalde vereenzelviging van de tuinman en zijn aanplant valt zeker te billijken. Afgezien van de appreciatie bleek hier ook nog eens uit hoezeer het woord 'campus' als aanduiding van de Haagse vestiging ook na de vorming van de faculteit nog levend was gebleven.

Jouke de Vries vervulde de rol van pionierende tuinman in Den Haag als hoogleraar in de Leidse universiteit, waarvan hij zich deel wist, waar hij op aanzienlijke sympathie, maar hier en daar ook op aanzienlijke scepsis kon rekenen, en die als instelling niet altijd helemaal of zo snel wilde wat hij wilde. Hij trok er al die jaren als de altijd betrokken, breed geïnteresseerde, ondernemende academicus opuit om in steeds weer nieuwe bondgenootschappen binnen de universiteit, maar vooral ook in Den Haag zijn uitbottende stekje verder te laten groeien. Om dat tot het succes te maken dat het ten slotte werd, waren zeker ook anderen nodig. Dit ging het vernuft van een enkele tuinman te boven. Die anderen komen in latere hoofdstukken ter sprake. Daar is ook het oog gericht op Fortuna, de omstandigheden die mee moeten zitten of zich ertoe moeten lenen om ten faveure van het doel gebruikt te worden. In Figuren 2.1 en 2.2 is Jouke de Vries tijdens twee karakteristieke momenten in die lange zoektocht naar groei en vooruitgang vastgelegd.

Jouke de Vries begon zijn loopbaan in de Leidse vestiging met een bepaalde bagage die zijn sporen naliet in de manier waarop hij aan de slag ging. Geboren en getogen op het Friese platteland en al vroeg overtuigd sociaal-democraat, had hij veel oog voor de behoefte van het Haagse gemeentebestuur om de universitaire aanwezigheid in Den Haag ook zo veel mogelijk zichtbaar en nuttig te maken voor groepen waar zoiets tot dan toe buiten het perspectief viel. De Vries had politicologie met kopstudie bestuurskunde

Figuur 2.1 Directie veegt de stoep schoon van Lange Houtstraat 5-7

Figuur 2.2 Luisterrijke opening van Schouwburgstraat 2

gestudeerd aan de UvA in de jaren dat door een heftig inhoudelijk conflict de opleiding daar in twee kampen uiteen was gevallen, elk met een eigen programma. Hij had geopteerd voor het programma vergelijkbaar met dat in vooraanstaande Angelsaksische universiteiten, zoals onder leiding van de hoogleraar Daudt ontwikkeld en rond 1968 sterk omstreten geraakt. Zijn studie kwam goed van pas bij zijn veelvuldige organisatorische operaties in het woud van Haagse instellingen. Conflicthantering en het wegblijven van de vlucht in onuitvoerbaar wensdenken leerde hem ook dat bestuur in politiek is ingebed en dat politiek het streven naar de goede maatschappij inhoudt, wat niet kan zonder voortgaande, openbare discussie daarover. Gepaard met een brede interesse leidde het tot allerlei initiatieven voor kennisuitwisseling en debat in het kader van Leidens academische presentie in Den Haag.

De Vries' wetenschappelijke interesse ligt vooral op het snijvlak van politiek handelen en bestuurlijk management. In zijn dissertatie (1989) analyseerde hij uit dat oogpunt de verschillende conflicten die in Nederland met betrekking tot de grondpolitiek zijn gerezen. Bij zijn aantreden als directeur van de Leidse vestiging in Den Haag was hij bezig met een evaluerende studie van het eerste paarse kabinet aan de hand van een analyse van enkele zware kwesties uit die jaren (De Vries 2002). Al dat werk was gebaseerd op goed gekozen, zorgvuldig bestudeerde en overzichtelijk gerapporteerde casestudies. Er werden geen grote theorieën ontworpen of uitputtend getoetst, maar het onderzoek aan die gevallen was zeker gericht op het beantwoorden van ter zake doende vragen en geïnformeerd door gangbare theorie. In de leeropdracht behorend bij zijn professoraat was ook sprake van casestudies als centraal element. Die directe aanpak – elke keer een beperkte problematiek – is ook kenmerkend voor de wijze waarop Jouke de Vries de Leidse vestiging heeft uitgebouwd: stukje bij beetje met een scherp oog voor de mogelijkheden van het moment. Op de achtergrond was er wel een grote lijn, maar die werd niet altijd even duidelijk gearticuleerd en verdween af en toe in de hectiek van alledag.

Echt van start

Op 12 juni 1999, in de tweede week na zijn benoeming, verscheen in de *Haagsche Courant* het eerste grote interview met de nieuwe directeur. Hij herhaalde tekstvast de inhoud van het convenant, maar zette het in dit perspectief: 'In Den Haag komt niet een buitenpostje van Leiden te staan, maar een complete academie op zakformaat.' De kop van het artikel luidde

dan ook: 'Den Haag moet een universiteit hebben' (*Haagsche Courant* 1999b). Veel aandacht wijdde hij aan de noodzaak van een eigen gebouw. Dat moest echt iets bijzonders worden. Luister, zei hij tegen de interviewer om een en ander extra kracht bij te zetten. Hij wenste zich een souterrain met een multimediaruimte en computers. Op de begane grond zaten directie en staf (klein en klantgericht). Op de eerste verdieping was het Academisch Studiehuis met collegezaal. Op de tweede verdieping waren studenten in kleine groepen bezig in het Academisch Atelier. Bedrijfsleven en universiteit konden hier dicht bij elkaar gebracht worden. Helemaal boven was een dakterras met plek voor debatten zoals in De Balie. 'En al deze functies wil ik samen hebben in één prachtig pand', zo besloot hij. Het interview was geïllustreerd met een fraaie foto, waarop Jouke de Vries door een lege, rijk gedecoreerde schilderijlijst de lezer verwachtingsvol aankijkt met op de achtergrond zijn nieuwe behuizing.

Hij was bij zijn aantreden direct van het Lange Voorhout verkast naar de Kortenaerkade, net voorbij het einde van de oude binnenstad, waar het Noordeinde en zijn vervolg in de Zeestraat het water kruisen. Het was misschien een fractie minder chic, maar toch nog heel dicht bij het nationale politieke centrum en wat dicht bij de internationale instellingen dan aan het Lange Voorhout en vrijwel net zo goed bereikbaar vanuit Leiden. In het grote kantoorgebouw, in gebruik bij het Institute for Social Studies, had hij de beschikking gekregen over twee kamers en de aula voor het geven van colleges buiten kantooruren voor de eerste groep studenten (veertig hadden zich al aangemeld in juni). De docenten zouden die eerste jaren uit Leiden moeten komen. De directeur beschikte over een staf van drie personen, van wie twee voormalige kwartiermakers. De derde persoon, nog steeds werkzaam in de Haagse vestiging, vertelde veel later dat ze zich in die eerste dagen op de Kortenaerkade wel eens had afgevraagd wat er nu toch verder ging gebeuren. De directeur had daar geen last van. 'We kunnen beginnen', sprak hij opgewekt en vastberaden tegen de interviewer.

3. Een gefaseerde ontwikkeling

In de ontwikkeling van de Leidse vestiging in Den Haag tot nu toe zijn drie perioden te onderscheiden: de echte pioniersjaren, de jaren van het platform voor projectontwerpen en de jaren van de eerste oogst. In de eerste periode (1999-2005) draaide het om regulier bekostigde onderwijsprogramma's, uitgevoerd met personeel uit Leiden plus een aantal bij herhaling met succes bekroonde probeersels om aandacht in de stad te krijgen met manifestaties, samenwerkingsrelaties aan te gaan met het lokale voortgezet onderwijs, zelf geld te verdienen met cursussen voor professionals en eigen academische activiteiten op te starten. In de tweede periode (2006-2009) werden diverse projecten die een ruimere voorbereidingstijd vergden, met meer planmatigheid en ruimere inzet van personeel en middelen ter hand genomen. Partijen uit de TU Delft fungeerden bij herhaling als partner. Er ontstond enige vraag of men in totaal nu toegroeide naar een puur Leidse vestiging of naar een platform met plaats voor Leidse en Delftse inbreng in samenhang. In de derde periode (vanaf 2010) stonden de resultaten van de verschillende voorbereidingstrajecten centraal. Er werd in verscheidene gevallen geogst en de daaropvolgende uitvoeringsproblemen kwamen centraal te staan. De vestiging werd weer meer overwegend Leids, maar er bleef wat flexibele ruimte. Er kwam een nieuwe bestuursvorm, maar die was nog niet alomvattend. Het activiteitenpakket was nog niet afgerond. De Leidse vestiging in Den Haag is dus nog niet af.

Sinds 1999 is de Leidse universiteit zeer aanzienlijk gegroeid in Den Haag, niet in een vloeiende lijn, maar door de aard van het proces wat onregelmatig. De groei was het resultaat van een hele serie afzonderlijke initiatieven. Die komen hierna als eerste aan de orde. Vanaf 2010 is de groei in een versnelling geraakt. Dat wordt daarna aan de hand van enkele voorbeelden gedemonstreerd. Ten slotte beschrijf ik de ontwikkeling van de bestuurlijke organisatie in Den Haag. Die evolueerde uiteraard met de groei mee.

Een portfolio van initiatieven

We hebben bij de ontwikkeling van Leidse presentie in Den Haag niet te maken met één enkele activiteit die in de loop der tijd in gewicht toeneemt. In die zin is de tot nu toe gebruikte metafoor van het stekje te simpel. Het gaat om een heel gevarieerde serie initiatieven die met uiteenlopend succes

zijn ondernomen: diverse academische opleidingsprogramma's op verschillende niveaus voor uiteenlopende doelgroepen, cursorisch beroepsgericht onderwijs, thematisch nieuwe wetenschappelijke studies, methodisch eigenzinnig toegepast onderzoek, innoverende projecten ter ondersteuning van het universitaire functioneren en diverse vormen van directe maatschappelijke dienstverlening. In al die richtingen is wat geprobeerd, vaak in een didactisch opgefrist format. Daarbij zijn eigen vondsten ter plekke in praktijk gebracht, elders succesvolle ideeën in Den Haag in een eigen vorm gegoten en gerenommeerde standaardprogramma's opgestart. Een enkele keer blijft het bij een eenmalige poging, een aantal malen boekt men, soms tijdelijk, een bescheiden succes, in een aantal gevallen betreft het activiteiten die kennelijk voor langere tijd groeipotentieel bezitten. Zeker weten we dat laatste trouwens vaak nog niet, daar is in veel gevallen de bestreken tijdsperiode nog te kort voor. Maar al met al is het arrangement rond de vestiging van de Leidse universiteit in Den Haag in de afgelopen periode veerkrachtig en succesrijk gebleken. Altijd waren er voldoende initiatieven aan de gang om de Leidse presentie verder te laten groeien. In de loop der tijd veranderde de portfolio van projecten van karakter. Dit ging gepaard met veranderingen in het groeitempo in de verschillende dimensies van de Leidse presentie, maar ook in de organisatie en de benaming van het geheel.

De eerste fase wordt gedomineerd door twee met succes gelanceerde onderwijsprogramma's en een aantal *quick wins*. De studies Rechten en Politicologie, die vanaf september 1999 respectievelijk september 2000 werden aangeboden, werden buiten werkkuren gedoceerd door docenten uit Leiden en waren bedoeld voor professionals. Het rechtenprogramma was voor de Universiteit Leiden van meet af aan een vitaal onderdeel van de vestiging in Den Haag geweest. Het aanbod was bedoeld om er de problemen van de betreffende faculteit mee te lijf te gaan. Het was dan ook prompt opgezet en met succes. Het betrof hier een algemene studie rechten, niet in het bijzonder toegespitst op internationaal recht. Op dat vlak werd direct een eenjarig speciaal masterprogramma tegen kostprijs aangeboden, dat met een groep van twaalf studenten van start ging. Dit laatste initiatief spoorde met Deetmans voorkeuren. Tussen de opening van de vestiging in maart 1999 en het begin van de algemene cursus in september schreven zich zo'n tachtig studenten in. Het waren mensen die al werkten, vaak al wat gestudeerd hadden en kennelijk graag met een aanvullende juridische opleiding hun beroepsperspectief wilden verbeteren. Een groot deel kwam uit Den Haag zelf of uit de directe omgeving. Het daaropvolgende jaar startte een programma Politicologie, met het oog op de doelgroep ingericht door de Leidse hoogleraar Van Gunsteren in samenspraak met Jouke de Vries.

Ook dit programma trok voldoende belangstelling. Na een aantal jaren studeerden er in 2003/2004 zo'n 550 studenten aan regulier bekostigde opleidingen Rechten en Politicologie in Den Haag.

Naast deze basisingrediënten waren er in die eerste jaren een aantal quick wins, met geringe begininvesteringen ondernomen probeersels. Zij waren soms direct ontleend aan de in het convenant tussen de gemeente en de universiteit afgesproken activiteiten (bijv. de activiteiten inzake het voortgezet onderwijs). Andere berustten op eerdere ervaringen van directeur de Vries (bijv. In Company-cursussen die hij al eerder samen met collega's voor een ministerie had verzorgd) en op voorstellen afkomstig uit de Leidse kring van geïnteresseerden in de ontwikkeling van hun universiteit in Den Haag (een flink aantal hoogleraren hield een publiekslezing in series over een thema). Ook zorgde Jouke de Vries op Prinsjesdag voor debatten over de rijksbegroting met uitgesproken academici achter de microfoon en in samenwerking met *NRC Handelsblad*. Van groot belang voor het profiel van de Leidse presentie in Den Haag was het Grotius Centre for International Legal Studies, dat al genoemd wordt in het eerste convenant van 1999 en ten slotte onder andere met een schenking van 50.000 dollar van een Amerikaanse Law School via een jurist die bij het Joegoslavië tribunaal werkte (*Mare* 2003), van start ging in 2003. Met name de inzet van burgemeester Deetman werd hiermee gehonoreerd.

De overgang van de eerste naar de tweede fase is bepaald, doordat een belangrijke succesfactor voor de beide regulier bekostigde onderwijsprogramma's, essentiële onderdelen van de aanvankelijke portfolio, door externe veranderingen verviel. Bij de begroting van 2004 kondigde het kabinet wijzigingen aan in de collegegeldheffingen. Deze resulteerden ten slotte in 2005 in definitieve besluiten tot het afschaffen van de dubbele diplomabekostiging, beperking van de leerrechten voor studenten in het universitair onderwijs tot maximaal zes jaar en verdere verhoging van de collegegelden met name voor de periode nadien, een en ander met ingang van 2007. Dit betekende in feite dat de programma's zoals aangeboden in Den Haag bij overigens gelijkblijvende omstandigheden op zeer veel minder toeloop zouden kunnen rekenen. Het aanbod werd dan ook rond 2007 beëindigd en de laatste studerenden daar waren in 2011 verdwenen. Wilde de Universiteit Leiden op de langere duur in Den Haag onder de hogeronderwijswet bekostigde programma's aanbieden, dan waren nieuwe initiatieven nodig.

Langzamerhand zijn vanaf 2005 meer grootschalige initiatieven ontwikkeld. Het traject naar hun realisering vergde een eigen, projectmatige aanpak. Voor de voorbereiding werden speciale subsidies geworven. Sommige

van deze initiatieven waren van meet af aan vooral onderwijsgerelateerd, bij andere ging het in eerste instantie vooral om een onderzoeksveld of adviesactiviteiten, die mogelijk in een later stadium ook tot onderwijsbijdragen zouden kunnen leiden. Al snel werden deze laatste projecten ook als Centres geafficheerd, waarbij gezocht werd naar 'academische entrepreneurs' om ze met gegeven middelen in een beperkte tijd tot wasdom te brengen. Dat wilde zeggen dat ze zich een voldoende financiële basis moesten hebben verworven om door te functioneren. Die financiële basis kon bestaan uit een regulier bekostigd onderwijsprogramma of kennelijk voldoende aantrekkingskracht in de betreffende markt (onderwijs of onderzoek) om op een zeker niveau permanent te functioneren. Zo niet, dan zouden ze weer moeten verdwijnen. Vaak kregen initiatieven in deze tweede fase langere voorbereidingstrajecten.

Voor de primair onderwijsgerelateerde initiatieven liep dit na een aantal jaren vanaf 2010 uit op belangrijke realisaties. Daarmee startte de derde fase. In dat jaar ging als eerste Leiden University College The Hague met het bachelorprogramma Global Challenges van start. In 2012 kwam het hele Instituut Bestuurskunde met bachelor- en masterprogramma's uit Leiden over. Ten slotte ging in 2012 in Den Haag een nieuw ontworpen bachelorprogramma van de Faculteit Geesteswetenschappen van start, waarin een aantal eerdere kleinschalige talenstudies opnieuw verkaveld werden in een gevarieerd curriculum met een regionaal perspectief en een fundament algemene, vaak wereldwijd reikende vakken: International Studies.

Een aantal van de gevormde Centres heeft zich intussen kennelijk een blijvende plaats verworven. Naast het Grotius Centre gaat het om het Centrum voor Terrorisme en Contraterrorisme (sedert 2008, groeit in 2016 door tot Instituut ISGA – zie verder hoofdstuk 5), het Centrum voor Regionale Kennisontwikkeling (steun bij duale promotietrajecten sedert 2008), het Centre for Professional Learning (sinds 2010 de voortzetting van het commercieel programma voor kort cursorisch onderwijs aan professionals, dat van meet af aan in Den Haag verzorgd is), Centre for Innovation (aanjaagfunctie voor publiek vertaalde universitaire innovatie sedert 2012).

In de hele periode vanaf 1999 is een groot aantal initiatieven gesignaleerd. Het is daarbij overigens niet eenvoudig een initiatief precies af te bakenen. Een reeks lezingen gedurende een winter wordt een volgende winter voortgezet, met een volgende serie met een ander thema op een andere plaats met een andere samenwerkingspartner. Na een pauze van enkele jaren volgt nog een serie onder weer iets andere omstandigheden. Eén, twee of drie initiatieven? Een enkel initiatief verandert na verloop van tijd van naam met behoud van de essentie van de taakstelling. Eén of twee initiatieven?

Wij signaleerden in de loop van de afgelopen zestien jaar met een aantal ad-hocafbakeningen minstens 26 initiatieven.

Voor twaalf initiatieven waren omzetten over de periode 2004-2014 beschikbaar (tabel 3.1). De eerste jaren blijven zo dus helaas buiten beeld. De tabel kent ook andere gebreken. Activiteiten die voor 2014 al functioneerden en daarna nog enige tijd voortgingen, zijn hier vaak niet vermeld. Het gaat dan bijvoorbeeld om de reguliere onderwijsprogramma's (hun financiële gegevens kwamen in de administraties van de betreffende faculteiten terecht), maar ook om samenwerkingsprojecten met het Haagse onderwijs en manifestaties richting de Haagse burgerij. Deze beide laatste categorieën werden mede gefinancierd door de gemeente. Ook in de latere jaren ontbreken initiatieven, sommige, omdat ze weliswaar in Den Haag gesitueerd waren, maar onder het uitdrukkelijk gezag van een Leidse faculteit vielen (bijv. het al eerder genoemde bachelorprogramma International Studies), andere, omdat ze door hun geringe schaal niet afzonderlijk geadmineistreerd zijn. Bij de wel vermelde omzetten gaat het om bedragen vanaf het moment van feitelijke realisering van het project. De voorbereidingsfase en de daarbij gemaakte kosten zijn hier dus niet zichtbaar. Met name ook hier is de gemeente Den Haag zeer frequent behulpzaam geweest met directe bijdragen en met de supervisie over de verwerving van subsidies elders

Tabel 3.1 Omzetten twaalf initiatieven 2004-2014 naar grootteklasse in vijf categorieën.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Inc	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Gro			3	3	3	3	3	3	3	3	3
Mus			1	2	2	1	2	2	2	2	2
Cgs			3	3	2	1	2	2			
Ctc					3	3	3	4	3	3	4
Crk					1	3	3	3	3	4	3
Mon					1	2	3	2	2	2	1
Con					1	2	1				
Sec					4	3					
Luc							4	5	5	5	5
Bsk									5	5	5
C4i									4	4	4

Scores betreffen omzetten in grootteklassen: 0-100.000 euro = 1, 101.000-300.000 euro = 2, 301.000-700.000 euro = 3, 701.000-2.000.000 euro = 4, >2.000.000 euro = 5.

(Europese en nationale) die vervolgens in het kader van de Leidse presentie besteed konden worden.

Niettemin geeft de tabel ons een indruk van de verscheidenheid van initiatieven en van hun succes in termen van omzet bij realisering. Zij laat dus ook initiatieven zien die vanaf 2004 weliswaar in gang werden gezet, maar toch na kortere of langere tijd niet levensvatbaar bleken. Dit was ook het lot geweest van verscheidene initiatieven van vóór 2004. De vanaf 2004 in de tabel aangeduide 'In Company-trainingen' zijn vanaf 2010 feitelijk opnieuw benoemd als activiteiten van het 'Centre for Professional Learning', zoals al eerder werd aangegeven.

Veel van de twaalf initiatieven in de tabel komen in het volgende hoofdstuk 5 uitvoeriger aan de orde en sommige kwamen we daarnet al tegen. We beperken ons hier tot een summiere aanduiding met een enkele toelichting bij degene die intussen weer teleoorgingen en dus in hoofdstuk 5 ontbreken.

Inc is 'In Company-training', de activiteiten rond professioneel cursorisch onderwijs.

Gro is het 'Grotius Centre', expertisecentrum voor internationaal recht in den Haag met activiteiten in den Haag en Leiden

Mus is het 'Centre for Modern Urban Studies'

Cgs is het 'Centre for Government Studies'. Een dergelijk Centrum is een aantal malen aangekondigd, maar niet duurzaam van de grond gekomen. De beloftevolste aanloop was wellicht die rond Jorrit de Jong, die er vooral in 2006 actief was. Hij ging met actiegericht onderzoek de regeldichtheid van de overheid te lijf onder het schild van de 'Kafkabrigade' (tenslotte een non-profitorganisatie met later ook een afdeling in Engeland) en had daarvoor financiering van de rijksoverheid verworven. Er werden enige casussen uitgevoerd, maar daarna vertrok De Jong al snel naar de Vrije Universiteit (VU) en later als gastdocent naar de Kennedy School in Harvard, waar hij sinds zijn promotie aan de VU in 2012 een permanente positie bekleedt. Hij verricht van daaruit nu wereldwijd soortgelijke onderzoeksactiviteiten en heeft intussen enkele boeken gepubliceerd. Een enkele keer duikt hij nog in Nederland op (*NRC Handelsblad* 2015a). Dit is een voorbeeld waar de Republiek van cijfers en letters een beloftevolle ontwikkeling op een bepaalde plek (in dit geval in Den Haag) in de weg kan zitten.

Ctc is het 'Centre for Terrorism and Counterterrorism'

Crk is het 'Centrum voor Regionale Kennisontwikkeling', ondersteuner voor duale promotietrajecten

Mon is het 'Montesquieu instituut', koepel voor samenwerking tussen de universiteiten van Leiden, Groningen, Nijmegen en Maastricht op het terrein van onderzoek naar de parlementaire democratie in Nederland en

Europa. Het instituut zag de rijkssubsidie na een succesvolle periode bij de aanvangsbezuinigingen van Rutte II verdampen en moet nu op veel bescheidener schaal verder. Het heeft met medewerking van de Campus Den Haag onderdak gevonden bij de commerciële tak van het eerder genoemde Parlementaire Documentatie Centrum aan het Lange Voorhout. De Campus betreft daar ook nog wat ruimte voor andere doelen.

Con is 'Confucius instituut', instelling voor Chinese taalverwerving en cultuur. In 2007 was vergaande overeenstemming bereikt met de Chinese instelling, die de Confuciusinstituten in de wereld beheert. Aanvangsactiviteiten vonden plaats, maar daarna kon men het toch niet definitief eens worden en het initiatief verliep.

Sec is 'Secure Haven', project van Campus Den Haag, TNO en CapGemini (2006), gericht op het ontwerp voor een veilige en leefbare internationale zone in Den Haag met het oogmerk dit plaatselijk uit te voeren maar mogelijk de gewonnen expertise ook in andere gevallen in de wereld te gelde te maken. Vanuit de Campus werd aan de juridische uitwerking van het concept gewerkt. De subsidie was voor de periode 2007-2009 uit de regeling Pieken in de Delta. De gemeente vroeg het aan ter versterking van het daar erkende cluster Internationale Stad van Vrede en Recht. De uitkomsten moeten worden betrokken bij de verdere inrichting van de Haagse Internationale Zone.

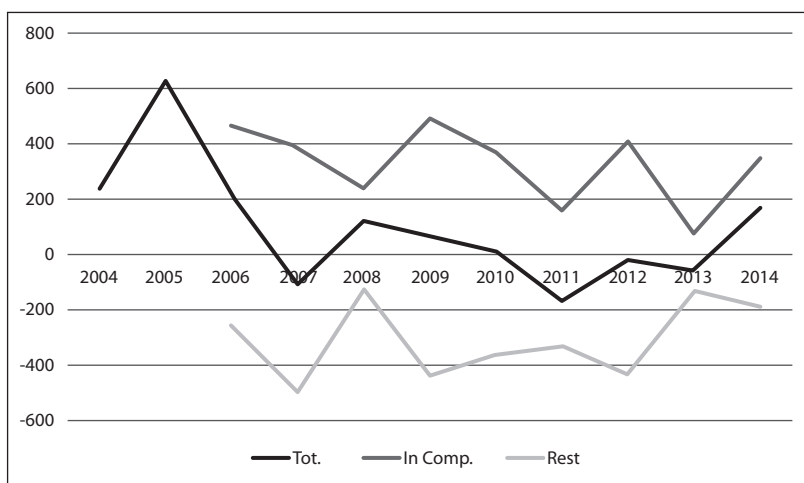
Luc is 'Leiden University College The Hague', residentieel college voor een bachelor 'Liberal Arts and Sciences Global Challenges'.

Bsk is 'Instituut voor Bestuurskunde'

C4i is 'Center for Innovation', expertisecentrum voor ontwikkeling van universitaire vernieuwing.

Tussen 2004 en 2010 was de In Company-training (alias Centre for Professional Learning) steeds de voornaamste activiteit in financiële termen, in 2008 samen met het kortstondige Secure Haven-project en in 2010 in gezelschap van Leiden University College. In de daaropvolgende vier jaar speelde Leiden University College die hoofdrol opnieuw, maar dan op een nog wat hoger niveau, in de laatste drie jaar vergezeld door het Instituut voor Bestuurskunde. De trend richting reguliere onderwijsprogramma's als dominante activiteit in de loop van de tweede fase is onmiskenbaar. Dat geldt des te meer nu ook Ctc (het Centrum voor Terrorisme en Contraterrorisme) onder dat regime gebracht is (zie hoofdstuk 5). Het is heel goed mogelijk dat dit overwicht van reguliere onderwijsprogramma's in de totale in Den Haag gegenereerde omzet in de eerste fase van 1999 tot 2005 eigenlijk ook gold, maar we kunnen dit niet zien, omdat het reguliere onderwijsdeel van de Haagse omzet toen via de organiserende Leidse faculteiten verliep. Dit is

Figuur 3.1 Resultaten Totaal, In Company, Rest

een rechtstreeks gevolg van de veranderende bestuurlijke verhoudingen die binnen de Universiteit Leiden in de loop der tijd ten aanzien van de Haagse presentie hebben gegolden. Dit is het onderwerp van de volgende paragraaf.

Voor de twaalf eerder gerapporteerde initiatieven kennen we ook de resultaten, de 'winst' per jaar in absolute zin als bedrag en relatief als percentage van de omzet (figuur 3.1). Voor de zelf beheerde activiteiten in Den Haag als geheel beweegt het jaarlijkse resultaat zich rond het nulpunt. Splitsen we de resultaten in die van de In Company-training en die van de rest, dan compenseert het positieve resultaat van de eerste het negatieve van de tweede. De In Company-training laat daarbij een gemiddeld positief resultaat van 23 procent zien (fluctuerend tussen 9 en 40 procent in afzonderlijke jaren). Met andere woorden: de In Company-training was een belangrijke kurk, die de campus lange jaren financieel drijvende hield en de ruimte hielp scheppen voor eigen verkenningen van mogelijke uitbreidingen van het assortiment. De successen van In Company-training waren voor een niet gering deel te danken aan Tonco Modderman, een voormalig Leids student geschiedenis, die ook in de universitaire politiek actief was geweest en hier overtuigend acteerde als 'hoofd van de afdeling'. *Mare* portretteerde hem als deel van het driemanschap Modderman, Oosterloo en de Vries (*Mare* 18.5.2006).

Het relatief zeer gunstige resultaat in 2004 en 2005 zal wel te danken zijn aan het zeer hoge aandeel van In Company-training in het totaal van de in Den Haag geadministreerde activiteiten in die jaren en dit zou ook

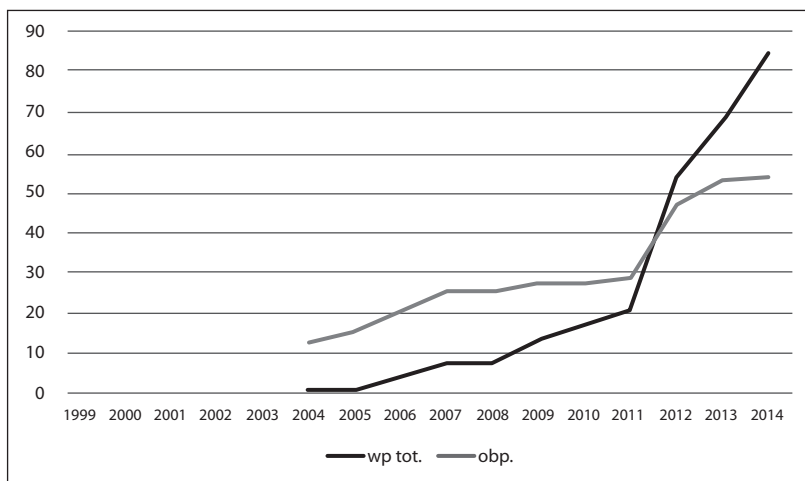
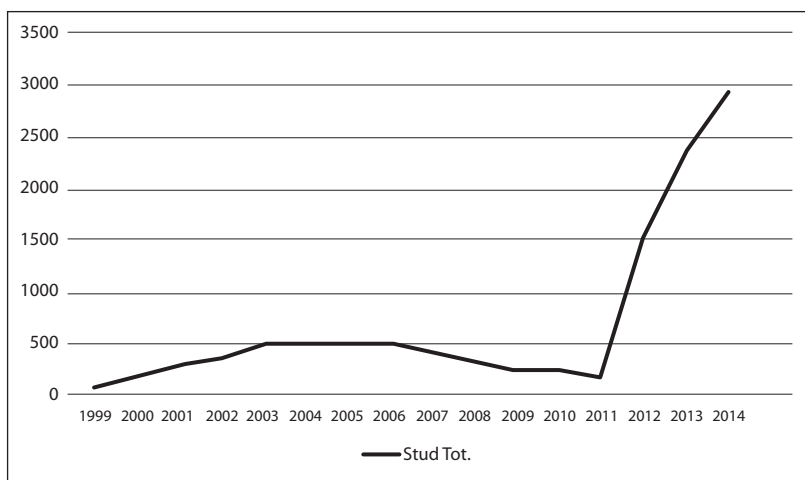
heel goed voor de allereerste jaren kunnen gelden. Echter, het ontbreekt ons voor die jaren aan feitelijke informatie. Het zeer bescheiden resultaat van In Company-training in 2013 is vermoedelijk het gevolg van het verlies van een belangrijke afnemer, het ministerie van Buitenlandse Zaken, waarvoor men in de voorgaande jaren de prestigieuze 'diplomatenklas' had verzorgd na het winnen van een eerdere competitieve aanbesteding.

De groei

De Leidse presentie in Den Haag werd gedragen door een steeds veranderende portfolio van initiatieven en hun gevarieerde succes. Het gaat in deze paragraaf om de groei die daaruit resulteerde. Die kan natuurlijk op een groot aantal manieren worden uitgedrukt, bijvoorbeeld in omzetten, personeel, huisvesting en studenten. Eigenlijk zou het nog mooier zijn de belangrijkste eindresultaten in de vorm van gediplomeerde studenten (het liefst nog voorzien van een oordeel over de kwaliteit van de vorming en de kennis die die certificaten belichamen) en het teweeggebrachte surplus aan kennis en inzicht dankzij het verrichte onderzoek (idem) in beeld te krijgen. Zulk geavanceerd materiaal is buiten bereik.

Ik beperk me hier tot enkele gegevens over personeel en studenten. Fragmentarische data over de omzetten kwamen in het voorgaande al naar voren, de ontwikkeling van de huisvesting wordt besproken in hoofdstuk 6. De data voor het personeel ontbreken in de jaren tot 2004, maar het is duidelijk dat we dan spreken over een enkele hoogleraar en een handvol overig personeel. Het nam in de periode 1999-2004 toe van drie tot 12,7. De aanwezige cijfers voor het personeel omvatten niet de in Den Haag gesitueerde personeelsleden verbonden met de opleiding International Studies. De cijfers over studenten missen een aantal op de campus uitgevoerde cursussen in het kader van elders gesitueerde bachelor- en masterprogramma's. Vooral bij minors gaat het dan om beduidende aantallen. Alle privaat gefinancierde cursussen vallen hier eveneens buiten. In de figuren 3.2 en 3.3 is een en ander zichtbaar gemaakt.

Lange tijd is het in Den Haag aangestelde personeel in hoofdzaak in niet-wetenschappelijke functies aangesteld. Het onderwijs werd vrijwel geheel verzorgd door personeel uit Leiden. Vanaf 2005 had Jouke de Vries de bevoegdheid zelf wetenschappelijk personeel aan te stellen en dit is vanaf toen met enige regelmaat gebeurd, in hoofdzaak bij de Centra die vanaf toen vooral met tijdelijke aanvangssubsidies van de grond kwamen. De start van University College en de overkomst van de opleiding

Figuur 3.2 Wetenschappelijk (wp) en Ondersteunend Beheers Personeel (obp)**Figuur 3.3 Totaal ingeschreven studenten**

Bestuurskunde brachten hier in de jaren 2010-2012 drastische verandering in. Bij aanvang van het University College was afgesproken dat het personeel voor de helft direct bij het University College zou worden aangesteld en voor de andere helft uit Leiden zou komen. Van 2011 op 2012, het jaar waarin het wetenschappelijke personeel op de campus de meerderheid van het daar direct aangestelde personeel ging vormen, nam ook het

overig personeel nog relatief sterk toe. Dit markeert de overgang naar een facultaire bestuursorganisatie waarin een aantal functies nieuw ingevuld moest worden.

De studenten bij de regulier bekostigde programma's in figuur 3.3 schreven zich tot 2007 nieuw in bij de avond- en weekendopleidingen Rechten en Politicologie. Vanaf 2004 was duidelijk dat deze weg vanaf 2007 niet langer begaanbaar zou zijn voor veel potentiële liefhebbers en de programma's werden vanaf toen niet langer aangeboden. In de jaren tot 2011 liepen deze programma's langzamerhand leeg. In 2010 werd voorzichtig een begin gemaakt met de instroom in het University College, gevolgd door een nog steeds beperkte instroom in 2011. In 2012 werd voor het eerst gemikt op de beoogde instroom van tweehonderd, de Bestuurskundestudenten kwamen over en het nieuwe bachelorprogramma International Studies nam een aanvang. De studentenaantallen explodeerden navenant en zijn in de volgende jaren nog verder gestegen vanwege de groei in al deze onderdelen. Met de aanvang van nieuwe programma's in de komende jaren wordt voor de komende jaren nog met verdere groei gerekend.

Het Haagse dak: de bestuurlijke organisatie

In de loop der jaren is de organisatie van de Leidse presentie in Den Haag geleidelijk van karakter veranderd als reflectie van de twee geschetste fasen. Het bestuur van de Leidse universiteit heeft van tijd tot tijd de gewenste richting aangegeven en heeft steeds gepoogd de bij de ontwikkelingsfase passende vorm te vinden. In 2003 resulteerde dat in een Bestuursraad, die de directeur in Den Haag van strategisch advies moest voorzien en het academisch niveau van het aangeboden onderwijs moest bewaken. Onder voorzitterschap van een lid van het College van Bestuur bestond de raad verder uit afgevaardigden van de meest bij Den Haag betrokken faculteiten. In 2005 werd bij aanvang van de tweede fase het bestuursreglement herzien. De wetenschappelijk directeur kreeg de mogelijkheid om op basis van een door de Bestuursraad geaccordeerd plan eigen onderwijs- en onderzoeksactiviteiten in gang te zetten en wetenschappelijk personeel in dienst te nemen. In 2011 werd de Bestuursraad opgeheven en de Faculteit Campus Den Haag gevormd. Het zorgde voor verdere zeggenschap over de activiteiten waar de faculteit ondubbelzinnig over ging in Den Haag, maar er bleven omvangrijke activiteiten op de campus waar dat niet voor gold, met name voor het kort daarna gestarte bachelorprogramma International Studies, onderdeel van de faculteit Geesteswetenschappen. En University Colleges

hebben naar hun aard een gecompliceerde relatie met de faculteit waarin ze zijn ondergebracht (University Colleges Deans Network z.j.).

Eindverantwoordelijk voor de Leidse bemoeienis met Den Haag waren de opeenvolgende Leidse Colleges van Bestuur. Zij hadden daarbij uiteraard te maken met de bestaande faculteiten en de belanghebbende onderdelen van elk daarvan. Dat is niet altijd eenvoudig. Een hedendaagse universiteit is in veel opzichten onvermijdelijk een multiversity geworden zoals eerder in het voetspoor van Clark Kerr (1963) opgemerkt. Ondanks de in 1996 ingevoerde Wet Modernisering Universitair Bestuur die anders voorheeft, kan men een universiteit in veel opzichten ook nog steeds zien als een soort federatie van faculteiten die op hun beurt bijna elk weer een eigen federatie van samenstellende instituten zijn. Eenvoudig te sturen is een dergelijke instelling niet.

Vredevoogd was niet alleen initiatiefnemer, maar engageerde zich ook sterk om de gewenste medewerking uit de Rechtenfaculteit tot stand te brengen. Latere opvolgers waren de hoogleraren Breimer, Van der Heijden en Stolker, die vanaf 2005 achtereenvolgens de gecombineerde functies van rector en collegevoorzitter hebben bekleed en ten aanzien van de activiteiten in Den Haag eigen accenten legden. Breimer steunde ze en had tegelijk een open oog voor de mogelijkheden van samenwerking met de TU Delft in Den Haag. Van der Heijden heeft zich veel moeite getroost de positie van de Leidse presentie in Den Haag binnen het geheel van de Leidse universiteit duidelijker te profileren en dat ook naar buiten te brengen. Hij begon vanaf 2008 over de Universiteit Leiden te spreken als een instelling met een onvervreemdbaar Leids merk, maar met twee vestigingsplaatsen: Leiden en Den Haag. Dit bleef toen niet onopgemerkt (*Mare* 2009, 2010; *NRC Handelsblad* 2010). In het Instellingsplan 2015-2020 is door het college onder leiding van Stolker het traject voor de nabije toekomst verder aangegeven met de nadruk op de drie onderscheiden campussen (twee in Leiden en één in Den Haag), die samen de Universiteit Leiden belichamen. Wij komen er verderop in deze paragraaf op terug.

De achtereenvolgende vicerectoren, steeds verantwoordelijk voor de onderwijsportefeuille, hebben zich bij herhaling nadrukkelijk verbonden met de vernieuwingen die op dat vlak in Den Haag tot bloei zijn gekomen. Daarbij valt te denken aan de realisering van het University College (aanvankelijk prof. Van Haaften, daarna mevr. prof. Van Dam) en productie en gebruik van digitale leermiddelen (mevr. prof. Buitendijk).

De ontwikkeling van de Haagse presentie vereiste van de Leidse universiteit ook de nodige financiële inspanningen. Die zijn met name onder verantwoordelijkheid van vicevoorzitter Te Beest, vanaf 2005 gedurig in functie, met de nodige ondernemingszin en souplesse geleverd, al was

dit wel een terugkerend gespreksonderwerp met directeur De Vries. De ontwikkeling van de huisvesting was daarbij een speciaal punt van aandacht. In voorbeeldige samenwerking met de desbetreffende afdelingen van de gemeente Den Haag zijn die door de vastgoedmensen van de Leidse universiteit fraai opgelost (zie verder hoofdstuk 6).

Bij de gemeente Den Haag bestonden eigen preoccupaties die men in de ontwikkeling van de academische activiteit in de stad tot uitdrukking gebracht wilde zien. Dit werd formeel onder woorden gebracht, eerst in convenanten en later in intentieovereenkomsten tussen de gemeente en de Universiteit Leiden, waarin de ontwikkeling van bepaalde initiatieven van universiteitswege werd vastgelegd en de gemeente financiële toezeggingen deed om het pad daarvoor te helpen effenen dan wel inspanningsverplichtingen werden aangegaan. De convenanten werden gesloten in 1999 en, gedeeltelijk overlappend, in 2002, elk met een looptijd van vijf jaar. In 2005 werd een intentieovereenkomst getekend met een algemeen ontwikkelingsplaatje. De gemeente trad in het vervolg op als tussenschakel bij de verwerving van externe subsidies om de projecten voor te bereiden en verleende in enkele gevallen aanzienlijke subsidies. In 2009 kwam een nieuwe intentieovereenkomst tot stand, die zich met name richtte op het gezamenlijk tot stand brengen van definitieve huisvesting voor het Leiden University College The Hague (de gemeente Den Haag financierde mee tot een totaal van 12 miljoen euro) en het veiligstellen van voldoende voorzieningen voor de eerste cohorten studenten in afwachting daarvan. De overeenkomst bevatte nog andere punten (alweer over een School of Government), maar die waren kennelijk minder urgent (*NRC Handelsblad* 2009). Ook in de meest recente periode is het gemeentebestuur nauw betrokken gebleven bij de verdere ontwikkeling van de Leidse presentie in Den Haag. De contacten, vooral met de afdeling Hoger Onderwijs van de Haagse bestuursdienst, zijn frequent.

Burgemeester Deetman maakte zich tot het eind van zijn ambtstermijn eind 2007 bijzonder hard voor de onderheing van het imago van zijn stad als internationale broedplaats van vrede en recht en had daarbij ook veel oog voor de praktische voordelen die de feitelijke toevoeging van veiligheid aan deze kenschets zou kunnen opleveren. Zijn opvolger Van Aartsen trad wat deze onderwerpen aangaat geheel in zijn voetsporen. Het leidde tegenover de Leidse vestiging in Den Haag tot gedurige nadruk van beide opeenvolgende burgemeesters op het belang van samenwerking met de andere partners in de door Deetman gesmede Haagse Academische Coalitie. Daar is door Jouke de Vries en aanvankelijk ook door het Grotius Centrum op de campus intensief aan deelgenomen.

Onder burgemeester Van Aartsen kwam het tot de oprichting van een nieuw Institute for Global Justice, dat de uitdrukkelijke bedoeling had deze samenwerking verder gestalte te geven. In de intentieovereenkomst van 2009 was ook een actieve rol van de Campus op dit vlak voorzien. De toevoeging van het begrip veiligheid aan de internationaliserende ambities heeft onder Van Aartsen (maar zeker ook op aangeven van de wethouders verantwoordelijk voor de lokale economie) geleid tot de oprichting van the Hague Security Delta, waar de ondernemersbelangen in deze samenkomen met de prioriteit die veiligheid (als safety en security) in het publieke domein heeft gekregen.

De Haagse onderwijswethouders van deze hele periode (Heijnen, Dekker, Van Engelshoven) stonden, hoewel van verschillende partijpolitieke huize, vierkant achter de academische ambities van de stad. Daarbij was het oog ook steeds sterk gericht op het emancipatorisch potentieel van de aanwezigheid van academische instellingen tegen de achtergrond van de achterstandsproblemen in de stad. De komst van academisch onderwijs werd steeds in samenhang gezien met het hele palet van onderwijsvoorzieningen in Den Haag, met speciale aandacht voor de verbindingen van het academisch onderwijs met het voortgezet onderwijs en met de lokale hbo-instellingen (Gemeente Den Haag ism OOGO, 2014, pp. 62-64).

Dekker, afgestudeerd als bestuurskundige in Leiden, was zodanig gecharmeerd van de Leidse presentie in Den Haag dat hij in zijn korte biografie voor Parlement & Politiek onder algemene wetenswaardigheden liet opnemen: 'Maakte zich als wethouder met succes sterk voor de komst van een vestiging van de Universiteit Leiden in Den Haag'. Toen hij wethouder werd, was de Leidse universiteit al zeven jaar in Den Haag, maar hij was inderdaad in zijn ambtsperiode een warm pleitbezorger die mede de meer projectmatige aanpak die we eerder vermeldden, hielp verwezenlijken. In zijn periode begon Jacqueline van Zoggel in diverse functies een rol te spelen als adviseur bij de projectmatige aanpak van opeenvolgende initiatieven (voor Leiden University College, Centre for Innovation, Cybersecurity Academy en Institute for Security and Global Affairs), die op den duur met succes werden bekroond en nu tot de ruggegraat van de Campus Den Haag horen (Andersson, Elffers, Felix 2007, 2008, Van Zoggel 2011, Van Zoggel 2014). Zij had eerder ervaring met dit soort projecten opgedaan bij UvA-HvA onder andere in Almere. Heijnen is na een periode in de landelijke politiek nu bestuurlijk actief binnen het Haagse onderwijs en zeer betrokken in diverse vormen van Haagse onderwijssamenwerking. Van Engelshoven is als wethouder Kenniseconomie en Onderwijs op alle mogelijke manieren bij de ontwikkeling van universitaire ontwikkeling in Den Haag betrokken

en enthousiasmerend aanwezig bij alle vraagstukken die in dat verband aan de orde komen.

Er zijn nog andere spelers die door hun positiekeuzes in de bestuurlijke netwerken waarin de organisatie verwickeld is, een bijdrage leveren aan de eigen vorm die de Leidse presentie in Den Haag aanneemt. Twee typen zijn daarbij in het bijzonder van belang.

Allereerst zijn er de universiteiten in Delft en Rotterdam, die geleidelijk aan steeds meer in een samenwerkingsverhouding met de Leidse universiteit komen te verkeren (aangeduid als LDE), waarbij mogelijk ook activiteiten in Den Haag al dan niet gezamenlijk de revue passeren. Het gaat daarbij vooral om de TU Delft. Er zijn in de loop der tijd verscheidene pogingen gedaan tot gezamenlijke initiatieven binnen het veld van de veiligheidsproblematiek in de ruimste zin, waarvan sommige met succes bekroond zijn.

Ten tweede is al in de eerste jaren na 1999 op aandrang van de gemeente de Haagse Academische Coalitie (HAC) tot stand gekomen, als samenwerkingsverband van in Den Haag gevestigde, academisch getinte instellingen die in hun taakstelling verwantschap hebben met de Haagse ambities als internationale stad van vrede en recht. In de loop der tijd zijn vanuit de Leidse vestiging verscheidene pogingen gedaan om met partners uit de HAC tot gezamenlijke initiatieven te komen. Dit heeft weinig concreet resultaat opgeleverd. Een poging tot onderzoeksprogrammering over een breed front met LDE, HAC en TNO was Campus Den Haag/UL in samenwerking met HAC, TNO, TUD, EUR (2006).

De beeldvorming rond de Leidse presentie in Den Haag heeft zich lange tijd tussen twee polen afgespeeld. De ene pool bestond uit een reeks accommodaties in het Haagse, die onder andere voor academische activiteiten ondernomen vanuit de Leidse faculteiten beschikbaar waren: het zalencentrum De Vries werd dat wel eens neerbuigend genoemd. Maar het beeld werd ook in eigen kring ten nutte gemaakt. In een op de regio Haaglanden gerichte glossy getiteld *Leven, blad van ontdekkingen* werd in 2009 een gelikte presentatie verzorgd van al het fraais dat de Leidse universiteit in Den Haag te bieden had, inclusief een apart kolommetje met een aanbod van zalenverhuur in een 'prestigieus kader voor conferenties, lezingen, symposia, colleges, debatten, vergaderingen en lezingen'. Daar was ook weinig te veel mee gezegd na de recente aanwinst van het pand Lange Voorhout 44, ooit de standplaats van een vermaard restaurant in de schaduw van Hotel des Indes.

De andere pool toonde het ideaal dat Jouke de Vries in zijn eerste interview voor ogen stond: een mini-universitaire gemeenschap, maximaal open naar de stad Den Haag, en maximaal verbonden met het nationale politieke

centrum rond het Binnenhof en de internationale instellingen die het ideaal van internationale vrede en recht in de stad belichamen. De verbindingen met de Leidse universiteit bleven daarbij wel eens wat onbepaald. In dat eerste interview had hij gezegd dat 'in Den Haag niet een buitenpostje van Leiden komt te staan, maar een complete academie op vestzakformaat'; niettemin stond er verderop ook dat er in Den Haag opleidingen kwamen met daarna doorstroom naar Leiden.

De feitelijkheid was lange tijd één enkele hoogleraar die de Leidse presentie in Den Haag belichaamde en zich wist te omgeven met een aantal rekwieten die verwezen naar het ideaal dat hem vanaf dag één voor ogen stond. Hij stond daarbij aanvankelijk bestuurlijk rechtstreeks onder het College van Bestuur in Leiden. Een eerste stap naar meer bestuurlijke vastigheid ter plekke was de komst van Rolf Oosterloo in 2004 als adjunct-directeur onder andere belast met de bedrijfsvoering. Hij had in Leiden gestudeerd en was al in ambtelijke functies werkzaam geweest op het ministerie van OC&W en in de Delftse universiteit. Vanaf dat moment had de campus een eigen directe verbinding met Delft. Behalve een reeks nuttige contacten bracht hij ook de nodige expertise mee om de Leidse presentie enige organisatorische vastigheid te bieden (Campus Den Haag 2004, 2005).

Naarmate de groeidynamiek na 2005 verder op gang kwam, ontstond een open constructie onder een Haags bestuurlijk dak met een aantal betrekkelijk los van elkaar opererende eenheden die elk in een eigen verhouding tot de Leidse universiteit stonden. Het Haagse dak verschaftte een identiteit in de Haagse omgeving en de welwillendheid van het Haagse gemeentebestuur. Het bood ook ruimte aan dwarsverbanden met andere instellingen buiten de Leidse universiteit.

Het Haagse dak droeg een reeks namen die het elke keer wat verder van de Leidse connectie verwijderden tot het recent weer nadrukkelijk als instelling van de Leidse universiteit gedefinieerd werd: aanvankelijk heette het de Haagse vestiging van de Universiteit Leiden (de gemeente Den Haag was gekant tegen de wettelijke aanduiding nevenvestiging), vanaf 2002 Leidse Campus Den Haag, vanaf 2005 University Campus The Hague, vanaf 2011 Faculteit Campus Den Haag. Maar toen het dak eenmaal weer in traditioneel universitaire termen, niet als mini-universiteit, maar als Leidse faculteit was omschreven, bleken onder het dak toch ook nog andere activiteiten plaats te vinden: iets van een zalencentrum had het wel gehouden.

Toen in 2005 in de naam University Campus The Hague de Leidse verbinding als zodanig voor het moment uit de naam verdween, reflecteerde dat een stand van zaken die ten slotte niet tot volle wasdom kwam. Het *Leidsch Dagblad* schreef op 9 november 2005: 'TU Delft komt bij Campus

Den Haag.' Er waren op dat moment serieuze kansen op een alternatieve ontwikkeling. Die zouden hebben geresulteerd in de vestiging vanuit de TU Delft geëntameerde bachelor- en masteronderwijsprogramma's en in gezamenlijke initiatieven in de sfeer van onderzoek en postinitieel onderwijs op het brede terrein van veiligheidsvraagstukken. Een aantal aanzetten in deze richting heeft gelopen tot zeker 2007. De campus zou een joint venture van de Universiteit Leiden en de TU Delft zijn geworden. Sommige onderdelen van die samenwerking zijn altijd doorgegaan en krijgen nu in het verband van de LDE-samenwerking opnieuw een formele grondslag. De TU Delft is ook altijd formeel op de campus aanwezig gebleven (*Mare* 2006, *Haagsche Courant* 2008).

De eerste aanzetten tot deze samenwerking werden eind 2005 zichtbaar bij de tekening van de nieuwe intentieovereenkomst, waarin de nieuwe naam van de feitelijk nog altijd Leidse presentie in Den Haag was opgenomen (de TU Delft tekende mee; *Haagsche Courant* 11.10.2005). Op dezelfde dag hield bijzonder hoogleraar Frits Bolkestein zijn oratie in de Nieuwe Kerk aan het Spui (*De Telegraaf* 2005). De benoeming was gezamenlijk aan de Leidse Universiteit en de TU Delft. Een stoet van veertig hoogleraren uit beide instellingen liep in toga buitenom rond de kerk van de ene ingang naar de andere om de luister kracht bij te zetten. Het oorspronkelijk plan om de hoogleraren vanuit het tegenovergelegen stadhuis te laten opkomen, moest terzijde worden gelegd wegens bezwaren om het drukke verkeer op het Spui stil te leggen. In deze jaren is vanuit Den Haag met Delftse faculteiten overlegd over een Centre for Management of Technology and Innovation. Nog in 2007 werd hetzelfde streven tot uitdrukking gebracht bij de opening van het nieuwe pand van de University Campus the Hague aan het Lange Voorhout 44. De collegevoorzitter van de TU Delft voerde daar als genodigde het woord en bracht het tot uitdrukking.

In het meest recente instellingsplan van de Universiteit Leiden (2015, p. 27) wordt de positie van de Leidse presentie in Den Haag opnieuw geformuleerd: de Haagse campus is een van de drie kernlocaties waaruit de universiteit bestaat. De twee gemeentelijke vestigingsplaatsen van Van der Heijden – er wordt nog naar verwezen op p. 4 – krijgen een nieuwe aanduiding in drie plekken: twee in Leiden en één in Den Haag. Verschillende faculteiten zullen in Den Haag in de komende periode nieuwe onderwijs- en onderzoeksactiviteiten ontwikkelen. Alle studenten behoren tot dé academische gemeenschap van de Universiteit Leiden. De binding van elk met die integrale academische gemeenschap moet in de komende periode worden versterkt. Het inhoudelijke profiel van de Haagse activiteiten van de Universiteit Leiden blijft in hoge mate bepaald door de typische kenmerken

van het Haagse milieu, zoals die ook eerder zijn benoemd. Voor het overige blijven enkele universiteitsbrede voorzieningen die hier al gesitueerd zijn, in stand. Het gaat met name om het Centre for Innovation en het Centrum voor de ondersteuning van duale promotietrajecten. Verwijzing naar de recent ingestelde faculteit op de campus blijft hier nog achterwege.

Sinds januari 2016 wordt de faculteit met als inhoudelijke aanduiding Governance and Global Affairs voortgezet. Op de Campus blijven daarnaast opleidingen van in Leiden gesitueerde faculteiten gevestigd (College van Bestuur Universiteit Leiden 2015). Dit biedt inderdaad een goed onderkomen aan de reeds in Den Haag gevestigde Bestuurskunde en eveneens aan het University College, het verwijst nadrukkelijk naar de internationale functie van de stad en het streven daarbij aansluiting te vinden, en het laat ruimte voor de ontwikkeling van nog niet aanwezige activiteiten, al dan niet onder het dak van de faculteit. Aan de planvorming wordt nu voortvarend gewerkt. Daarbij wordt nog aan een beduidende verdere groei van de activiteiten in Den Haag gedacht voor de komende jaren.

Onderzoeksprogrammering, in het instellingsplan terecht nadrukkelijk geagendeerd, zal in deze bestuurlijke constellatie zijn vorm gaan vinden. Die zal in de eerste plaats op facultaire basis zijn beslag moeten krijgen, maar bij permanente positionering van personeel uit andere faculteiten in Den Haag zullen er gelegenheden zijn waarbij over die disciplinaire grenzen heen vruchtbare samenwerkingen tot stand kunnen komen. Dit kan zich bijvoorbeeld voordoen bij pogingen tot verwerving van de steeds omvangrijker, interdisciplinair georiënteerde onderzoekssubsidies die steeds meer de toon zetten zowel nationaal als in Europees kader. De in het Haagse al beproefde figuur van de aanvankelijk tijdelijke Centres kunnen hier opnieuw hun nut bewijzen. Ten slotte zou het in dit kader dan toch nog kunnen komen tot een ambitieuze hooggekwalificeerde instelling als belangrijk onderdeel van de Campus waar de publieke zaak op alle denkbare schalen van lokaal tot wereldomspannend centraal staat: een werkplaats voor gevorderde onderzoekers, een PhD-opleiding, een broedplaats voor hemelbestormende gedachtevorming en diepgaande discussie, en een laboratorium voor oplossingsgerichte actie. Er is op de Haagse campus al vaak gedroomd over zoiets als de Kennedy School of Government op Harvard, met het verhoopte en bij herhaling aangekondigde Centre of Government als kern. Jouke de Vries heeft de Kennedy School altijd als voorbeeld gezien. Hij was er een tijdje geweest en volgde sindsdien de ontwikkelingen daar. Tot nu toe is het er niet echt van gekomen.

4. Den Haag als academische habitat

Den Haag is een gebied met stedelijk leven en een eigen bestuur in een uitgebreide verstedelijkte zone – Haaglanden, Zuidvleugel, Randstad, Nederland, de Europese stedelijke ruggegraat. In Nederlands kader is Den Haag een grote stad, vanuit een ruimer perspectief oogt het formaat bescheiden. Zo'n plek – zagen we in hoofdstuk 1 – kleurt onvermijdelijk de activiteit die er plaatsvindt, ook de academische. In dit hoofdstuk concentreren we ons op het eigen Haagse karakter in verband met een academische presentie: op de stimulansen die Den Haag in zich bergt om academische activiteiten tot bloei te brengen en op de bijdragen van een eenmaal verwezenlijkte academische presentie voor de verdere florissante ontwikkeling van de stad. De zigzagrelatie tussen beide kan leiden tot een *virtuous circle*, een opwaartse spiraal; dat proces is nu aan de gang.

Het Haagse karakter is op veel manieren te benaderen. Er is een bekend loflied op de mooie stad achter de duinen, met verwijzingen van Moerwijk tot de Lange Poten, er is het algemene gevoel van welbehagen rond de geel/groene verbinding in het stadswapen en de ADO-kleuren dat voor de dragers een verder onbepaalde, maar positieve identiteit aanduidt, er is het stereotype van de gestrekte pink bij het vasthouden van het theekopje plus de zegelring, teken van Haagse verfijning, nuffigheid en bluf, en er is voor buitenstaanders het Binnenhof en omstreken.

Een vasthoudend zoeker van het Haagse wezen is Wim Willems, hoogleraar stedelijke vraagstukken aan de Leidse campus zelf. Hij heeft in de afgelopen jaren in een aantal projecten speurtochten georganiseerd naar het Haagse karakter (*Algemeen Dagblad* 2007). Hij zocht het samen met anderen in een schatkist, hij maakte er films en radioprogramma's over en schreef lange series in de *Haagsche Courant*. In één ervan schildert hij het veelzijdige internationale karakter van de huidige stad.

'Op straat, bij de tramhalte of bij de bloemenkiosk op de hoek word ik omringd door klanken uit andere windstreken (het gaat hier niet over de Schilderswijk, maar over het zeer keurige Statenkwartier). Net als in mijn tijd bij de Amerikaanse oliemaatschappij (waar hij in de jaren zeventig actief was) is het volop Engels dat de klok slaat, uitgesproken met een palet aan accenten. Bij de speeltuin hoor ik ouders kleine kinderen opjatten in hun allerrapste Frans of in het Duits van na de val van de Muur. Bij de haringtent staan werknemers van menig internationaal bedrijf gehoorzaam in de rij, omdat hun papillen gewend zijn geraakt aan Hollands glorie uit de Noordzee.' (Willems 2011, p. 243).

Elders gedenkt hij een vergeten Haagse auteur die onder het pseudoniem Hofdorp een lange reeks speurdersromans gesitueerd in Den Haag schreef. Betrokkene had dit pseudoniem gekozen 'omdat hij vond dat de hofstad uit een archipel van dorpen bestond. Elk dorp of liever elke wijk en buurt onderscheidde zich volgens hem door een volstrekt eigen karakter'. Willems lijkt daar ook wel voor te voelen, getuige de grote diversiteit aan milieus die hij bij de rondgang door zijn herinneringen aan Den Haag sinds zijn jeugd de revue laat passeren. De stad als geheel krijgt daarmee het karakter van een mozaïek, een unieke combinatie van unieke deeltjes (Willems 2011, p. 170).

Verscheidene buitenlanders, langere tijd verbonden aan de internationale instituties die in het denken over de Leidse vestiging in Den Haag zo'n belangrijke rol spelen, hebben eveneens bij gelegenheid hun licht over het Haagse karakter laten schijnen. Dat is in het algemeen heel complimenteus, maar legt meer de nadruk op algemeen Nederlandse dan op Haagse trekken. De fiets komt zowel bij de voormalige president van het Joegoslaviëtribunaal als bij de voormalige aanklager van het Internationaal Strafhof prominent naar voren. President Cassese roept uit eerdere herinneringen ook nog eens het beeld van de verzuiling op (niet bij die katholieke winkel kopen, zegt zijn protestantse hospita in dat verband). Hieraan is toch goed te zien dat het vermeende karakter van een stad niet noodzakelijk alleen de stad zelf betreft, maar ook niet voor alle eeuwigheid vastligt (Cassese 2008, pp. 191-192; Moreno-Ocampo 2008, p. 220).

Verderop in dit hoofdstuk staat het karakter van Den Haag als universitair vestigingsoord en als nederzetting voorzien van academische allure centraal. Het wordt op twee manieren benaderd: ten eerste met behulp van de objectieve sociale kenmerken die in dit opzicht van belang zijn, inclusief de dynamiek die zich daarin nu voordoet. Daarbij gaat het met name om de significante veranderingen in de internationale politiek-bestuurlijke verhoudingen en hun weerslag op Den Haag als internationale stad. Dit is van belang door de oriëntatie van nogal wat van de academische projecten op de internationale instituties die in Den Haag zijn gevestigd. Ten tweede wordt het Haagse karakter gezien door de ogen van het gemeentebestuur, zoals dat wordt uitgedragen in verband met het door de gemeente gevoerde beleid rond academisch onderwijs. Dit brengt de extra vestigingsmogelijkheden voor de Leidse presentie in het vizier, die zich dankzij dat bestuur openden. Het hoofdstuk sluit af met enkele voorbeelden van praktijkgerichte interactie tussen de Leidse vestiging en Den Haag als stad in het algemeen.

Het eigen karakter van Den Haag

Den Haag begon ooit als een plek waar bestuur werd en recht gesproken. Dat was op en rond het Binnenhof. De stad begon niet als een concentratie van handelaren en een overslagpunt van goederen, als een religieus centrum of als een samenballing van industriële activiteiten. Bestuur en recht zijn vanaf de latere middeleeuwen in uiteenlopende vormen in Den Haag gevestigd geweest en drukken daarmee een zware stempel op de Haagse historie (Wladimiroff in Vriesendorp e.a. 2008, pp. 65-72). De stad is er nog steeds van doordrenkt. Behalve het eigen bestuur zijn er nu een provinciaal en een nationaal bestuur gevestigd met alle instituten van deliberatie, staven en uitvoeringsorganisaties die daarbij horen, en daarnaast tal van internationale instellingen plus een uitgebreid corps diplomatique. Rondom de bestuursorganen bevindt zich een schil van adviesinstanties, landelijke platforms en lobbykantoren, vaak met verschillende functies onder één dak. Den Haag heeft een eigen gerechtshof, de stad huisvest ook de hoogste rechtscolleges van het land. Onder de internationale instellingen zijn vele juridisch van aard, met name het International Court of Justice en het Permanent Court of Arbitration in het Vredespaleis plus de meer recente en soms tijdelijk functionerende tribunalen (vooral ICC en ICTY). Ten behoeve van ICTY is er ook een huis van bewaring onder gezag van die instelling ondergebracht binnen een Nederlandse strafinrichting in Den Haag, met een beladen verleden daterend uit de Tweede Wereldoorlog. Deze UN Detention Unit kan ook gebruikt worden voor verdachten die terechtstaan voor het ICC en heeft een capaciteit voor 52 gedetineerden. Sedert 1995 hebben er 180 personen verblijf gehouden (<http://www.icty.org/en/about/detention>).

Den Haag, stad van politiek, bestuur en recht op diverse niveaus biedt, gezien vanuit een universitaire standplaats, een aantrekkelijke omgeving voor alle academische specialisaties die zich op deze terreinen richten. Er zijn extra mogelijkheden voor contact met specialisten uit de praktijk, aanschouwelijk onderwijs en toegang tot stageplaatsen voor studenten, met kansen op arbeid in de eigen sector na het afstuderen. Zij biedt onderzoekers een eenvoudige entree richting hun onderzoeksobjecten en informatiebronnen. En hier zijn extra kansen op financiering van praktijkrelevant onderzoekswerk.

Den Haag is ook een stad met heel wat hoofdkantoren van grote internationale bedrijven. Zij vinden het kennelijk van belang om dicht bij de rijksoverheid te zitten vanwege de blijvende noodzaak van directe contacten, maar ook overwegingen als een goed woonklimaat voor staffunctionarissen

in Den Haag zelf en in de buurt spelen mee. Sommige van die bedrijven zijn al heel lang in de stad gevestigd, soms zijn het oorspronkelijk afsplitsingen van de rijksoverheid, zoals KPN. En in zekere mate geldt dat ook voor de belangrijkste van alle: Shell, Haags vanaf de geboorte en oorspronkelijk kantoor houdend in de Celebesstraat. De stad is ook de thuishaven van internationaal opererende financiële dienstverleners en verzekeraars als Aegon en Nationale Nederlanden. En er zetelen buitenlandse bedrijven die vooral geconcentreerd zijn in de technologische infrastructuur (elektrotechnische installaties, raffinagebouw, tankopslag, boormetingen, communicatiesatellieten) en die in de regel ook buiten Nederland actief zijn, zoals Siemens Nederland, CB&I, Schlumberger en SES World Skies.

Dergelijke bedrijvigheid versterkt het internationale karakter van de stedelijke bevolking. Dat is in overeenstemming met het karakter van een universitaire vestiging, die daarin goed kan gedijen en er zelf in de regel ook aan bijdraagt. Dergelijke hoofdkantoren bieden ook mogelijkheden voor recent afgestudeerden in uiteenlopende disciplines. De CEO van Siemens Nederland heeft klassieke talen en geschiedenis gestudeerd in Leiden (website Siemens Nederland: <http://www.corporate.siemens.nl/nl/siemens-in-nederland/ondernemingsstructuur/raad-van-bestuur.htm>).

Beschouwt men intussen de sector van het hoger onderwijs in zijn geheel plus aanverwante instellingen als universitaire medische centra en research & development-instituten als cruciaal element in de verdere ontwikkeling van de kenniseconomie, dan is de positie van Den Haag wat minder rooskleurig. In een studie van de dertien Nederlandse steden met het leeuwendeel van de capaciteit op dit gebied behoort Den Haag weliswaar tot de concentratiegebieden, maar bungelt de stad in de lijstjes van de verschillende deelaspecten zowel absoluut als in aandeel van de totale activiteit toch tamelijk of helemaal achteraan (Manshanden 2009). Geen wonder dus dat de gemeente zich in het huidige tijdsgewricht inspant om deze situatie ook wat betreft het academische onderwijs in het bijzonder te verbeteren.

Als woonstad voor de betere standen heeft Den Haag van oudsher geprofiteerd van haar ligging direct achter de duinen. Op het zand daar was het goed wonen en de scheidslijn tussen zand en het meer binnenwaarts gelegen veen is in de vormgeving van de stad altijd goed zichtbaar gebleven (Schmal 1995). De reputatie van Den Haag als residentie van het Huis van Oranje en de aantrekkelijkheden van de zandgrond en het duinlandschap ten noordwesten van het oude centrum als woonoord zorgden voor een groeiende bevolking van welgestelde en zeer welgestelde bewoners zoals repatrianten uit de kolonies en Hagenaars van stand werkzaam bij plaatselijk gevestigde

overheden en het bedrijfsleven. Toen de interlokale verbindingen tegen het eind van de 19^e eeuw gemakkelijker werden, kwamen daar nog renteniers of leidinggeevenden uit Rotterdam als vroege forenzen bij.

Een en ander leverde een vruchtbare basis voor een vroege opbloei van 'hoge cultuur', die altijd in stand is gebleven. De eerste Nederlandse herensociëteit werd in Den Haag opgericht in 1748. Andere geliefde plekken van samenkomst, beide alweer op het Lange Voorhout, waren en zijn nog steeds *Diligentia*, oorspronkelijk een natuurwetenschappelijke vereniging, met sinds 1804 een gebouw en de kunstenaarsvereniging *Pulchri Studio* sedert 1901 op de huidige plek. De Koninklijke Schouwburg en het Mauritshuis als museum waren er al van vroeg in de 19e eeuw en het Gebouw Kunsten & Wetenschappen onder andere voor concerten functioneerde vanaf 1874 tot de brand van 1964. Furnée ziet hier ook bewust beleid van de lokale autoriteiten in om de stedelijke economie te laten profiteren van een welgestelde woonbevolking (Furnée 2009).

Een groot deel van de Haagse binnenstad is na de achteruitgang in de crisisjaren en de oorlog, en de schrale jaren van wederopbouw pas betrekkelijk laat in nieuwe luister hersteld, maar nu kan het openbare culturele leven zich opnieuw in een fraai decor ontrollen. Het huidige plan rond de herinrichting van het Spuikwartier vormt het sluitstuk van deze beweging: het silhouet van de binnenstad is daarmee af, aldus architect Jo Coenen. Bij een belangrijk deel van een universiteitsbevolking valt een dergelijk cultureel klimaat in goede aarde en het levert dan ook een positieve bijdrage aan de verwelcoming van een universitaire vestiging in de stedelijke kring.

In de opgang vanaf het eind van de 19^e eeuw kwamen ook nieuwe voorzieningen voor een opkomend toerisme tot stand, eerst opnieuw voor de betere standen (zie bijv. *Hotel des Indes* en het *Kurhaus*, respectievelijk geopend in 1881 en 1885). Dat zorgde voor verdere versterking van het internationale karakter van de stad. Zo was Den Haag voldoende geëquipeerd voor de eerste Haagse Vredesconferentie in 1899, in haar sociale setting fraai beschreven door Eyffinger (1999). Geleidelijk verbreedde het sociaal profiel van het publiek voor de toeristische trekpleisters en daarmee de aard der voorzieningen. Den Haag kreeg een gewild uitgaansleven, dat extra werd opgefleurd door allerhande bijdragen van jongeren met een Indisch verleden, die op dat gebied indertijd voorliepen. De Haagse scene voor jazzmuziek, rockbands en andere populaire genres is al lang vermaard.

In het bijzonder voor studenten blijkt Den Haag een steeds attractievere uitgaansstad. De periode waarin Den Haag veel bevolking verloor, ook jongeren, en de financiële tekorten bij de gemeentelijke overheid negatief uit de toon vielen vergeleken met andere gemeenten, is verleden tijd. Er werd

tot in de jaren negentig wel geklaagd over een zekere saaiheid en gezapigheid van de stad, maar die sfeer is toch van voorbijgaande aard gebleken. Toen die er hing, leken onder andere meer studenten een oplossing. Nu de studenten er zijn, kunnen ze meeprofiteren van het herstelde elan. De feitelijke universitaire vestiging heeft daar maar een beperkte bijdrage aan hoeven te leveren. Uit de eerder genoemde studie over hoger onderwijs in Nederland blijkt trouwens wel dat goede voorzieningen op dat punt in het algemeen een verzekering vormen voor het op peil houden van het aandeel 15-25-jarigen in de plaatselijke bevolking en dat dit bijdraagt aan een hoog aandeel goed opgeleiden in de hogere leeftijdsklassen (Manshanden 2009). Met het oog op de toekomst en voor alle zekerheid blijft het streven naar academisch onderwijs in Den Haag heel verstandig.

Intussen is Den Haag beslist geen stad zonder problemen. En ook die problemen wegen mee bij het vaststellen van een universitair vestigingsklimaat. Net als in de andere grote Nederlandse steden doet zich in Den Haag een sociale problematiek voor van achterstand en armoede geconcentreerd onder de statistische categorie niet-westerse allochtonen, die voornamelijk bestaat uit eertijdse immigranten afkomstig uit Turkije, Marokko, Suriname en de Nederlandse Antillen en hun nakomelingen, en een heel groot aantal minder omvangrijke migrantengroepen van elders in de wereld. Maar die problematiek is natuurlijk niet tot de migrantengroepen beperkt. Het gaat veelal om combinaties van gebroken en disfunctionele gezinnen, taalproblemen en achterblijvende scholing, slechte gezondheid en verslaving, gebrek aan werk, slechte huisvesting, geen zekerheid omtrent legaal verblijf. De ernst van de problemen fluctueert met de economische conjunctuur, maar er zijn ook structurele componenten die per saldo al enkele tientallen jaren voor de stad als geheel zorgen voor toename van verschillen. Algemene oorzaken zoals de daling van laaggeschoolde arbeid in veelvoorkomende takken van industrie en de afgenomen veerkracht van de welvaartsstaat vanwege de verminderde waardering van het erin vervatte maatschappelijke ideaal, dragen aan deze structurele blokkades bij.

Den Haag kende al vanaf de vroege 19^e eeuw een zekere industrialisatie. Tegen het einde van de 19^e eeuw begon een grootscheepse uitbreiding bij Laakhaven, een grote binnenhaven aan een zijtak van de waterverbinding tussen Delft en Leiden, en op de iets verder gelegen Binckhorst, aanvankelijk in Voorburg gelegen die daartoe eerst geannexeerd was. Als een van de eerste bedrijven vestigde zich een rijtuigfabriek vanuit de binnenstad, die er enige tijd carrosserieën voor auto's, bussen en treinwagons bouwde. Er kwam verder vanuit de Transvaalbuurt het bedrijf van Van der Heem, bekend van de ERRES-radio's en daarna ook diverse typen witgoed. Na

de oorlog werd hier de eerste fiets met hulpmotor, de Solex jarenlang met succes geproduceerd; de overige producties werden in Philipsverband geproduceerd op dezelfde locatie. Verderop vervaardigde Jaarsma de bekende haarden. De eerste CV-plaatradiator werd rond 1930 eveneens op de Binckhorst bij Van Heijst gefabriceerd. Al die industrie is verdwenen. Het Laakhavengebied is intussen grondig geherstructureerd, met een grote plek voor het hogerberoepsonderwijs, inclusief studentenwoningen. Aan vernieuwing van de Binckhorst wordt gewerkt: er is een groeiend aantal kantoren en verder is uitbreiding in de IT en creatieve bedrijvigheid voorzien (<http://www.denhaag.nl/home/bewoners/to/Binckhorst-in-beweging.htm>). Het International Criminal Court had er tot nu toe zijn voorlopige behuizing.

De situatie in Den Haag is in menig opzicht vergelijkbaar met die in de andere grote steden, bijvoorbeeld in het aandeel van de niet-westerse allochtonen in de totale bevolking, en in de mate van ongelijkheid tussen alle Haagse huishoudens. Maar er zijn ook verschillen die de Haagse problematiek pregnanter maken. We vergelijken in het vervolg met Amsterdam om het contrast te benadrukken. In de Nederlandse verhoudingen op dit punt lijken Den Haag en Rotterdam op elkaar, evenals Amsterdam en Utrecht. De Noordvleugel en de Zuidvleugel van de Randstad tonen verschillen, al moeten we die in het bredere kader van een Europese vergelijking beslist ook niet overdrijven.

Al lang is in Den Haag het verschil tussen buurten wat betreft het aandeel van zogenoemde niet-westerse allochtonen en ook wat betreft de verschillen tussen de gemiddelde huishoudinkomens per buurt groter dan in Amsterdam. Meer en minder 'etnische buurten', en vooral hogere en lagere gemiddelde inkomens verschillen onderling meer in Den Haag en de overeenkomstige buurten liggen er nog wat nadrukkelijker gezondeerd aaneen. Er is sprake van meer segregatie op deze punten. Dit is wellicht nog steeds een uitvloeisel van de scheiding tussen de sociale lagen ingegeven door de grootschalige zonering van de Haagse bodem in zand en veen, en de nadrukkelijke poging van 19^e-eeuwse gemeentebesturen om de betere delen van de stad als lustoord voor de beter gesitueerden in te richten. Het hogere niveau van segregatie naar inkomen nam in de jaren voor de crisis nog verder toe. In 1999 qua inkomen bevoorrechte buurten waren dat in 2006 nog meer, ook in Amsterdam, maar de verandering in Den Haag was eenduidiger en scherper. Er is geen reden om te denken dat dat tijdens de afgelopen crisisjaren is veranderd, integendeel. De positie van de minder bevoorrechten werd bovendien nog geraakt, doordat de algemene stijging van inkomens in de crisisperiode eindigde (Van Kempen e.a. 2000, Van

Dam e.a. 2010, Van den Brakel & Ament 2010). In de Armoedemonitor die het SCP en het CBS samen bijhouden, bleek in 2014 het percentage armen (gerekend naar individuen) in Amsterdam en Den Haag beide relatief hoog, in Amsterdam zelfs nog een fractie hoger dan in Den Haag (13,2 procent tegen 12,7 procent). Maar het verreweg armste postcodegebied lag in Den Haag (Schilderswijk-West: 26,8 procent armen (SCP/CBS 2014, p. 77).

In delen van Den Haag, zoals de Schilderswijk en Transvaal, maar ook in vroeg-naoorlogse uitbreidingswijken aan de oostkant van de stad is al langer sprake van een ernstige sociale problematiek. Die is de laatste jaren nog extra verhard door de opkomst op enige schaal van extreme geloofsovertuigingen, afkering van de Nederlandse samenleving en sympathie en bij gelegenheid instemming met, propaganda voor en heel soms – maar meer dan elders in het land – deelname aan de ‘jihad’ in Syrië en Irak.

Een universitaire instelling, hoger onderwijs in het algemeen, brengt studenten mee die zich ter plekke vestigen. Studenten hebben in het algemeen zelf lage inkomens en vestigen zich voor een deel in minder welgestelde buurten. Daarmee bevestigen ze op zichzelf alleen maar de bestaande segregatie naar inkomen. Niettemin is het voorstelbaar dat een aanzienlijke studentenaanwezigheid in of bij gedepriveerde wijken een bijdrage aan de verbindingen van die wijken met de stad als geheel zou kunnen leveren. In Laakhaven en ook aan de andere zijde van het Hollands Spoorstation is een aanzienlijke hoeveelheid studentenhuysvesting gerealiseerd. Het is een interessante vraag of dit enig sociaal effect op de omgeving zal sorteren.

Een universitaire vestiging in de stad kan zich ook als zodanig uitgedaagd voelen door de kwesties waar zij zich mee geconfronteerd ziet. Er is hier alle aanleiding voor reflectie, onderzoek en advisering over deze problematiek vanuit een serie disciplines met name binnen de sociale wetenschappen, maar ook in de gezondheidswetenschappen, de godsdienst- en taalwetenschap binnen de humaniora en, als het even kan, door projecten op de interdisciplinaire snijvlakken. Als deel van een onderwijsinstelling kan een universitaire vestiging zich daarnaast inzetten voor de werving van een nieuw potentieel aan getalenteerde studenten door samenwerking met voorbereidende onderwijsvormen en het presenteren van een zo mogelijk toegesneden aanbod aan de doelgroep zelf. Ten slotte kan zo’n instelling zich ook verbinden met haar sociale omgeving en praktische hulp bieden in de vorm van stages en georganiseerd vrijwilligerswerk.

Kortom, de Haagse omgeving biedt een universitaire vestiging een aantal stimulansen voor haar primaire taken onderwijs en onderzoek. Er zijn daarbij kansen op valorisatie van de eigen inspanningen in de vorm van het aandragen van oplossingen voor de gerezen problemen en opgeworpen

vragen, ook in de vorm van een zakelijke overeenkomst waarbij voor die geboden diensten betaald wordt.

Karakterverandering bij globalisering

In de loop der tijd verandert de stad en daarmee krijgen de stimulansen voor een academische vestiging minstens andere accenten. Op het moment is in verband met de rol van de stad als universitaire omgeving vooral de wijziging van belang die zich kennelijk in de internationale politieke orde voordoet, en de consequentie daarvan voor de rol van Den Haag als centrum van politiek, bestuur en recht. Dit geldt temeer, omdat in het gemeentelijk beleid juist deze kant van Den Haag in het pleidooi voor een universitaire vestiging vanuit Leiden altijd sterk is benadrukt, zoals al eerder bleek en in de volgende paragraaf verder wordt uitgewerkt.

In de fase van globalisering die zich vanaf het laatste deel van de 20^e eeuw voltrekt (een multidimensioneel, steeds bijgewerkt, overzicht is Lechner & Boli met vijf drukken in 2000-2015), is sprake van functieverandering van staten vanwege de massieve groei van staatoverschrijdende contacten tussen personen, organisaties en bedrijven, en de toegenomen snelheid in dit onderlinge verkeer. Staten kunnen hun regulerende functie gebaseerd op territoriaal onderscheid en de legitimiteit daarvan steeds moeilijker vervullen. Dit betekent geenszins dat ze zijn uitgediend. Een flink deel van die functie wordt nog steeds vervuld, maar er zijn wel consequenties, die zich met name vertalen in een stad als Den Haag met haar speciale rol in deze.

Globalisering heeft bijgedragen aan de ondermijning van de naoorlogse welvaartsstaat en aan de versterking van de Europese integratie, die gepaard is gegaan met rivaliteit en herschikking van competenties tussen bestuurslagen. Een en ander heeft geresulteerd in een uitdunning van de organisatorische apparatuur van de rijksoverheid. Een deel van de nationale bestuurlijke functie en het politieke gewicht is daarmee uit Den Haag verdwenen. Maar van nog directer belang voor Den Haag als stimulerende academische omgeving is het effect van globalisering op de internationale functie van de stad. Globalisering gaat gepaard met een groei en herinrichting van de bestuurlijke apparatuur die de toegenomen nationale grenzen overschrijdende contacten en transacties begeleidt. Het aantal instituties met bestuurlijke en regulerende pretenties neemt toe, maar de verzameling als geheel verschiet tegelijk van kleur. Het toegenomen gewicht van de bovenstatelijke regulering is binnen de EU natuurlijk

buitengewoon ver voortgeschreden. De kleurverandering in het algemeen komt tot uitdrukking in verschuivend woordgebruik: van government naar governance. Op het bovenationale vlak wordt het oude monopolie op regulerende activiteit van staten en de direct van hen afhankelijke internationale organisaties steeds meer ondermijnd door het optreden van private instituties en hybride organisaties waarin publieke en private stemmen zich met elkaar vermengen (bijv. Abbott, Green & Keohane 2013).

Een en ander heeft consequenties voor de internationale rol van Den Haag. Allereerst staat het gewicht van het corps diplomatique onder druk vanwege de sterke oriëntatie van staten buiten de EU op Brussel. Hierdoor moet een beduidend aantal diplomatieke posten in Den Haag het nu stellen zonder een permanente ambassadeur: hij zetelt in de feitelijke hoofdstad van de EU. Daarnaast verliest Den Haags traditionele positie als concentratiepunt van juridisch getinte internationale instellingen aan gewicht vanwege de kleurverandering van de bovenstatelijke regulering in zijn geheel. Om relevant te blijven moet de *'legal capital of the world'*, de eretitel waaronder Den Haag van tijd tot tijd verschijnt, zich eveneens voorzien van additionele instituties ten opzichte van de nu meer gangbare tinten.

Weliswaar is in Den Haag van oudsher bijzondere aandacht besteed aan de belangen van private partijen in staatsgrens overschrijdende contacten. Zo zijn door de Hague Conference on Private International Law al vanaf 1893 conventies uitgewerkt die rechtsgeschillen tussen partijen uit verschillende jurisdicties een gezamenlijk kader voor de afwikkeling bieden. Maar zulke conventies krijgen alleen werking als de staten waarin de strijdende partijen zijn gevestigd, tot de betreffende conventie zijn toegetreden. Een ander voorbeeld betreft de machinerie van het Hof van Arbitrage, dat zelf weliswaar een traditionele internationale organisatie van staten is. De voorzieningen van het Hof zijn op den duur ook opengesteld voor private partijen om samen met een tegenpartij geschillen voor arbitrage voor te leggen. Het Hof treedt dan in feite op als griffie en partijen in het geschil vormen zelf een tribunaal. Rechtsmacht bezit het Hof niet. In beide gevallen gaat het om rechtsvoorzieningen tussen staten om toenemend internationaal verkeer te kunnen reguleren. In zulke gevallen spreekt men wel van internationalisering. Naarmate dit zich toespitst en overeenkomsten tussen staten minder prominent en doorslaggevend worden, is dan sprake van globalisering.

In de huidige schemerzone waarin internationalisering en globalisering beide spelen, staat de realisering van de aloude waarden van vrede en veiligheid onder voortdurende discussie. Bij internationalisering wordt gepoogd beide waarden te realiseren in de bestaande verzameling van

individuele statelijke rechtsordes waarin de interne vrede en veiligheid verankerd zijn plus een daarop geënte internationale rechtsorde die dit voor de statensamenleving garandeert. Er bestaan verschillen van opvatting over de realiseerbaarheid daarvan. Ten aanzien van globalisering bestaan scherp verscheiden meningen. Aan de ene kant worden van de intensivering van grensoverschrijdende contacten door toenemende interdependentie meer vreedzame internationale verhoudingen verwacht, waarmee veiligheid toeneemt. Aan de andere kant worden in de toenemende grensoverschrijdende contacten meer aanleidingen voor conflict en minder garanties voor veiligheid gezien. Vragen richten zich ook op de handelingscapaciteit van staten als voornaamste bouwstenen van politieke orde en op een mogelijk alternatief.

Voor de stimulansen die de aanwezigheid van internationale instituties op een universitaire vestiging uitoefent, betekent een en ander een zoektocht naar nieuwe combinaties van juridische expertise met inzichten uit andere kokers. Het gaat daarbij om diverse typen sociale wetenschappers die bij de kennisverwerving rond globalisering betrokken zijn en om zaakdeskundigen in de kwesties waarbij grensoverschrijding in het geding is (financieel instrumentarium, energie & milieu, communicatieinfrastructuur, logistiek, militair conflict).

Het Haagse beleidsperspectief voor de internationale stad

Toen Wim Deetman begin 1997 aantrad als burgemeester van Den Haag, kwam hij terug naar de stad van zijn jeugd, waar hij daarna 'voor zijn werk' ook veel tijd had doorgebracht (het ministerie bevond zich weliswaar in enkele van die jaren in Zoetermeer). Hij had de uitgesproken ambitie de positie van Den Haag binnen de kring van Nederlandse steden te versterken. Dat moest onder andere gebeuren door het eigen profiel in het lopende proces van internationalisering en globalisering nadrukkelijk naar voren te brengen. Hij speelde dan ook een centrale rol in de verbreiding van het imago van Den Haag als *'legal capital of the world'*.

De uitdrukking was een paar jaar eerder voor het eerst in de mond genomen door Boutros Boutros-Ghali, op dat moment secretaris-generaal van de Verenigde Naties. Hij was lid van de kring van internationaal juristen die deelnemen aan de in die kring befaamde jaarlijkse zomercursus in het Vredespaleis in Den Haag van de daar sinds 1923 gevestigde Hague Academy of International Law. Boutros-Ghali kende de stad op een bepaalde manier en kenschetste haar van daaruit. Het was de periode waarin ook

het Joegoslaviëtribunaal bij besluit van de Veiligheidsraad zich in Den Haag vestigde (1993). 'Legal capital of the world' werd in Deetmans mond daarna een gevleugelde uitdrukking. Haagse bestuurders maken er bij gelegenheid nog steeds gebruik van. De gemeentelijke website produceert moeiteloos zeven officiële toespraken waarin Deetmans opvolger Van Aartsen en zijn huidige wethouders haar bezigen.

Als imagobevordering moet stoelen op tekstvastheid, heeft Den Haag niet helemaal gelukkig geopereerd. Naast de 'legal capital of the world' is door de jaren heen steeds meer sprake van een 'stad van vrede en recht/*city of peace and justice*'. Deetman heeft aan deze betekenisuitbreiding van het Haagse imago ook zelf bijgedragen. In een boek uit 2004 dat *Legal capital of the world* als titel voert (Van Krieken & McKay 2005), schrijft hij in het voorwoord dat hij burgemeester is van de 'city of peace and justice', terwijl een bekend internationaal politicus ooit de titel van het boek aan zijn stad heeft gehangen.

Nog wat later is geleidelijk aan ook het woord 'veiligheid/*security*' als toevoeging in deze context in zwang geraakt. Dit werd aanvankelijk vooral gedreven door de overweging dat de profilering van de stad als internationaal knooppunt van vrede en recht uit een oogpunt van werkgelegenheidsontwikkeling gebaat zou zijn met een uitbreiding in deze richting. Vanuit het ministerie van Economische Zaken werd hier ook krachtig op aangedrongen. De ontwikkeling in deze richting werd ten slotte bekroond met de opening van de Hague Security Delta campus, gericht op ICT-toepassingen in 2014. Niettemin blijft de gemeente Den Haag erop gebrand zich in de eerste plaats te afficheren als 'stad van vrede en recht'.

Deze slag om de woorden geeft intussen wel aan hoe de beleidsontwikkeling betreffende de invulling van het internationaal profiel van de stad zich heeft voltrokken: van een exclusieve concentratie van de aandacht op de internationale juridische instellingen naar een veel diffuser afgebakende gerichtheid op de internationale, politiek-bestuurlijke orde, inclusief de vooral na 9/11 (2001) opnieuw benadrukte risico's van betrokkenheid in grootschalig geweld. Het is evident dat de recente wijzigingen in de internationale verhoudingen ook door de Haagse bestuurders zijn waargenomen. Dit kwam bijvoorbeeld duidelijk naar voren in de enthousiaste ontvangst van een hele reeks niet-gouvernementele organisaties als deelnemers in de nieuwe vormen van internationale governance, die zich langzamerhand ontvouwen. Voor hen zijn speciale voorzieningen getroffen bijvoorbeeld met het naar de flamboyante pacifiste Bertha von Suttner, deelneemster aan het eerste Haagse Vredescongres vernoemde verzamelgebouw vlak bij het Vredespaleis. Het was ook zichtbaar in de oprichting van het Institute

for Global Justice, voorbereid onder regie van de gemeente eerst door een commissie van wijzen (Commissie Vrede en Recht 2009). Het instituut ging ten slotte in 2011 van start met een door stevige inspanning verworven rijkssubsidie. Als founding partners traden op de verschillende Haagse kennisinstellingen op het werkterrein van het instituut verenigd in de Hague Academic Coalition, waaronder de Leidse Campus in Den Haag en de gemeente. Hierin moest met name de bredere agenda voor succesvolle internationalisering van de stad een wetenschappelijke begeleiding en ondersteuning kunnen vinden. Het was ook de bedoeling dat het instituut verdere samenwerking tussen de leden van de coalitie en de internationale instellingen in Den Haag zou vergemakkelijken.

Toch is duidelijk dat bij alle waardering voor het bereikte resultaat in de Haagse ontwikkeling de geschetste veranderingen ook door veel direct betrokkenen nog als een grote uitdaging voor de stad worden gezien. Dat komt heel pregnant tot uitdrukking in verscheidene bijdragen aan het Vriendenboek dat Deetman bij zijn vertrek in 2008 als burgemeester werd aangeboden vanuit deze kring. Niet voor niets heet het boek *The Hague Legal Capital?* (Vriesendorp e.a. 2008). Een van de redacteurs presenteert een uitgebreid 'to do'-lijstje om Den Haag in 2015 echt te laten uitgroeien tot een City of Peace and Justice bijvoorbeeld door de situatie van Den Haag van het moment te vergelijken met die van Genève (Nelissen 2008). Er zijn daarnaast analyses van de snel veranderende internationale omstandigheden die de nadruk leggen op de grotere informaliteit van regulering, de behoefte aan mengvormen van diplomatie en rechtspraak, en een grotere nadruk op niet-statelijke organisaties in internationale samenwerking. En er zijn ook doorkijkjes naar de toekomst waarbij het toenemend gewicht van het milieuvraagstuk in de politieke regulering op wereldschaal wordt benadrukt naast de groei van een betekenisvolle interventiecapaciteit ter wille van vredesopbouw en beter bestuur (Box, Muller, Veening, Voorhoeve, Kooijmans 2008).

In april 1998, kort na Deetmans aantreden, werd in het beleidsprogramma 1998-2002 van het nieuwe college de weg naar een nieuw geprofileerd internationaal Den Haag al voorzichtig ingeslagen (Gemeenteraadsfracties VVD, PvdA, CDA 1998). In de inleiding was sprake van drie sectoren waarop Den Haag zich voor het scheppen van arbeidsplaatsen profileert, waaronder Den Haag Internationale Stad van Bestuur en Recht (p. 5). Verderop komt dat op twee plaatsen meer gedetailleerd tot uiting in de aankondiging van een onderzoek dat moet uitwijzen 'of de Johan de Wittlaan e.o. kan worden ontwikkeld tot internationaal kwartier'(p. 10) en in de ambitie van 'versterking en uitbouw van het aanbod van onderwijsinstellingen op

hbo- en op universitair niveau. Dit moet recht doen aan de ambitie van Den Haag als internationale stad van bestuur en recht.'(p. 19). Het is duidelijk: het volle gewicht van het latere imago is hier nog afwezig, maar het begin is er.

In het kader van de landelijke beleidsvorming gericht op vergroting van de Nederlandse innovatiecapaciteit en de vertaling daarvan in regionaal beleid heeft de gemeente zich in de eerste decade van de 21^e eeuw daarna voluit ingezet voor Den Haag als internationale stad van vrede, recht en veiligheid (City of The Hague, Department for Urban Development 2005; Gemeente Den Haag 2005,2008; Van Zoggel 2009; Uitvoeringsalliantie Den Haag Stad van Vrede, Recht en Veiligheid (Randstad 2040) 2009a,b). In 2005 en 2007 werd daarvoor gehoor gevonden en is ook in de ambtelijke organisatie vorm gegeven aan deze ambitie met de aanstelling van een directeur voor het programma investeringen in Den Haag Internationale Stad. De uitwerking van het betreffende kennisgebied leidde ten slotte tot het genoemde Institute for Global Justice en een aantal andere innovatieve projecten. De vormgeving in gebouwen, faciliteiten en ruimtelijke ordening was aanleiding voor verdere planvormen voor het genoemde internationale kwartier in het project Secure Haven (Campus Den Haag, TNO, Cap Gemini 2006) en huisvesting richting de internationale organisaties, ngo's en kennisinstellingen op dit gebied (Gemeente Den Haag 2010).

In de loop der tijd werd 'security' steeds meer gezien als een onmisbare toevoeging aan de al uitdagende, aanvankelijke ambitie. Een belangrijk accent in het Haagse gemeentelijke beleid werd daarbij gelegd op de mogelijke inbreng van private partijen bijvoorbeeld op het nieuwe terrein van de cybersecurity. Particulier initiatief en publieke bezorgdheid konden elkaar hier goed vinden in een veld met veel innovatieve mogelijkheden. Vanaf 2010 loopt het project The Hague Security Delta (HSD), een netwerkorganisatie die aan deze publiek-private samenwerking vorm geeft. Het zwaartepunt ligt in Den Haag, maar er wordt ook deelgenomen in twee andere knooppunten van activiteit op dit terrein gevestigd in Eindhoven en Twente. In 2014 opende een eigen campus in Den Haag op de rand van Voorburg met faciliteiten voor simulaties en gaming, en werkruimtes voor start-ups. Behalve bedrijven in de branche en de gemeente Den Haag zijn in de Stichting die de campus bestuurt, ook ministeries en kennisinstellingen en Twentse en Brabantse bestuurders betrokken. Sinds 2015 wordt er bovendien een executive onderwijsprogramma op masterniveau gedraaid waarop we in het volgende hoofdstuk nog terugkomen (CSA 2015).

Voor de academische stimulansen betekent de veranderende focus van het Haagse beleid ook meer ruimte voor interdisciplinaire ambities waarbij de juridische expertise zich kan verbinden met andere gezichtspunten.

Jouke de Vries had hierop al drastisch gepreludeerd in zijn bijdrage aan Deetmans Vriendenboek. Hij introduceerde daar een alternatieve drievuldigheid met minstens zo'n standing als de nu in het beleid populaire triple helix, die we in hoofdstuk 1 tegenkwamen. Deze kantiaanse driehoek verbindt een groei van het aantal democratische staten met een groeiende invloed van internationale instituties en een groeiende economische interdependentie. Dit moet resulteren in duurzame wereldvrede (De Vries 2008). Het was rond 2000 een opnieuw opgedoken gezichtspunt dat op 9/11 2001 ruw werd verstoord. Jouke de Vries zag een aantal jaren later nieuwe kansen, maar er zijn nadien opnieuw wat barrières opgedoken in de processen, die Immanuel Kant in 1795 tot zijn schets van de weg naar de eeuwige vrede hadden gebracht.

Er zijn ook wat minder vergaande uitwerkingen voor te stellen van de stimulansen voor universitaire activiteit die de Haagse accentverschuiving met zich meebrengen. Daarbij valt te denken aan interventies gericht op conflictpreventie en –afwikkeling, en de heropbouw van samenlevingen nadat de heftigste conflictfase achter de rug is. Strategische studies en peaceresearchachtige benaderingen komen hierbij om de hoek kijken. De door de steeds ruimere beschikbaarheid en nieuwe verwerkingsmogelijkheden van 'big data' geopende vensters op dit terrein nodigen ook uit tot academische aandacht. Voor alles wat naar internationale veiligheid verwijst – of het nu gaat om de kwetsbaarheid van ICT-systemen of de risico's van klimaatverandering voor politieke stabiliteit wordt minstens ook gekeken naar technologische inbreng vanuit de TU Delft.

Stedelijk Den Haag als object van praktische aandacht en academische studie

Den Haag – zo bleek – is een stad met een bepaald karakter, waarvan sommige trekken in het gemeentelijk beleid extra zijn aangezet met het oog op de gewenste stedelijke ontwikkeling. Eigen karakter en extra aanzetten leveren aanknopingspunten en stimulansen, een uitnodigende ontvangst, voor de vestiging van academische activiteiten. De stad heeft de Universiteit Leiden met open armen ontvangen. De simpele aanwezigheid van staf en studenten wordt in de stad op hoge prijs gesteld. Naar het inzicht van het Haagse stadsbestuur levert de universiteit daarmee een belangrijke bijdrage aan het openbare leven. De stad wordt er naar verwachting levendiger van en dat komt de sfeer ten goede. De universitaire aanwezigheid wordt bovendien geacht het innovatieve vermogen van de stad te verhogen als een

essentiële draad in de triple helix. De gemeente heeft voluit meegedaan met pogingen verschillende activiteiten van de Leidse vestiging van de grond te tillen en ze heeft Leidse initiatiefnemers en frontman Jouke de Vries voorzien van de nodige eretekenen om de waardering voor het gebodene tot uitdrukking te brengen (Haagse Pluim, Erepenning van de stad).

De universitaire vestiging heeft zich in de allereerste jaren van haar bestaan op diverse manieren in de stad gemanifesteerd. Een aantal activiteiten was gericht op de jeugd in het voortgezet onderwijs: een computerclub met pc's en internetaansluiting (het was het jaar 2000, zeer bij de tijd); competities in welsprekendheid en debat; huiswerkondersteuning en examentraining. Het laatste onderdeel was bij de universiteit aangeleverd door een jongere uit Vlissingen die er bij zijn ouders thuis mee was begonnen – zijn moeder serveerde de lunch voor de examinandi en hij zag mogelijkheden om zijn vleugels met dit aanbod verder uit te slaan. Jouke de Vries zag er veel in voor Haagse scholieren, en ook de toenmalige rector Wagenaar was voorstander. Het landde ten slotte in Leiden en werd onder andere met een bijdrage uit de Haagse vestiging gefinancierd. Haagse scholieren werden er uitdrukkelijk op gewezen. Het is later verder uitgegroeid tot een geoliede machine met goed geïnstrueerde, gevorderde studenten als docent. De aandacht voor het onderwijs in het algemeen werd vanuit de gemeente ongetwijfeld mede gestuurd en verder aangemoedigd door de wetenschap dat een deel van de allereerste financiën ten bate van de Leidse vestiging uit het Haagse onderwijsbudget afkomstig was.

Bij de introductie van de vestiging in maart 1999 werd ook meteen HAAK aangekondigd, een klein gezelschap professoren vooral afkomstig uit Leiden, die zich om niet zouden bezighouden met urgente vragen waar de gemeente mee zat en kwesties die er volgens het gezelschap hoe dan ook lagen en waarover men adviezen zou uitbrengen. HAAK betekende Haagse Akademische Advies Kring en er werd met een schuin oog gekeken naar de WRR als voorbeeld, maar dan voor de stad en geheel uit eigen beweging. Hier kwam echter niet veel van terecht. Enkele maanden later was sprake van een Ideeënfabriek. Leidse professoren zouden zich op aangeven van Haagse politici en ambtenaren in een vrije discussie over mogelijke oplossingen storten. Dit zou hopelijk bijdragen aan oplossingsrichtingen. Er verscheen vervolgens een verslag van een discussie rond de vraag hoe het tekort aan onderwijspersoneel in Den Haag zou kunnen worden verminderd of tenietgedaan. Het leverde kennelijk te weinig op. Van het initiatief werd daarna niet meer vernomen.

In de eerste jaren werden in de wintermaanden met groot succes ook series lezingen door Leidse hoogleraren gehouden over pakkende onderwerpen als

kosmologie en genetica: de uitdijning van het heelal en de uitlezing van het dna waren aan de orde in die jaren. Bij gelegenheid werd ruimte gemaakt voor een bijeenkomst over een actualiteit (Prinsjesdagcommentaar) of een speciaal gecreëerde gelegenheid: 100ste geboortjaar Raymond Aron (in 2005).

Al in eerdere jaren was geprobeerd vanuit de campus een vaste band op te bouwen met het Johan de Wittcollege, een zeer brede scholengemeenschap met een groot contingent leerlingen uit achterstandsgroepen. Binnen het Leiden University College is nu ook een beweging op gang gekomen om op projectbasis-studenten praktisch te laten samenwerken met Haagse instellingen van allerlei slag die zich richten op sociale problematiek van diverse aard. Ook het Johan de Wittcollege is naast andere scholen weer van de partij. In juni 2015 werd de praktijkoefening met een vrolijke bijeenkomst in het College en een demonstratie van de opbrengsten afgesloten. Het Community Festival belooft een traditie te worden.

Vanaf lang voor zijn aantreden als hoogleraar in 2006 heeft Wim Willems het Haags cultureel erfgoed van verschillende aard liefdevol vastgelegd in verscheidene media. Hij deed dat ongetwijfeld met het oog op behoud en met het doel een soort Haagse identiteit vast te leggen die mogelijk voor velen overtuigend zou zijn en minstens een beetje zou helpen bij het samenleven in de stad. Deze vorm van praktische activiteit vereist een aanzienlijk, academisch gevormd vakmanschap. Academische en praktische activiteit komen hier op een mooie manier bijeen. Zulke combinaties zijn kostbaar. Universiteit en stad worden er samen beter van (Bender 1998). De universiteit heeft de stad wat dit aangaat nog meer te bieden: in de gezondheidszorg, in de pedagogiek en de jeugdzorg, in de omgangsvormen met culturele verschillen. Op de Haagse campus kunnen verdere activiteiten in zulke richtingen nog op gang komen.

5. De campuspraktijk van onderwijs en onderzoek

In dit hoofdstuk belichten we de academische activiteiten op de campus in de periode vanaf 2010. Rond die tijd begonnen de inspanningen van de voorgaande periode gericht op substantiële, nieuwe (onderwijs)programma's vruchten af te werpen. Leiden University College The Hague startte als eerste in dat jaar. Bij de dagelijkse campuspraktijk die sindsdien de overhand kreeg, gaat het in de eerste plaats om geaccrediteerde onderwijsprogramma's in de nu vigerende bachelor-masterstructuur en ook onderdelen daarvan zoals minors, alle met in de regel aanzienlijke studentenpopulaties. De grootste programma's zijn regulier bekostigd, maar er zijn ook enkele advanced of executive masters vooral voor professionals halverwege hun carrière waar dat niet het geval is. Nog steeds worden daarnaast toegesneden cursussen in verschillende beroepsvelden waar academici werkzaam zijn, georganiseerd. Zij worden eveneens tegen een commercieel tarief aangeboden.

Naast een beeld van deze gemêleerde onderwijspraktijk geeft dit hoofdstuk ook enig inzicht in de geleverde onderzoeksinspanningen. Werden de onderwijsactiviteiten aanvankelijk vrijwel geheel verzorgd door personeel dat in Leiden was gehuisvest, in de huidige constellatie is een beduidende hoeveelheid wetenschappelijk personeel in Den Haag neergestreken en wordt er dus niet alleen onderwijs gegeven, maar ook onderzoek verricht. Dit onderzoek is eveneens verscheiden van aard en varieert van puur academische eenmansprojecten tot collectieve producties rechtstreeks gericht op interventies op maatschappelijke probleemvelden en in bestuurlijke kwesties.

De campus wordt bevolkt door een aanzienlijk aantal organisatorische eenheden. Elke afzonderlijke eenheid heeft een eigen onderwijs/onderzoekbalans en een eigen stijl van opereren. Die stijlverschillen zijn gedeeltelijk ingegeven door herkomst en inbedding. Binnen eenheden waar het er in de eerste plaats om gaat een onderwijsprogramma met een studentenbevolking van grotere omvang voor langere tijd in de lucht te houden, wordt er bijvoorbeeld meer aan gehecht de verhoopte stabiliteit ook uit te stralen in een zorgvuldige, voorspelbare praktijk met wellicht een zekere hang naar formalisme. Waar een project met een belangrijke onderzoekcomponent van start gaat in de wetenschap dat binnen een bepaalde termijn voldoende eigen inkomsten verworven moeten worden, daar

staat de ondernemingsgeest hoog in het vaandel en is er meer de neiging tot experiment en interesse in externe actoren die het eigen project gunstig of ongunstig kunnen beïnvloeden. Er is intussen aanzienlijke feitelijke overlap: de entrepreneurial spirit is in het doorsnee academische werkverband zeker niet geheel afwezig en de op verdiensten uit de markt georiënteerde organisaties kunnen zeker bij enige omvang en langere levensduur formalisering niet geheel ontlopen. Bovendien hebben de onderwijsorganisaties eveneens te maken met een markt waarin studenten gerekruteerd moeten worden en ontwikkelen op marktverdiensten gebaseerde organisaties vaak tamelijk stabiele relaties met geregelde afnemers van hun diensten.

Het is een feit dat op de campus een sterke behoefte bestaat het wendbare karakter van de eerste fase niet verloren te laten gaan. De toen heersende flexibiliteit wordt geroemd en gekoesterd. De vraag is hoe een zekere experimenteerdrijf behouden kan blijven terwijl een bepaald niveau van stabilisering en formalisering zeker bij de nu bereikte schaalgrootte noodzakelijk is. Dit hoofdstuk richt de aandacht vooral op de nu gangbare onderwijs- en onderzoekpraktijk.

Elf onderdelen en een nieuwe faculteit in Den Haag

De Universiteit Leiden kent zeven faculteiten. Een daarvan is de Faculteit Campus Den Haag, per 1 januari 2016 officieel voorzien van de titel Governance & Global Affairs. In de meeste faculteiten zijn instituten de bestuurlijke eenheden waarin de wetenschapsbeoefening van een discipline of een voldoende bestendig en omvangrijk geachte subdiscipline als afzonderlijk geheel is vastgelegd. Meestal erbinnen, maar soms ook direct onder het faculteitsbestuur kunnen bachelor- of masteropleidingen worden georganiseerd met een eigen bestuur. Daarnaast kan het College van Bestuur ervoor kiezen een voldoende belangrijk geachte taak voor de langere termijn, van betekenis voor de hele universiteit, als instituut te erkennen en te organiseren.

Op de campus heeft in de loop der tijd daarnaast een aantal zogeheten Centra gefigureerd. Die aanduiding werd hier in eerste instantie gebezigd voor academische activiteiten rond een bepaalde thematiek, gefinancierd met buitenuniversitaire middelen die voor een beperkte periode beschikbaar waren. Zo'n centrum kon daarna alleen in stand blijven bij voldoende eigen verworven inkomsten. Voor die nieuwe inkomsten werd aanvankelijk vooral aan de wereld buiten de universiteit gedacht. De ondernemende universiteit zou dat aan moeten kunnen. Enkele centra bleven op den duur

toch ook deel van de universiteit dankzij gehele of gedeeltelijke invoeging in de universitaire bekostiging. De universiteit zag dan – wellicht met enkele aanpassingen – voldoende perspectief op langere termijn in de regel op basis van verwachte belangstelling van studenten.

In onderstaande tabel (tabel 5.1) vermelden wij de voornaamste bestuurlijke eenheden in termen van de gevormde faculteit en haar onderdelen (Instituten, Centres, University College), plus de bestuurlijke constructies voor de overige activiteiten: een samenwerkingsverband met andere instellingen en onderzoeks- en onderwijsprogramma's die onderdeel zijn van andere faculteiten.

Tabel 5.1 De Leidse vestiging in Den Haag in onderdelen

Met andere partners	Faculteit op campus		Vanuit faculteiten in Leiden
	Faculteit Governance and Global Affairs		Grotius Centre for International Legal Studies (FdR)
	Instituut Bestuurskunde	Centre for Innovation Leiden University College The Hague	Bachelor International Studies (FGW)
Cyber Security Academy	Instituut Security & Global Affairs	Centre for Professional Learning Centrum Regionale Kennisontwikkeling Centre Modern Urban Studies	Bachelor Informatica & Economie (FW&N ism Erasmus)

Het Instituut Bestuurskunde is de belichaming van de desbetreffende discipline die vanaf 2012 vanuit de Faculteit Sociale Wetenschappen in Leiden is overgegaan naar de Faculteit Campus Den Haag en tegelijkertijd ook in Den Haag domicilie heeft gekozen. Bestuurskunde had zich in 1984 verzelfstandigd in een eigen opleiding, aanvankelijk in een Leids-Rotterdamse combinatie. Dit gebeurde tijdens de zogenoemde TVC-operatie, toen veel in academisch Nederland op losse schroeven kwam te staan in het kader van

een herverdeling van taken die gepaard ging met een stevige bezuiniging. Ook toen al is gesproken over vestiging van de Bestuurskundeopleiding in Den Haag, maar het is er destijds niet van gekomen (Van der Meer & Dijkstra 2013). De huidige Bestuurskunde in Den Haag neemt nog wel deel in de Graduate School van de Faculteit Sociale Wetenschappen in Leiden, waar het onderwijs aan de PhD-kandidaten plaatsvindt.

Er is nu een tweede instituut in Den Haag opgericht onder de titel Institute for Security and Global Affairs (ISGA). Het wordt voor een groot deel opgebouwd uit het Centrum voor Terrorisme en Contraterrorisme, dat rondom de in 2006 op de campus gevestigde bijzondere leerstoel van die naam was ontstaan. De aanzet voor leerstoel en CTC kwam voort uit de dringende behoefte aan expertise bij de rijksoverheid met het terrorismethema na 9/11 en de moord op Theo van Gogh. De eerste financiering voor deze activiteiten en met name voor een leerstoel kwam van de Nationale Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV). De eerste leerstoelhouder was professor Bob de Graaff, een specialist in de geschiedenis van inlichtingendiensten, die weldra beschikte over één medewerker, dr. Beatrice de Graaf. Zij wist al snel NWO-onderzoeksfinanciering te verwerven en werd bovendien een geregelde gast in de media over het onderwerp. Beiden keerden enkele jaren later terug naar de Universiteit Utrecht, waar ze oorspronkelijk vandaan kwamen. De Republiek van cijfers en letters kent ook verscheidene knooppunten binnen Nederland. Na een interimperiode met het CTC onder Paolo De Mas is op de leerstoel, inmiddels omgezet in een gewoon hoogleraarschap, Edwin Bakker benoemd. Onder het ISGA zullen ook activiteiten op het gebied van diplomatie en cybersecurity vallen, die tot nu toe elders waren ondergebracht.

In de linkerkolom van de tabel staat de Cybersecurity Academy vermeld naast het ISGA. Die positionering duidt op de inhoudelijke verwantschap van de ontplooide activiteit bij een bestuurlijke constructie die losstaat van de faculteit. In feite is de Academy ook niet gevestigd op de campus, maar op de Hague Security Delta, die in hoofdstuk 3 al even aan de orde kwam. CSA is een in 2014 opgericht samenwerkingsverband van Universiteit Leiden, TU Delft en Haagse Hogeschool om samen met partners uit het bedrijfsleven en met medewerking van de gemeente Den Haag bij te dragen aan een integrale visie op cybersecurity door het ontwikkelen en verzorgen van een multidisciplinair onderwijs- en activiteiten aanbod voor professionals. Het eerste onderwijs is inmiddels van start gegaan.

Binnen de faculteit is verder het University College ondergebracht, thuishaven van de Liberal Arts & Sciences Bachelor Global Challenges. De opleiding heeft de vorm van een residential college in een eigen variant

van het Utrechtse prototype, dat elders in Nederland eveneens navolging heeft gevonden. De voorbereiding was grondig (Andersson, Elffers, Felix 2007, 2008; Baele & De Bruijn 2007; Van Walsum-Lim 2007; TIER/APE 2009). Lieke Schreel bracht in Den Haag de ervaring in die zij eerder bij het college in Utrecht had opgedaan. Er functioneren nu acht van dergelijke colleges met nog enkele in voorbereiding. Eén daarvan moet onder Jouke de Vries' beproefde leiding in Leeuwarden verrijzen. Het Leiden University College is een opleiding binnen de faculteit in Den Haag, maar het heeft door de omvangrijke hoeveelheid eigen personeel met een onderzoekstaak ook trekken van een instituut en het bestaan van een eigen decaan zou zelfs kunnen verleiden tot de gedachte van een eigen facultaire status.

Het Leiden University College The Hague vierde in oktober 2015 zijn eerste lustrum. Er was veel reden voor feestvreugde: grote waardering voor het gebodene zowel van de kant van studenten als van beoordelaars, een zeer internationaal studentenpubliek (38 procent niet-Nederlands gemiddeld) en hoge rendementen. Professor Chris Goto-Jones, de eerste decaan van het college herinnerde in zijn toespraak op het lustrum aan de roerige periode waarin de opleiding werd opgezet en ontwikkeld. In de eerste jaren was de magnifieke huisvesting (zie verder hoofdstuk 6) nog niet beschikbaar en moest er af en toe worden geïmproviseerd. De huidige decaan, professor Jos Schaeken opereert in een stevig gevestigde instelling. Den Haag als levendige stad fungeert als een kostbare asset voor de studenten van deze opleiding. De internationale instellingen spelen een rol in het programma. De opleiding legt verbindingen met instellingen in de stad waarbij de studenten betrokken worden in diverse vormen van community service.

Vier Centres maken deel uit van de faculteit. Drie ervan – het Centre for Innovation, het Centre for Professional Learning en het Centrum voor Regionale Kennisontwikkeling – zijn gegeven hun taakstellingen (het aanjagen van vernieuwing en ondernemingszin in onderwijsprogrammering en onderzoek van de universiteit, beroepsgericht academisch onderwijs en dual promotoren) gericht op de buitenwereld en bestrijken een min of meer universiteitsbreed interesseveld. Ze verbinden zich alle op verschillende manieren met buitenuniversitaire partijen. Er ontstaan vaak in coproductie met universitaire eenheden of andere partijen vervaardigde diensten, die het karakter van onderwijs of onderzoek kunnen hebben. Het zijn dus nog meer dan andere universitaire actoren typisch actief netwerkende universitaire instituties met de blik zowel naar binnen als naar buiten gericht. Hoewel ze binnen de universiteit nogal eens met andere bewoners van de campus optrekken, bestaan er ook al heel wat contacten met de rest van de universiteit en dit zal naar verwachting nog verder kunnen toenemen.

De aanzet voor het Centrum voor Innovatie stamt uit de Europese subsidiëring van Living Labs in het kader van de Regionale Fondsen sedert 2006. De oorsprong van deze manier van innoveren – men spreekt van een ‘*open user-driven practice*’ – stamt uit studentenprojecten in Amerikaanse steden. Ze zijn daarop door William Mitchell op MIT tot een omlinjnde methodologie verwerkt in de ontwerpen voor smart cities. In Living Labs moet vrijelijk op bescheiden schaal worden geëxperimenteerd in samenwerkingsvormen tussen ‘uitvinders’, bijvoorbeeld uit de academische sfeer en ‘ondernemers’ uit de gewone mensenwereld (soms verenigd in één enkele persoon) en het afnemende, maar in eerste instantie ook aan de innovatie bijdragende veld (de stakeholders) of eventueel zijn vertegenwoordigers. Er moet sprake zijn van cocreatie. Dit kan allerlei vormen aannemen zoals overzichten van de tot nu toe opgedane ervaringen leren (McPhee, Westerlund & Leminen 2012). Maar het oorspronkelijke idee drijft op het genereren van reacties op een eerste idee bij eerste gebruikers. Hun reacties leiden via terugkoppeling tot bijdragen aan incrementele verbetering, waarna uiteindelijk een bevredigend ‘product’ resulteert. De productie en analyse van zogenoemde big data is hierbij verondersteld.

In Den Haag heeft het Living Lab onder de bezielende aanvoering van Gideon Shimshon de vorm aangenomen van een Centre for Innovation, waarin een aantal elementen van dit model terugkeren in een eigen variant. Shimshon had enkele jaren bij de Wereldbank en het mondiaal opererende organisatieadviesbureau Accenture gewerkt. Daarna was hij directeur van Pax Ludens Foundation, een ngo in Den Haag, gericht op trainingen voor het optreden in internationale conflicten en bij crisismanagement. Daarvoor werden simulaties ontwikkeld met behulp van veel ICT-toepassingen waaronder GIS-applicaties. Oorspronkelijk had hij een master politieke economie aan de UvA gedaan. Shimshon startte in 2012 op de campus. De opzet vanuit de initiatoren op de campus en in Leiden was een bijdrage aan de vernieuwing van onderwijs en onderzoek in de instelling, met bijzondere aandacht voor ICT-toepassingen en het stimuleren van ondernemerschap om academische ‘producten’ ook maatschappelijk te laten landen.

Het Centre for Innovation heeft tot nu toe een belangrijke bijdrage geleverd aan ICT-toepassingen in het onderwijs en heeft een aantal gelegenheden in het leven geroepen waarbij innovatieve ideeën vrijelijk bediscussieerd kunnen worden en misschien een eerste vorm van uitwerking krijgen. Zo is er elke vrijdag in de eigen open ruimte van het Living Lab vrije toegang en een luisterend oor voor iedereen met een idee van binnen of buiten de universiteit (Future Friday). Dit leidt tot eerste uiteenzettingen en overleggen met geïnteresseerden. Voor studenten is bovendien nog een setting voor

de onderlinge ontwikkeling van innovatieve ideeën gecreëerd elders in de stad waar ook studenten van Haagse hbo- en mbo-instellingen verwacht worden (iForesee Community). Verder worden er met enige regelmaat bijeenkomsten met catchy titels georganiseerd (High level panel session, Inspiration Lab, Launch event, Master class), waarvan de bedoeling is dat ze netwerken opbouwen en versterken, en in nieuwe onderwijs- of onderzoeksinitiatieven uitmonden. Dit is ook al enkele malen gebeurd en wij komen er onder de inventarisatie van onderwijs- en onderzoekpraktijken op de campus op terug.

Het Centre for Professional Learning is de eigentijdse gestalte van de In Company-trainingen, die vanuit de campus van meet af aan werden georganiseerd. We zagen in hoofdstuk 3 dat dit onderdeel van de activiteiten een aantal jaren financieel van vitaal belang was voor het overleven van de campus. In 2010 trad Nikol Hopman aan als hoofd van de In Company-trainingen na eerdere beroepservaringen bij de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), het ministerie van Buitenlandse Zaken en het Rijksopleidingsinstituut op grond van een studie Bestuurskunde in Rotterdam. In Company werd het huidige Centre.

Er waren verscheidene drijfveren voor deze verandering. Allereerst wilde men de activiteiten nauwer verbinden met die van bestaande opleidingen, waarbij onder de voorwaarde van voldoende commercieel perspectief nieuwe cursorische vormen zouden kunnen worden beproefd, ook met formats die niet goed als In Company-training te beschrijven waren (bijv. Masterclasses en Executive masterprogramma's). Dit sloot ook aan bij de ambitie een bijdrage te leveren aan onderwijsaanbod dat voor velen het raam naar het allang geformuleerde ideaal van een *éducation permanente* zou kunnen openen. Hier werd niet in de laatste plaats ook gedacht aan de alumni van de Universiteit Leiden zelf. Er zou in het Centre tevens ruimte zijn om in de buitenwereld opgedane ervaring terug te brengen binnen de universiteit. Dat werd later onder andere beproefd in de opzet van het leadership programme en het honours onderwijs waarin Hopman's Centre een rol vervulde.

Het Centrum voor Regionale Kennisontwikkeling is een zeer gedetailleerd uitgewerkte versie van een al wat ouder idee. Het komt steeds weer naar voren, recent weer in het kader van de verbetering van de positie van de individuele eerstegraads leraar. Het betreft het faciliteren van duale promoties, dat wil zeggen het schrijven van een dissertatie 'in de tijd van de baas' (waarbij zonder twijfel ook nog een geduchte hap uit de eigen tijd voor lief moet worden genomen). Met steun van de Haagse Kamer van Koophandel is dit idee door Adriaan in 't Groen, een van de eerste kwartiermakers voor

de campus, in later jaren opgetuigd. Hij was in de tussentijd in Leiden voor de universiteit actief geweest.

Het Centrum zelf ziet de duale promovendus als katalysator van regionale innovatie, met kennisvalorisatie en versterkte kennisketens in stad, regio, provincie en land als resultaat (In 't Groen & Leloux 2008, p. 21) Het is de bedoeling dat de projecten een duaal karakter hebben, dat wil zeggen dat ze zijn verankerd in een concreet veld van de beroepspraktijk en tegelijkertijd in een wetenschaps- of kennisgebied (In 't Groen & Leloux 2008, p. 5). Het Centrum biedt zelf een goed geoutilleerde werkplek en een eigen opleidingsprogramma, waarin alle aspecten van het promoveren aan de orde komen. Het fungeert evident als een belangrijke gemeenschap voor betrokkenen. Het Centrum assisteert verder bij het vinden van een promotor binnen de universiteit. De promovendus maakt met hem afspraken over deelname in de betreffende graduate school.

Het op deze wijze promoveren heeft een beduidend aantal liefhebbers en, waar van toepassing, geïnteresseerde werkgevers aangetrokken. In de eerste vijfjaar groeide het aantal deelnemers tot ruim vijftig. Bij de begeleiding waren 26 hoogleraren uit alle faculteiten betrokken. Er wordt gesproken over een mogelijke groei naar honderd duale promovendi. De eerste twee promoties vonden plaats in 2012. Het meest recente met succes verdedigde proefschrift betreft een nieuwe detectiemethode voor het achterhalen van kindermishandeling en verwaarlozing. Als functionaris in het Haagse ziekenhuis Medisch Centrum Haaglanden ontwikkelde de promovenda, Hester Diderich, een protocol in eerste instantie gericht op ouders die bij de spoedhulp verschenen. Dit bleek bij onderzoek bijzonder trefzeker en wordt nu algemeen gebruikt. Een van de promotores was de vicerector van de Universiteit Leiden, professor Simone Buitendijk (hoogleraar Preventieve Kindergeneeskunde).

De promovendi hebben hele verschillende achtergronden. Een aanzienlijk aantal is afkomstig uit het docentencorps van het hoger beroepsonderwijs, een aantal is afkomstig uit bedrijven en dienstverlenende organisaties of uit de overheid. Een beduidend aantal beschouwt zich als zelfstandig onderzoeker en er zijn wat gepensioneerden (Centrum Regionale Kennisontwikkeling 2015). Al met al is de betekenis voor de daadwerkelijke creatie van economisch te waarderen kennis zo te zien nog bescheiden, maar er is hier sprake van een begaanbare weg naar een promotie die een grote persoonlijke verrijking meebrengt en in veel gevallen resulteert in een betere individuele toerusting in de arbeidssfeer. Voor de universiteit resulteren afgesloten promoties in een niet onbelangrijke verhoging van de rijksbijdrage.

Als vierde is binnen de faculteit nog het Centre for Modern Urban Studies actief. Het is in Den Haag gevestigd sinds 2005, toen dr. Leo Lucassen en

dr. Wim Willems gezamenlijk werden benoemd op een leerstoel sociale geschiedenis bij de faculteit Geesteswetenschappen. Willems vestigde zich in Den Haag, Lucassen in Leiden. De leerstoel was er gekomen op voorspraak van burgemeester Deetman van Den Haag en *AD/Haagsche Courant*. Een particulier fonds financierde mee. Bij de introductie omschreef Willems hun ambitie als die van een soort 'historisch activist'. En hij legde ook uit wat dat was: 'actief in het overbrengen van historische kennis. Dit betekent dat wij samenwerken met musea en archieven, en dat wij niet alleen voor collegezalen, maar voor een breder publiek het verhaal van een stad willen vertellen'. Dat is in de jaren sindsdien voortvarend en creatief gedaan door Willems en een enkele medewerker.

Ten slotte zijn er op de campus in Den Haag nog drie onderdelen gelieerd aan andere Leidse faculteiten. Het Grotius Centre belichaamt de Leidse rechtstraditie voor het domein van het Internationaal Publiek Recht. Over een centrum onder die naam werd al gedacht bij aanvang van de Leidse presentie in Den Haag. Vanaf 2003 werd een eerste begin met activiteiten in Den Haag gemaakt. Het oog was daarbij steeds sterk gericht op de internationale gerechtshoven en tribunalen. Het Grotius Centre is ondertussen uitgegroeid tot een onderdeel van het Instituut voor Internationaal Publiek Recht van de Rechtenfaculteit met twee vestigingsplaatsen. Men houdt zich bezig met onderwijs voor masterstudenten en PhD's in een eigen graduate school, met de uitgave van een tijdschrift, met de organisatie van een jaarlijks *moot court* (pleitwedstrijd) in een van de internationale gerechtshoven en met discussiebijeenkomsten.

De Bachelor International Studies wordt sedert 2012 met groot succes op de campus uitgevoerd onder auspiciën van de Faculteit Geesteswetenschappen. De Bachelor Informatica & Economie berust op een samenwerkingsverband van de Leidse Faculteit Wiskunde & Natuurwetenschappen en de Economische Faculteit van de Erasmus Universiteit. Het programma wordt gedeeltelijk op de campus in Den Haag en gedeeltelijk in Rotterdam gedoceerd.

De gemêleerde onderwijspraktijk

In Den Haag komt een scala aan onderwijsintenties en -plannen tot uitvoering. We hebben in tabel 5.2 de master- en bachelorprogramma's aangegeven. Het gaat om hele programma's met een pakket cursussen en andere onderdelen. Afzonderlijke eenheden kunnen worden ingevlochten in de vrije ruimte die in programma's is gelaten of die studenten uit eigen

beweging aan programma's toevoegen, vaak als minors. Programma's kunnen na een algemeen begin verderop vertakken in afzonderlijke afstudeerrichtingen. Die zijn in de tabel ook aangegeven.

Er worden nu zeven masterprogramma's aangeboden, waarvan drie zonder rijksbijdrage wo bekostigd moeten worden. Er zijn nu vier bachelors waarvan één (Informatica & Economie) alleen voor het Informaticadeel op de Campus gedoceerd wordt. Een vijfde bachelor (Security & Global Affairs) is aangekondigd voor 2017. In termen van afstudeermogelijkheden (eenvormige programma's, plus afstudeerrichtingen) zijn er tien in de masters en achttien bij de bachelors. Voor het overige vinden nog vijf minors en een aantal individuele cursussen geheel of gedeeltelijk op de campus plaats. Hier en daar zijn programma's in samenwerking met de TU Delft, de Erasmus Universiteit in Rotterdam of de Haagse Hogeschool, maar in alle gevallen zijn dit geaccrediteerde programma's van de Universiteit Leiden. Naast dit onderwijs worden op de campus commerciële cursussen van langere en kortere duur aangeboden, variërend van een Leergang Politics, Philosophy & Economics – kernwaarden van democratisch bestuur via een Masterclass Leadership: Shakespeare & Retorica tot een Cursus Europe matters!

De geaccrediteerde, regulier bekostigde onderwijsprogramma's worden voor het allergrootste deel gevolgd door de gebruikelijke studentenbevolking van ongeveer 18 tot 24 jaar. De bachelors vormen hiervan verreweg de grootste categorie. Elk programma telt in deze programma's meerdere jaargroepen en de jaargroepen zijn in doorsnee groot. Op het uitgebreide en gevarieerde aanbod van niet-regulier gefinancierd onderwijs komt een ander type student af. Deze praktijk heeft hier van meet af aan een belangrijke rol gespeeld, zoals we in hoofdstuk 3 zagen. Zij is weliswaar nu niet meer dominant zoals in het verleden wel eens het geval is geweest, maar dit bij de beroepspraktijk aansluitend onderwijs heeft ook nu een duidelijke positie.

Er zijn intussen wel verbindingen tussen de verschillende settings van regulier en beroepsgericht onderwijs, al was het alleen maar dat het gedeeltelijk door dezelfde onderwijsgeveden wordt verzorgd. Het zou niet verbazen als er wederzijdse beïnvloeding tussen deze onderwijspraktijken plaatsvond, maar of dit zo is, blijft voor het moment een open vraag. Hoe dan ook, het raam naar de beroepswereld is nadrukkelijk deel van de Haagse onderwijspraktijk. De beroepspraktijk wordt in het regulier onderwijs in Den Haag ook met enige gretigheid binnengebracht en zichtbaar gemaakt door het Centre for Innovation op de campus.

Tabel 5.2 Onderwijsprogramma's in Den Haag

	Masterprogramma's	Bachelorprogramma's
Grotius Centre (FdR)	Public International Law	
	Public International Law (advanced)*: International Criminal Law; Peace, Justice & Development	
Bestuurskunde (FGGA)	Management Publieke Sector Public Administration: Economics & Governance; Intern. & Europ. Governance; Public Management	Bestuurskunde: Beleid, bestuur & org; Economie, bestuur & management
Security & Global Affairs (FGGA)	Crisis & Security Management Cybersecurity Governance** International Relations & Diplomacy***	Security & Global Affairs****
University College (FGGA)		Global Challenges (Lib. Arts & Sciences): Human Diversity; International Justice; World Politics; Earth Energy Sustain; Global Public Health; Gov Economics Devmt
International Studies (FGW)		International Studies: East Asia; Latin America; Middle East; N. America; Russia, Eurasia; S. & S.E. Asia; Africa; Europe
Informatica (FWN)		Informatica & Economie

* te bekostigen buiten de rijksbijdrage wo, eenjarig

** te bekostigen buiten de rijksbijdrage wo, tweejarig, gedoceerd op HSD Campus

*** te bekostigen buiten de rijksbijdrage wo, tweejarig

**** aangekondigd voor 2017

De allereerste ambitie voor de Leidse presentie in Den Haag vanuit de gemeente was de oriëntatie van het academisch onderwijs op de internationaliserende ambitie van de stad, meer in het bijzonder op de verbinding met en daarmee versterking van de internationale instituties die de stad

als centrum van vrede en recht belichaamden. Dat zou in het wetenschappelijk domein van recht, bestuur en politiek tot bloei moeten komen. Van de kant van de universiteit lag de nadruk op de bijdrage die een Haagse vestiging zou kunnen geven aan de groei van de studenteninstroom, zeker ook vanuit nieuwe doelgroepen, zoals al beroepsmatig werkzamen die hun carrièrekansen door academische vorming verder wilden verbeteren. In aansluiting daarop zag men mogelijkheden voor commercieel onderwijs en kansen voor toegepast onderzoek. De universiteit moest ondernemender worden. De Nederlandse overheden en met name de rijksoverheid waren daarbij belangrijker doelen dan de internationale instellingen. Natuurlijk was er daarenboven vanuit de Rechtenfaculteit vanouds een band met de juridische internationale instituties, die met een Leidse vestiging in Den Haag nieuwe glans zou kunnen krijgen.

De eerste reguliere onderwijsprogramma's (aanvankelijk nog opgebouwd uit een propaedeutisch en een doctoraal deel) besloegen inderdaad het domein van recht, bestuur en politiek. Ze gingen onder de labels recht en politiek van start. Van bestuur was alleen sprake binnen beide afzonderlijk: bestuursrecht als afstudeerrichting en een flinke portie bestuurskunde binnen politicologie ingebracht door de ontwerper van het programma, Van Gunsteren, die zelf op dat gebied actief was. Maar van een internationale oriëntatie of speciale interesse in de Haagse instituties op dat gebied was nog geen sprake. De programma's waren nationaal gericht. De oriëntatie op de internationale instituties kwam aanvankelijk alleen tot uiting in een programma in Internationaal publiekrecht zonder rijksbijdrage wo, in de aankondiging van een op te richten Grotius Centrum in Den Haag en in de toetreding van Haagse vestiging tot de Hague Academic Coalition (een bundeling van de internationaal georiënteerde Haagse kennisinstellingen).

Nu is een internationale oriëntatie in de onderwijspraktijk veel meer uitgesproken. Dat komt allereerst tot uiting in de masterprogramma's. Het gewone juridische masterprogramma Public International Law wordt gedeeltelijk in Den Haag uitgevoerd in het Grotius Centre, maar er zijn in Den Haag toegespitste masterprogramma's voor mensen die al in de praktijk werkzaam zijn. Dit is een voortzetting van het privaat gefinancierde programma uit de begintijd, uitgebreid met een nieuwe afstudeerrichting Peace, Justice & Development. Hoewel de titel anders kan suggereren, gaat het hier om een puur juridisch programma waarin de rol van het recht en juridische instituties in dit probleemveld centraal staat. Er is geen zichtbare inbreng vanuit andere disciplines. Intussen worden hier ook nog nieuwe cursussen toegevoegd over onderwerpen die hier maar ook

elders (bijv. bij transnationale investeringen) een grote rol spelen, zoals arbitragemechanismen.

Vanuit het Centrum voor Terrorisme en Contraterrorisme is in enkele jaren een groot aantal initiatieven voor nieuwe onderwijsprogramma's ondernomen, naast een hele reeks beleidsgerichte onderzoeken. Die onderzoeken komen we in de volgende paragraaf nog nader tegen. De interesse in deze kring heeft zich geleidelijk uitgebreid tot andere aspecten van veiligheid dan louter de terroristische dreiging en haar tegenweer. Er is daarbij aansluiting gevonden bij een traditionele interesse binnen het veld der Internationale Betrekkingen en bij technische disciplines gericht op alle mogelijke veiligheidsrisico's. Daarenboven hebben humanitaire rampspoed en de risico's op het steeds vitalere terrein van de ICT infrastructuur in de vorm van privacykwesaties en cybercriminaliteit gezorgd voor een besef van groeiende urgentie naar onderzoek en de opleiding van professionals om op deze terreinen verstandig op te kunnen treden.

Een en ander heeft geresulteerd in het Institute for Security & Global Affairs. Het zal het thuis zijn voor drie bestaande masterprogramma's, waarvan twee niet bekostigd uit de rijksbijdrage wo. Zij zijn geaccrediteerd bij de Universiteit Leiden. Ze zijn ontwikkeld en worden uitgevoerd in bredere samenwerkingsverbanden (met de TU Delft, de Haagse Hogeschool en private partners in de Cyber Security Academy voor de cybersecurity master en met Clingendael voor de diplomacymaster). Steeds is hierbij het streven de maatschappelijke beleving van veiligheid en risico te verbinden met de bestuurlijke en diplomatieke vraagstukken die rijzen, en de technische problemen en ethische dilemma's die zich bij de omgang ermee voordoen.

De Leidse Bestuurskunde heeft van oudsher een sterke gerichtheid op het Nederlandse overheidsapparaat gekend. Er bestonden ook altijd sterke persoonlijke en institutionele banden met de ambtelijke wereld. Geleidelijk aan heeft Bestuurskunde zich als discipline verzelfstandigd. Dit komt ook tot uiting in toenemende nadruk op internationale vergelijking, en daarmee op de inbedding van het Nederlandse geval in een groter geheel. Ook is er meer aandacht gekomen voor de verhouding van de Nederlandse overheidsorganisatie tot het Europese bestuur en voor de relevante bestuurlijke omgeving in de vorm van belangengroepen en het aanbod van externe expertise (Van der Meer & Dijkstra 2013, pp. 60-71). Bestuurskunde heeft zich evenals de politicologie verzelfstandigd vanuit het recht, en heeft zich evenzeer met de meest nabije professies in de publieke sfeer verbonden.

In overeenstemming hiermee bestaat in de Bestuurskunde naast een Nederlandstalige master een Engels gedoceerd programma. 'Management van de publieke sector' richt zich vooral op de Nederlandse situatie en is

ook goed toegankelijk gemaakt voor mensen die tijdens hun arbeidsleven er nog bij willen studeren. De colleges zijn in de avonduren – net als in de beginjaren van de campus, maar nu voor Bestuurskunde. Het programma ‘Public Administration’ is inhoudelijk internationaler gericht, in het bijzonder de afstudeerrichting ‘International and European Governance’. Daar komen zowel de wereldwijd opererende instituties als IMF en World Bank aan de orde als de Europese in en buiten het kader van de EU (bijv. OSCE en Raad van Europa). Kwesties als de verhoudingen tussen de verschillende bestuurslagen, de relaties tussen publieke en private actoren, en de mogelijke hervormingen van bestuursarrangementen, zoals bestudeerd en aanbevolen door de OECD, krijgen de aandacht.

Aansluitend is er voor beroepsbeoefenaren een cursus die eraan herinnert dat het internationale veld er inderdaad toedoet (Europe matters!). Het klinkt als een oproep dat ook in de op Nederland gerichte beroepspraktijk toch vooral niet te vergeten. Het haakt in op het veelbesproken, geleidelijk voortgaande proces van europeanisering dat in de verschillende nationale samenlevingen langzamerhand de oriëntaties verandert.

Al met al is de oriëntatie op de publieke internationale instellingen met de toename van het aantal gedoceerde masterprogramma’s dus sterk gegroeid, maar van een exclusieve focus is geen sprake. Met name de Bestuurskunde kent nog steeds additionele speerpunten in haar bemoeienis met het Nederlandse openbaar bestuur. In het kader van de groeiende internationalisering komen de in Den Haag gevestigde instellingen als de gerechtshoven en tribunalen, de wapenbeheersingsorganisatie en de EU-organisaties voor criminaliteitsbestrijding ruim aan de orde. Het juridische programma is er echt op toegesneden.

In de beide grote, in Den Haag nu aangeboden, bachelorprogramma’s binnen en buiten de faculteit herkennen we dezelfde beweging. Voor Global Challenges en International Studies geldt een wereldwijd kader als expliciet uitgangspunt. Deze programma’s verschillen inhoudelijk in de wijze waarop dat wereldwijde kader nader wordt verkaveld. Bij Global Challenges draait het om maatschappelijk urgente kwesties met wereldwijde consequenties, die typisch disciplinegrenzen overschrijden. Het programma mondt uit in zes majors waarin die kwesties – zoals internationale vrede en recht, fysieke duurzaamheid of wereldwijde volksgezondheid – centraal staan. Het programma strekt zich dan ook academisch gezien uit over de Liberal Arts en de Sciences, zoals in de titulatuur wordt benadrukt, waarbij een van beide in de diploma’s uiteindelijk de nadruk krijgt afhankelijk van de geselecteerde major. Bij International Studies wordt de wereld opgedeeld in gebieden met hun meest prominente talen. En er wordt aandacht geschonken aan de

eenwording van de wereld in het proces van globalisering. Terugkerende disciplinaire gezichtspunten komen uit Geschiedenis, Cultural Studies, Economie en Politieke wetenschap. Gezichtspunten uit de geesteswetenschappen zijn dus prominent aanwezig, maar er wordt eveneens geput uit de sociale wetenschappen in brede zin. Beide bachelorprogramma's trekken aanzienlijke aantallen buitenlandse studenten (38 procent voor LUC; vijftig verschillende nationaliteiten in International Studies).

Bij succesvolle accreditatie zal in 2017 daarnaast nog een nieuwe bachelor Security Studies and Global Affairs bij het ISGA van start gaan. Er lopen op dit terrein nu al al twee minors waarvan één in het kader van de Haagse Hogeschool en de andere binnen Universiteit Leiden in samenwerking met de TU Delft (en ook voor studenten van die instelling toegankelijk). Het ziet ernaar uit dat de nieuwe bachelor een duidelijk internationaal stempel zal dragen.

Voor de varianten van de Bestuurskunde bachelor en de in Den Haag gedoeerde afstudeerrichting van de Informatica bachelor geldt de wereldwijde oriëntatie niet of althans niet expliciet. Zij zijn geordend naar combinaties van centrale begrippen en academische disciplines. De bachelor Bestuurskunde kent twee paden, een algemeen overzicht van het vak aan de hand van drie kernbegrippen en een wat meer gespecialiseerde aandacht voor economisch getinte beleidsvraagstukken.

Net als in de vroege jaren van de Leidse presentie is in het recent tot stand gekomen profiel sprake van vernieuwende initiatieven. Enkele profiteren van de nieuwe mogelijkheden die geschapen worden bij samenwerking tussen de Universiteit Leiden en de beide andere grote instellingen in de zuidelijke randstad, de TU Delft en de Erasmus Universiteit Rotterdam, zowel in de vormgeving als in de toestroom van studenten. Verschillende zijn ook toe te schrijven aan de opkomst van nieuwe eenheden binnen de Leidse presentie in Den Haag dankzij initiële financiering van derden. Vaak heeft het gemeentebestuur van Den Haag daar een enthousiasmerende rol in vervuld.

In het onderwijsaanbod is de hand van het Centre for Innovation nu op diverse manieren zichtbaar. Allereerst is er de spectaculaire ontwikkeling van MOOCs, de Massive Online Open Courses, die vrij beschikbaar komen op een paar bekende platforms en door grote aantallen belangstellenden in de hele wereld worden gevolgd, wanneer het ze uitkomt. Geringe percentages, maar in absolute aantallen nog altijd een heleboel mensen nemen intensief deel en verwerven een certificaat. MOOCs bestaan uit videocolleges, opdrachten, quizzen en forums. De ontwikkeling van een cursus is een tijdrovende aangelegenheid en vereist de nodige expertise. Het

Center for Innovation staat auteurs/docenten met raad en daad terzijde in zijn MOOC-studio. Er zijn tot nu toe zes MOOCs geproduceerd, die in totaal door meer dan 300.000 mensen zijn bekeken. Drie van de zes zijn afkomstig van docenten werkzaam op de campus, waaronder die van Professor Edwin Bakker over Terrorisme, verreweg de meest bekeken MOOC van deze serie. Naast MOOCs worden er nog simpeler varianten geproduceerd; daarvan zijn er ook enkele gemaakt. Er zijn nog meer van al deze producties te verwachten.

Daarnaast zorgt het Centre for Innovation voor diverse vormen van vernieuwend onderwijs. Het biedt een Minor Entrepreneurship for society aan, interdisciplinair van karakter, waarin wordt samengewerkt met verschillende Haagse overheden en bedrijven. Daarin treedt onder andere ook de vicevoorzitter van het College van Bestuur, Willem te Beest op, die met zijn expertise inzake de financiële huishouding van de universiteit en zijn eerdere ervaring met academische ondernemers bij de Universiteit Twente, een waardevolle bijdrage levert. In het programma worden plannen voor start-ups uitgedokterd. Er is ook een minor voor Responsible Innovation, waarin de risico's van innovaties worden besproken. Dit is een gezamenlijk project van de Leiden Universiteit, de TU Delft en de Erasmus Universiteit Rotterdam. Het Centre for Innovation draagt er een module aan bij, die betrekking heeft op big data for humanity. Ten slotte worden door het Centre mogelijkheden geboden voor consultancyachtige stages bij Haagse bedrijven en elders. Die zijn ondergebracht in de Career Delta.

De onderzoekportfolio

Net als andere Nederlandse universiteiten verscherpt de Universiteit Leiden de laatste jaren het eigen onderzoeksprofiel door de aanwijzing van een aantal thema's. Soms bestrijken die de werkterreinen van verscheidene faculteiten en zo stimuleert een en ander ook de interdisciplinaire wetenschapsbeoefening. Een bescheiden deel van het onderzoeksbudget is voor dit doel afgezonderd. Voor alle thema's is er een toewijzing voor enkele jaren. Op grond van de uitkomsten volgt opnieuw een verdeling. De Campus is via Bestuurskunde en het nieuwe Institute for Security and Global Affairs betrokken bij het thema Political Legitimacy. Dit thema zou in Den Haag mogelijk nog breder aandacht kunnen krijgen. In het Grotius Centrum komt het thema Interaction between legal systems aan de orde. Ook een ander thema, Global Interactions, zou mogelijk binnen de kring van het LUC met zijn Global Challenges en binnen het Security Institute de aandacht kunnen

trekken. Een en ander laat zien dat Campus Den Haag misschien nog niet volop, maar toch tot aanzienlijke hoogte in het Leidse onderzoeksbeleid is betrokken. Er is daarnaast nog sprake van eigen onderzoekspraktijken – soms allang gevestigd, soms nog ontluikend – in een verscheidenheid van tinten.

In het Centre for Modern Urban Studies is misschien wel de meest traditionele setting voor onderzoek te vinden. Een individuele hoogleraar volgt het eigen spoor en rijgt de projecten in de loop der tijd aaneen, af en toe in gezelschap van een promovendus of een enkele medewerker. In een eerdere periode produceerde Professor Wim Willems elders een hele serie publicaties over historische migratiebewegingen, etnische groepen en het stadsleven in langer tijdsperspectief in het voetspoor van de Leidse hoogleraar sociale geschiedenis Dik van Arkel. In 2006, het jaar nadat Willems bij de campus verscheen, markeerde hij op grond daarvan zijn positie in het ook toen al woedende integratiedebat samen met zijn compaan Leo Lucassen in 'Gelijkheid en onbehagen' (Lucassen & Willems 2006).

In de volgende Haagse jaren heeft hij afgezien van een heleboel krantenartikelen en openbare optredens die van zijn grote genegenheid voor de stad van zijn jeugd getuigen, zijn eerdere interesses verder verdiept bijvoorbeeld met een boek over Poolse migranten in Nederland tijdens de afgelopen eeuw. Er verschenen ook twee Haagse dissertaties: één over wijken die na een periode van neergang niet zozeer benoemd worden tot pracht- of krachtwijken, maar in feite revitaliseren en een eind in die richting veranderen, met het Regentessekwartier en de Zeeheldenbuurt als Haagse case; en één over de Schilderswijk 1920-1985. De laatste jaren was het oog gericht op een enkele straat in Scheveningen waar tot in 1942 veel Joden woonden. Toen werden ze weggevoerd en maar enkelen overleefden. Naar aanleiding van een toevallige vondst van oude papieren bij een verbouwing kwam een zoektocht naar overblijfselen en herinneringen op gang. Die strekte zich uit over grote delen van de wereld. Herinneringen zijn vastgelegd, de laatste ooggetuigen lieten van zich horen. Op www.harstenhoekweg.nl was de stand van de materiaalverzameling te volgen. Het werd een boek over Joods Scheveningen, waarvan de oorsprong ligt in de vestiging van Antwerpse vluchtelingen tijdens de Eerste Wereldoorlog in een nieuwbouwwijk tussen de Badhuisweg en de Zwolsestraat. Het verscheen eind 2015 (Willems & Verbeek 2015).

Bij Bestuurskunde en Public International Law (het Grotius Centre) heeft de onderzoekspraktijk een vorm, zoals die nu breed in de universiteit gebruikelijk is: resultante van het samenspel in een of meer leerstoelgroepen van een of enkele hoogleraren met andere wetenschappers van wie sommigen in

vaste dienst en anderen in postdocposities met verschillen in aantallen jaren beroepservaring, plus promovendi. De kunst is om voldoende financiering uit verscheidene geldstromen te verwerven om een gezamenlijk gedragen, zich voortdurend ontwikkelend onderzoekprogramma in uitvoering te houden. NWO-gelden en Europese fondsen spelen hierbij een cruciale rol vanwege het wetenschappelijk prestige dat ermee is verbonden en vanwege de betrekkelijk lange termijnen waarvoor ze verstrekt worden. De steeds nadrukkelijker geformuleerde thematiek van vrijwel al deze fondsen en de inhoudelijke voorwaarden die zeker ook aan andere financieringsbronnen zijn verbonden, vereisen dat het onderzoekprogramma van de betreffende groepen zich daarmee op de een of andere wijze verbindt. Voor zover 'zuiver wetenschappelijk' ooit de volledige autonomie van de wetenschappelijke wereld inhield om inhoudelijk de eigen koers te bepalen, is dat ideaal in deze constellatie niet te benaderen.

Toen het Instituut Bestuurskunde in 2012 naar Den Haag verhuisde, kwamen daarmee niet alleen opleidingen naar de stad (de onderwijsverplichtingen van promovendi bleven trouwens in Leiden gesitueerd), maar ook een reeks onderzoekactiviteiten. Bestuurskunde was van oudsher gericht op de Nederlandse overheidsorganisatie en had aanvankelijk een bijzonder uitgesproken empirisch karakter. De eerste Leidse hoogleraar Van Braam was opgeleid als sociograaf, een inmiddels verdwenen kruising van sociale geografie en sociologie. Daar werd de onbevooroordeelde blik op de werkelijkheid als het begin (en vaak ook het eind) van alle wijsheid opgevat. Met die achtergrond verdedigde Van Braam in 1957 een hooggewaardeerde dissertatie over de ambtenaar en de bureaucratie in Nederland, en werd vervolgens hoogleraar bestuurskunde, in Leiden van 1972 tot 1988. Net na zijn emeritaat verscheen nog zijn *Filosofie der bestuurswetenschappen*, waaruit een voortgaande theoretische bezinning mag worden begrepen.

De thematiek van de Nederlandse overheidsorganisatie, de ambtenaren die erin werken en hun formele en informele positionering is in de Leidse bestuurskunde nog steeds een belangrijk onderzoeksthema, ook in zijn toegepaste vorm, waarin de hervorming van de sector centraal staat. Er is voor toegepast onderzoek in deze zin steeds financiering beschikbaar geweest. Professor Frits van der Meer is op dit punt al vele jaren de centrale figuur. Het onderzoek heeft zich verder uitgebreid naar beleidsvorming, naar de interbestuurlijke betrekkingen, naar de inbreng van belangengroepen en naar de processen van besluitvorming. Daarbij heeft het vak steeds meer een internationaal karakter gekregen. De verbindingen met aanpalende kundes, leren en disciplines zijn steeds in stand gebleven.

De aangeduide thema's zijn behalve in eigen Leidse kring ook vaak in langdurige samenwerkingsverbanden met onderzoekers aan de TU Delft in studie genomen. In verscheidene projecten zijn ook ervaren onderzoekers als dr. Anchrit Wille en dr. Trui Steen actief. Speciaal de laatste heeft een aantal NWO-subsidies voor haar onderzoeksprojecten verworven. Zij verdeelt haar tijd tussen de universiteiten van Leiden en Leuven, en faciliteert daarmee Nederlands-Belgisch/Vlaamse vergelijkingen. Ook Jouke de Vries heeft hieraan zijn bijdrage geleverd. Behalve de al in hoofdstuk 2 vermelde werken publiceerde hij met Australische en Deense collega's in drie opeenvolgende bundels over openbare financiën, in het bijzonder de politieke en bestuurlijke aspecten van het budgetteren in OECD-landen. Recentelijk zijn drie nieuwe hooglerarenplaatsen bezet (Arco Timmermans op een bijzondere stoel voor Public Affairs; Kutsal Yesilkagit en Sandra Groeneveld als gewoon hoogleraren).

Binnen het Instituut Bestuurskunde functioneren een paar Centra met onderzoeksprogrammering als een van de beoogde resultaten. Het grootste is het Centre for Public Sector Reform. Verder is er een Centre for Public values and ethics in opbouw, dat verband houdt met de gegroeide aandacht voor kwesties rond het integer handelen van de overheid en haar vertegenwoordigers. Het onderzoek spitst zich nu toe op de waardebeoordeling van gesloten compromissen. En in het Jean Monnet Center for Excellence gaat het naast publieke aandacht voor de EU om Europees georiënteerd onderzoek. Prof. Bernard Steunenberg is hier de centrale figuur, die zijn werk heeft toegespitst op besluitvorming in de EU en de doorwerking daarvan in de lidstaten bijvoorbeeld door de omzetting van vertaling van richtlijnen in nationale wetgeving. Hij heeft deze en andere vormen van europeanisering niet alleen bestudeerd voor Nederland, maar juist ook in vergelijkende zin. Daarbij zijn ook de nieuw toetredende Oost-Europese landen in beeld geweest. Een en ander heeft in de loop der tijd geresulteerd in de komst van twee Bulgaarse onderzoekers, van wie één, mevr. dr. Antoaneta Dimitrova, een cruciale rol heeft gespeeld in een Europees gefinancierd netwerk binnen het 7e Kaderprogramma en de ander, dr. Dimiter Toshkov, nu met een VENI-subsidie van NWO dit thema verder ontwikkelt.

Binnen de Haagse vestiging van het Grotius Centrum is de leiding na een wat aarzelende voorgeschiedenis met een aantal kortlopende subsidies en verscheidene tijdelijke voortrekkers sedert 2008 in handen van prof. Carsten Stahn (Internationaal Strafrecht en Global Justice, associate professor 2008-2010 en sedertdien gewoon hoogleraar). Hij volgde een juridische opleiding in New York en Parijs, en promoveerde in Berlijn. Vervolgens was hij onderzoeker aan een Duits wetenschappelijk instituut en werkte bij het

Internationaal Strafhof in Den Haag. Daarop volgde zijn benoeming in zijn huidige functie. Op het Grotius Centre in Den Haag heeft hij nu een groep met drie assistent-hoogleraren en twee PhD-kandidaten. In totaal heeft hij dertien promovendi, verscheidene van buiten de universiteit. Het Grotius Centrum herbergt ook nog een tweede hoogleraar, prof. Kees Waaldijk, die sedert 2011 de in Europa unieke leerstoel voor Comparative Sexual Orientation Law bekleedt. Waaldijk is in verscheidene functies al meer dan twintig jaar bij de Leidse Rechtenfaculteit betrokken. In die tijd heeft hij zich ook intensief beziggehouden met de rechten van homoseksuelen in verschillende rechtsstelsels. Het gaat vaak over het homohuwelijk en verschillende vormen van discriminatie. Naast pleidooien en advisering voor dergelijke rechten publiceert hij ook veelvuldig in wetenschappelijk verband over deze rechtsvragen.

Samen met collega hoogleraar Larissa Van den Herik en drie PhD-kandidaten werkte Stahn in 2009-2013 aan Post-Conflict Justice and Local Ownership met een NWO-subsidie. Het project bouwde met een interdisciplinair samengesteld team voort op de ervaringen met het ICC en ook met andere internationale tribunalen, die in de juridische professie en daarbuiten hevig in discussie zijn. In mei 2015 verscheen bij Oxford University Press ook nog een meer algemene, kritische bundel over de ontwikkeling van het ICC in zijn internationale politieke context onder Stahns redactie (Stahn 2015). Het bevat bijdragen van juridische experts vanuit vele universiteiten, vanuit het Hof zelf en vanuit de kringen van ngo's (Human Rights Watch, International Crisis Group). Een meer algemene strekking heeft het Jus Post Bellum project, vanaf 2010 voor vijf jaar gefinancierd met een VIDI-subsidie van NWO. Het brengt de overgang van conflictbeëindiging naar de vormgeving van de vrede in kaart en schetst de contouren voor een eigentijdse rechtspraktijk. Het project heeft al een reeks publicaties opgeleverd.

Stahn en andere leden van zijn groep zijn ook actief betrokken bij het *Leiden Journal of International Law*, een hooggewaardeerd tijdschrift, waarin de discussie over de staat van de discipline met verve gevoerd wordt. Ook blogt hij herhaaldelijk over de actualiteit, de laatste jaren vaak over de oorlog in Syrië. De theoretische basis voor die interventies ligt in een veelgelezen artikel in de *American Journal of International Law* uit 2007 over de Responsibility to Protect doctrine, die hij daar zorgvuldig langs de maatlat heeft gelegd die reikt van political rhetoric tot emerging legal norm.

Op het moment dat we deze historie van de Leidse presentie in Den Haag afsluiten, komt het nieuwste instituut ISGA (Security and Global Affairs) tot leven. Het is onderzoeksmatig opgetrokken uit de activiteiten

die professor Edwin Bakker vanaf 2011 in het Centrum voor Terrorisme en Contraterrorisme heeft ontwikkeld. In dit centrum is de interesse geleidelijk aan aan het uitwaaiëren van terrorisme en zijn directe gevolgen naar het bredere veiligheidsthema. Het maakt daarmee dezelfde ontwikkeling door als het instituut van de Nationale Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (voorheen NCTb – nu NCTV), van waaruit de eerste impuls voor zijn ontstaan stamt. In de loop der tijd werd daar veiligheid aan de oorspronkelijke taakomschrijving toegevoegd. Dat gebeurt hier ook.

Binnen de wetenschappelijke wereld in den brede is bij herhaling touw getrokken over de vraag of ‘security’ tot een nieuw separaat domein moest worden benoemd binnen de discipline-indeling (Collins 2006) dan wel als een thematisch onderdeel met nieuwe urgentie binnen het – alreeds omstreden – veld van de Politicologie en de Internationale Betrekkingen (Williams 2008). Maar de traditionele neiging tot demarcatie en afscherming moet het tegenwoordig steeds sterker opnemen tegen het gezichtspunt dat vooruitgang in de wetenschap gebaat is met minder rigide afbakening tussen domeinen. Het ziet ernaar uit dat in het ISGA dat gezichtspunt leidend zal zijn.

Bakker hield zich voor zijn komst naar de campus aanvankelijk elders bezig met minderheidskwesities in Centraal- en Oost-Europa en de mensenrechtenschendingen die daarbij aan de orde waren, en later met jihaditerrorisme. Op de Campus legde hij zich toe op radicalisering in het algemeen, op terroristische incidenten en op de bestuurlijke omgang met hun effecten. Er is in de laatste jaren heel wat aan opdrachtonderzoek gedaan. Dat ging steeds gepaard met pogingen om het wetenschappelijk gehalte van de enorm gestegen onderzoeksinzet te waarborgen met extra zorg voor de beschikbaarheid en kwaliteit van data en de opbouw van een theoretisch kader met open oog voor de inbreng van vele disciplines. Een goed voorbeeld van de zorg om de data dat ook de moeilijkheden laat zien, is het gedetailleerde verslag van de activiteiten van de ‘Hofstadgroep’ (Schuurman, Eijkman & Bakker 2014, pp. 65-81), voor een flink deel gebaseerd op vertrouwelijke data van inlichtingendiensten, politie en geanonimiseerde betrokkenen dat niet zonder meer voor andere onderzoekers ter beschikking is. De resulterende inkijk heeft dus een niet nauwkeurig te bepalen betrouwbaarheid. Het is een probleem waarmee het onderzoek in deze sector structureel in bijzondere mate te kampen heeft.

Er zijn een paar hoofdlijnen in het onderzoek van de laatste jaren zichtbaar, die in diverse internationale samenwerkingsverbanden hun beslag krijgen. Er zijn in de groep nog maar weinig onderzoekers met een al wat langere staat van dienst werkzaam. Daar zal in de komende jaren

de nodige aandacht naar uit moeten gaan om de grote lijnen ook verder te laten gedijen. Er zijn wel tijdelijke gasten, soms met grote reputatie op dit gebied. Zo is dr. Alex Schmid nu resident fellow. In de jaren 1990 was hij initiator van PIOOM, een vroege poging om aan de Universiteit Leiden het onderzoek naar mensenrechtenschendingen grondig wetenschappelijk en interdisciplinair aan te pakken. In 2011 was hij editor van het deel over Terrorismeonderzoek in de reeks Companion boeken over verschillende thema's van Routledge.

Allereerst is er in de rond Bakker ontstane onderzoekspraktijk nadruk op de terroristische activiteit van eenlingen. Het is als het ware het complement van de vraagstelling rond de Hofstadgroep waarbij steeds een vraag is in hoeverre van eenlingen dan wel van vluchtige netwerken of organisatiekernen sprake was. Het geval-Breivik heeft de aandacht in het bijzonder op de eenling gevestigd, met alle detectieproblemen voor de opsporingsinstanties van dien. Het thema '*lone wolves*' komt in een aantal van de ondernomen projecten terug. De ambitie strekt zich uit over het typische carrièreverloop van de eenzame extremist, de identificatie van interventiepunten en het ontwerp van een instrument dat beslissingen van ter zake actieve overheidsdiensten kan ondersteunen. Er is een PhD-project gaande en er wordt samengewerkt met University College London.

Een tweede lijn heeft betrekking op het vermogen van bestaande bestuurlijke netwerken om bij crises adequaat samen te werken en ook om in crises afdoende functionerende netwerken (bijv. met behulp van social media) tot stand te brengen. Hier lopen twee PhD-projecten in het kader van het NITIM, een nieuw opgezette International Graduate School on Networks, Information Technology & Innovation Management, die elders in Leiden wordt beheerd en een financiering vanuit het 7^e Kaderprogramma van de EU heeft ontvangen. De school houdt regelmatig bijeenkomsten voor deelnemende PhD-kandidaten op verschillende plaatsen in Europa.

Een derde onderzoekslijn leunt in het bijzonder op de criminologie en richt zich op dodelijk geweld in kleine kring, de mogelijkheden van preventie en de effecten van strafregimes op de daders. Dit is nu in handen van een enkele onderzoeker (dr. Marieke Liem). Het is kennelijk de bedoeling het te verbreden in een interdisciplinair samenwerkingsverband en het eveneens te verbinden met een initiatief in de sfeer van big data, dat onder de titel Peace Informatics Labs elders op de campus van start is gegaan. Wij zullen dat direct nog nader tegenkomen.

Tot het nieuwe instituut treedt ook mevr. prof. Madeleine Hosli toe (verantwoordelijk voor de eerdergenoemde master International Relations and Diplomacy). Zij brengt een brede onderzoekservaring op het terrein van de

internationale betrekkingen mee met speciale interesse in internationale politieke economie, internationale organisaties en Europese integratie. Zij heeft zich in het bijzonder beziggehouden met besluitvormingsprocessen en beslisregels in allerhande internationale organisaties. Zij heeft onder andere een onderzoeksubsidie van de EU verworven waarmee in een internationaal consortium gestudeerd is op de veranderingen in de besluitvorming binnen de EU na het Lissabonverdrag. Hosli zal in het nieuwe instituut in het bijzonder het veiligheidsvraagstuk in het kader van de mondiale publieke zaak bestuderen vanuit het gezichtspunt van de bestaande internationale organisaties. Zij zal daarbij steun kunnen ondervinden van de pas benoemde hoogleraar Herman Schaper, die met een lange ervaring vanuit het ministerie van Buitenlandse Zaken onder andere als permanent vertegenwoordiger bij de Verenigde Naties in New York op de Peter Kooijmans leerstoel eveneens vanuit dit gezichtspunt zal willen bijdragen.

Ten slotte zullen ook mevr. dr. Bibi van den Berg en prof. dr. ir. Jan van den Berg (centrale figuren bij het masterprogramma Cybersecurity Governance) van het ISGA deel uitmaken met hun onderzoekslijn rond het thema Governance of cybersecurity. De laatste is een Delftse hoogleraar die hiervoor een additionele nulaanstelling heeft bij de Haagse faculteit Governance and Global Affairs van de Universiteit Leiden. Beiden richten zich met name op de mogelijke bijdragen van minder dwingend voorgeschreven regels dan die binnen het traditionele internationaal recht, zoals de vestiging van internationale normen. Een dergelijke benadering zou een cruciale stap kunnen zijn naar vruchtbaarder internationale samenwerking ter wille van verantwoord gebruik van netwerktechnologie.

Het University College waarin Global Challenges wordt gedoceerd, heeft juist zijn eerste lustrum gevierd. Het is in die vijf jaar uitgegroeid tot een hooggewaardeerde opleiding. Dat ligt niet in de laatste plaats aan het interessante docentencorps dat men aan de opleiding heeft weten te verbinden. De eigen docenten (er zijn er zo'n dertig) zijn in doorsnee nog vrij vroeg in hun wetenschappelijke carrière. Het is een zeer internationaal gezelschap met vaak dissertaties van vooraanstaande universiteiten. De al wat ouderen onder hen beschikken vaak over cv's die een interessante onderzoekportfolio verraden. Op een enkele uitzondering na zijn zij echter niet aan Leidse onderzoeksgroepen verbonden en het college biedt nog nauwelijks eigen voorzieningen terzake. LUC beschikt weliswaar over een Research Center, maar verreweg de meeste activiteiten zijn gericht op de ondersteuning van studentenwerk. Voor de staf zijn enkele basisvoorzieningen zoals medefinanciering voor congresbezoek en enige ondersteuning bij het schrijven

van grant proposals ter beschikking. Kennelijk is hier alleen aan individuele initiatieven gedacht. Van enige poging tot samenhangende programmering is nog niet gebleken. Vooral voor het jongere personeel dat nog geen eigen onderzoeksportfolio heeft opgebouwd, is het van belang hetzij binnen het College hetzij met groepen erbuiten tot initiatieven te komen om het bestaande elan ook in het onderwijs op academisch niveau in stand te houden.

De voornaamste onderzoeksambitie in het Centre for Innovation ligt op het actuele terrein van de big data in mogelijke toepassingen op het terrein van vrede en recht. In gevolge de Living Lab filosofie wordt vooral nagedacht over opzetten waarbij in cocreatie met gebruikers innovatieve oplossingen worden bedacht voor problemen bij het bijeenbrengen van conflicterende partijen of bij de hulpverlening bij humanitaire crises. Hoe kunnen data afkomstig van bronnen als mobiele telefoons en satellietbeelden hierbij prompt ingezet worden in effectieve toepassingen die vrede naderbij brengen en humanitaire crises beteugelen? Men is zich hierbij ook zeer bewust van de ethische problemen en risico's die met het gebruik van big data gepaard kunnen gaan. Onder titels als Peace Informatics Lab en Big data for humanity zijn de eerste stappen in deze richting gezet. Daarbij zijn verbindingen aangegaan met Amerikaanse en Europese partners (onder andere bij Stanford, New York University, de VN en het World Economic Forum), die op deze terreinen al actief zijn en er is gedurig overleg met start-upondernemers in dit veld. De verwachting is dat samen met de instituten op de campus en het Leiden Centre for Data Science het weldra zal komen tot een 'data innovation hub' voor dit domein.

De Haagse academische praktijk

De Haagse academische praktijk concentreert zich daar waar recht, bestuur en politiek elkaar overlappen. Zij spitst zich toe op de internationale functie van de stad, die achtereenvolgens gemarkeerd is met de begrippen: internationaal recht, recht en vrede, recht en vrede en veiligheid. In de academische praktijk worden onderwijs en onderzoek op deze thema's met elkaar verknoopt. Niet alle activiteit op de Haagse Campus is op deze manier te vangen, maar de focus in die richting is onmiskenbaar. Een aanduiding van de faculteit op de Campus als die van Governance & Global Affairs brengt dit goed tot uiting. Ook andere faculteiten zullen op de Haagse campus vertegenwoordigd blijven en er is ruimte voor activiteiten met andere LDE-partners. Dit biedt in Den Haag gelegenheid voor nieuwe onverwachte combinaties waar een innovatief milieu baat bij heeft. Met

name onderdelen van de faculteit, zoals de centra voor duaal promoveren, innovatie en professional learning, zullen naar hun aard de vleugels vanzelf ook uitslaan naar andere delen van de Universiteit Leiden. In alle gevallen is het zaak de deuren voor onderling contact open te houden.

Tussen onderdelen van de campus bestaat al een aantal onderlinge verbindingen die voor een zekere gezamenlijkheid zorgen. Tussen CTC, dat nu het leeuwendeel van ISGA wordt, en Bestuurskunde zijn banden gegroeid. De hoogleraren die de eerste verantwoordelijkheid voor ISGA gaan dragen, hebben enige tijd onder de vleugels van Bestuurskunde vertoefd. Vanuit het Grotius Centre worden colleges verzorgd voor het programma van het Leiden University College. Het Centre for Innovation heeft nauw samengewerkt met het CTC en hetzelfde geldt voor het Instituut Bestuurskunde en het Centre for Professional Learning.

Het interessante van de Leidse presentie in Den Haag is de veelvoudigheid en de veelvormigheid van initiatieven die eraan ten grondslag liggen. Het gaat hier niet om een uit een enkele hand geplande operatie, integendeel. Er is in de loop der tijd ruimte gemaakt voor een groot aantal initiatiefnemers of ontwikkelaars van een opgeworpen idee. Impulsen kwamen uit verschillende richtingen. Allereerst natuurlijk uit de Leidse universiteit zelf met het oog op de kansen die experimenteren in Den Haag bood. Daarnaast uit de verschillende trappen van de Nederlandse overheid (rijk, provincie, gemeente), de internationale instellingen en de ngo's. Ze zijn allemaal in Den Haag vertegenwoordigd en dat heeft geholpen. Sommige initiatieven begonnen aan de onderwijskant (University College, Professional Learning), andere meer aan de onderzoekskant (Terrorisme, Modern Urban Studies). In het geval van het Centre for Innovation was het van meet af aan van alles wat. Dat werd verpakt in een nieuwe vormgeving van wat men daar vond dat onderwijs en onderzoek eigenlijk inhouden. In het geval van Bestuurskunde was er al een onderwijs- en onderzoekpraktijk tot ontwikkeling gebracht toen de verhuizing uit Leiden haar beslag kreeg. In het geval van het Grotius Centre werd in aanvulling op het in Leiden bestaande rechtenprogramma een nieuwe academische loot tot ontwikkeling gebracht die direct aansloot bij de recent tot ontwikkeling gekomen Haagse tribunaal met een onderzoek- en een onderwijskant.

Het gaat er nu om de resulterende veelvormigheid aan te vullen met een overtuigend profiel dat voldoende ruimte laat voor verdere experimenten. Dat profiel is nodig voor de eigen identiteit waarmee de Leidse presentie op het open podium in Den Haag acteert. Het is ook van belang om in het eigen academische milieu te kunnen fungeren als een gekend knooppunt in de republiek van cijfers en letters.

6. De wandelende ‘campus’

In het begin was alles duidelijk. In Den Haag moest een fraai stadspaleis met hoogwaardige Leidse wetenschap verschijnen vol onderwijs en onderzoek, en nadrukkelijk aanwezig in het stedelijk leven. Zo had Jouke de Vries het bij zijn aantreden verkondigd. In feite zijn vanaf 1999 door de Universiteit Leiden in Den Haag een aantal panden in gebruik genomen en na kortere of langere tijd verlaten. Al gauw werden de panden die op een bepaald moment in gebruik waren, aangeduid als de Campus Den Haag. De campus maakte in de loop der jaren een wandelingetje door een klein stukje van de stad en groeide al lopend op.

Dit hoofdstuk brengt dat proces in kaart. Bij de feitelijke keuze van een behuizing komt heel wat kijken. Er is een flink aantal behoeften. Waar in de stad moet het zijn? Wat is het Programma van Eisen voor het gebouw of complex (welke functies moeten worden ondergebracht, hoeveel vierkante meter is daarvoor nodig, hoe worden de ruimtes geordend)? Zijn de eisen strikt functioneel of is er ook sprake van de noodzaak van herkenbaarheid, uitstraling, benodigde kwaliteit, et cetera? Er moet voldoende budget zijn en een opvatting over de wenselijkheid van koop of huur, en over huurtermijnen. Er zijn universitaire partijen die hier een stem in willen laten horen. Met de aanbieders van onroerend goed moet overeenstemming worden bereikt. Het moet binnen de regels passen en overheden moeten meewerken.

De retorische wending van stadspaleis tot campus heeft behalve de onderliggende gedaanteverandering en groei van het aangeduide fenomeen nog een paar specifieke oorzaken. Nevenvestiging, de formele aanduiding van dit soort projecten, klonk met name de gemeente Den Haag niet erg wervend in de oren. Campus was een woord dat vooral in verband met Amerikaanse en Britse universiteiten al meer gebruikt werd. Campus Den Haag/The Hague zette de gemeente in het volle licht en gaf het geheel een internationaal tintje. Tijdens de levensloop van de Haagse campus verbreidde zich in Nederland in het algemeen de gewoonte universitaire behuizingen als campus aan te duiden. De grote bouwlocaties uit de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw aan de stadsrand als in Utrecht de Uithof en Groningen Paddepoel/Zernike, en iets meer binnenstedelijk als in Amsterdam VU, Amsterdam UvA Roeterseiland en in Rotterdam Woudenstein werden heringericht, uitgebreid en als campus aangeduid. In de Leidse binnenstad werd een aantal panden gerenoveerd en opnieuw in gebruik genomen. Het geheel heet nu campus.

Recent is weer meer aandacht gekomen voor dergelijke binnenstedelijke locaties (het liefst in oude steden). Zij gooien weer hoge ogen, juist ook in een niet geheel aaneengesloten format. Het hele complex mag dan ook zoals in Leiden campus heten. Er is grote aandacht voor verbindingen met de stad, het geheel wordt als ideaalbeeld in de architectenwereld ook wel aangeduid als univer-city, een term die de laatste tijd globaal vleugels krijgt (Larsson 2008, Teo 2013). De onderscheiden functies van stad en universiteit worden geheel met elkaar verweven. In universitair perspectief gaat het vaak gepaard met de toevoeging van andere functies onder eigen regie: winkels, horeca en vrijetijdsvoorzieningen in de plinten van de gebouwen, hotels en conferentiefaciliteiten en meer dan in een nabij verleden studentenhuusvesting in eigen hand. Tegelijk wordt gepoogd het ruimtebeslag van de pure universitaire functies te beperken om kosten te besparen. Ook in Nederland zijn pogingen in deze richting aan de gang. De perifere campussen worden met dit ideaal voor ogen nog eens bijgewerkt en ook binnen steden worden stappen in deze richting gezet. In de Nederlandse versies wordt bij herhaling gerefereerd aan de ervaringen bij de herinrichting van de Faculteit Bouwkunde in een bestaand gebouw bij de TU Delft na een grote brand in 2008 (Den Heijer 2011). De realisatie van dergelijke idealen is intussen verre van eenvoudig. Ook bij de verdere opbouw in Den Haag zullen dergelijke discussies spelen.

In de rest van dit hoofdstuk concentreer ik me op twee aspecten van de universitaire huisvesting in Den Haag. Allereerst gaat het over de gewenste locaties en de beweegredenen voor die voorkeuren, plus de gelegenheden om die wenselijkheden gehonoreerd te krijgen. Daarna schets ik aan de hand van de verworven en afgestoten panden de Haagse wandeling van de Leidse campus, eindigend met de komende stap. Want die staat al vast.

Participanten, zoekcirkels, kansen

In de allereerste periode van de Leidse presentie in Den Haag was Jouke de Vries met zijn kleine schare ondersteuners nog vrijwel op zichzelf aangewezen. Er was snel onderdak nodig, want het onderwijsprogramma moest beginnen. Een paar tijdelijke onderkomens bij collegainstellingen lenigden de eerste nood. Maar de groei van de studentenaantallen dwong al gauw tot een voorziening voor de wat langere termijn.

Assistentie van het Vastgoedbedrijf van de Universiteit Leiden was nu vereist bij de keuze van panden, om de zaken waar nodig te verbouwen en in elk geval goed in te richten. Het ontwerp van adequate onderwijsvoorzieningen,

werkruimtes voor wetenschappers en een optimaal verkeersplan voor de voortdurende mensenstromen in de gebouwen is een specialisme op zich, zeker bij een verbouwing van een bestaand pand met een andere functie. Vastgoedmensen moesten ook de financiële risico's in kaart brengen. En er lagen vanaf nu beslissingen van het College van Bestuur aan de volgende stappen ten grondslag. Bij de gemeente Den Haag was de Dienst Stedelijke Ontwikkeling behulpzaam bij de zoektocht naar geschikte panden en de vergunningverlening. Het Programmabureau Investerings Internationale Stad was betrokken waar de gemeente Den Haag ook een financiële rol speelde in de huisvesting van de campus. De Rijksgebouwendienst (in 2014 overgegaan in het Rijksvastgoedbedrijf) was eigenaar van het onroerend goed waarop een aantal huisvestingsbeslissingen betrekking had en als zodanig participant in het ontwikkelingsproces van de campus. Bij de latere uitbreidingen kreeg de universiteit ook te maken met grote investeerders en projectontwikkelaars. Het ging daarbij ook om zeer lange huurperiodes.

Eenmaal was tot nu toe sprake van koop door de Universiteit Leiden. Het betrof een sterk verwaarloosd pand, alweer in handen van de Rijksgebouwendienst, dat ten slotte na intensieve verbouwing met nog een extra aankoop van een belendend verkrot perceel om het nuttig oppervlak verder te kunnen vergroten, met hulp van velen en na beëindiging van de tegenwerking van anderen, werd omgetoverd in een passende behuizing.

Bij de herhaalde zoektochten naar geschikte panden voor de campus (voor Jouke de Vries een aanhoudende zorg van zijn directoraat) begon het in het algemeen met de selectie van een gewenste locatie. Gespeurd werd steeds naar adressen binnen twee zoekcirkels met beperkte straal (misschien een halve kilometer) met een grote voorkeur voor het overlappende gebied van beide. Middelpunt van de cirkels waren het Centraal Station en het Plein (die liggen zover uit elkaar, dus er is een mooie overlap). Docenten uit Leiden waren zo, eenmaal in Den Haag, op loopafstand van hun Haagse kathedraal. Op en om het Plein klopte het politieke hart van Nederland en daar moest je in de buurt zitten als academische instelling, gericht op politiek, bestuur en recht: het levend laboratorium voor de deur. Het is curieus dat in deze afwegingen de beoogde internationale zone (in de Haagse politiek ook wel aangeduid als Johan de Wittlaan e.o.) of het Vredespaleis als het ultieme baken van de 'legal capital of the world' in de stad nooit tot centrum van de zoekcirkel zijn gemaakt. Het duidt erop dat behalve de toegankelijkheid voor Leiden de nabijheid tot de landelijke politiek toch duidelijk de eerste zorg was. Daar kwam nog bij dat met zoekcirkels rond de internationale zone of het Vredespaleis geen overlap met die van het station bestond, wat de keuze verder zou bemoeilijken.

Er is bij gelegenheid ook wel eens naar panden buiten deze kring gekeken. Vooral in het geval van Leiden University College lag dat voor de hand. De opgave was hier een groot gebouw waarin niet alleen onderwijsruimten, maar ook woongelegenheden voor zo'n vierhonderd à zeshonderd studenten plus werkruimtes voor de wetenschappelijke staf en kantoorruimtes in een enkel complex beschikbaar zouden moeten komen. Ongeveer de helft van het wetenschappelijk personeel zou een aanstelling in het kader van het College krijgen. In elk geval dit segment zou dus niet vanuit Leiden heen en weer moeten reizen. Bovendien waren er opvattingen dat juist zo'n residentieel college heel goed, misschien zelfs beter niet al te centraal in de stad gevestigd zou moeten worden.

Min of meer serieus werd enige tijd gedacht over Raamweg 47 een kolossaal complex in de richting van Scheveningen, waar de Haagse bebouwing net overgaat in een groene zone. Het oorspronkelijke gebouw was in 1911 opgetrokken als katholiek internaat en meisjesschool. Het had in de oorlog een functie vervuld voor de Duitse bezetter en had daarna aan diverse overheidsdiensten meest in de justitiële sfeer onderdak geboden. Het was daarbij belangrijk uitgebreid met allerlei aanbouwsels. Het diende tot 2011 als onderkomen voor Europol, de EU-samenwerking op het gebied van de grensoverschrijdende criminaliteit. De Rijksgebouwendienst had het op de markt gebracht, maar de dienst kwam ten slotte met de Leidse universiteit niet tot overeenstemming, alleen al niet vanwege de late datum waarop het complex in feite beschikbaar kwam.

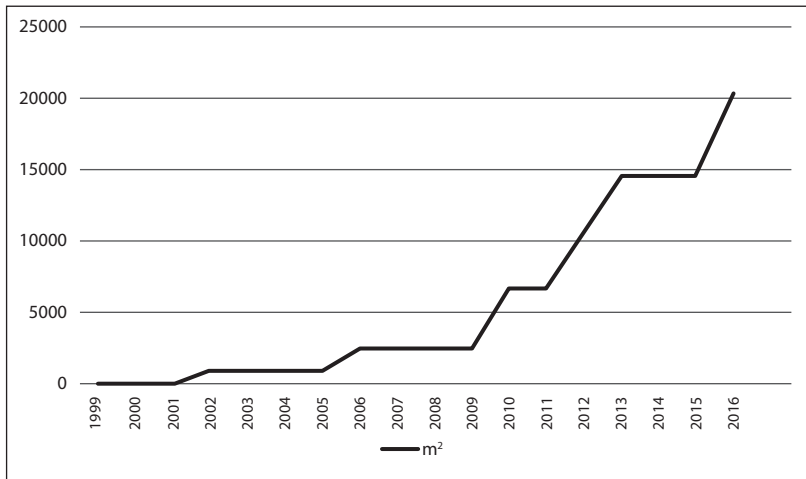
Ook werd in dit verband gedelibereerd over de Rode Olifant, een karakteristiek gebouw in Amsterdamse Schoolstijl opgetrokken in 1919 ten behoeve van een Amerikaanse oliemaatschappij (de toren moest per se hoger worden dan die van Shell). Het gebouw heette dan ook oorspronkelijk Petrolea, maar werd later bekend als Essogebouw. Met de komst van een prestigieus advocatenkantoor in 1990 kwam de huidige naam in zwang. Met zijn ligging aan het Malieveld aan de overzijde van de stationskant ligt het iets buiten het gebied van de vooral beoogde locaties, ook hier is er een vermoeden van groen, maar er raast veel autoverkeer langs de voordeur. Ook hier werd ten slotte door de initiatiefnemers van het college vanaf gezien. Nu verhuurt het bedrijf Spaces er flexibele ruimtes aan alle mogelijke bedrijven met een aanbod van diverse diensten als deel van een innovatieve community van ondernemers in '*an art deco interior and stylish designer furniture*'. Spaces heeft soortgelijke faciliteiten opgezet in Amsterdam, Rotterdam en plekken als New York, London en Melbourne.

Kansen om zich te vestigen zijn er in Den Haag in overvloed. Het gaat echter vaak om panden die een andere bestemming moeten krijgen en het

vraagt een zekere verbeeldingskracht bij de initiatiefnemers en welwillendheid bij de vergunningverlening om een en ander gegeven de bestemmingswijziging in de bestaande stad in te passen. Dat geldt zeker ook binnen de zoekcirkels waar vooral het rijk over veel vastgoed beschikt waar nieuwe bestemmingen voor worden gezocht. Dit proces is allang gaande, maar is in de laatste jaren in een versnelling geraakt. Bij langdurige leegstand of onderbenutting is echter vaak sprake van achterstallig onderhoud, en daarmee van aanzienlijke verbouwingskosten. In die gevallen moet er sprake zijn van bescheiden verwervingskosten. Het klaarblijkelijke overschot aan kantoorruimte en de algemene vastgoedcrisis vanaf 2008 hebben uiteraard ook gezorgd voor een prijsdrukkend effect. Daarom was het ook mogelijk met particuliere verhuurders tot overeenstemming te komen op prestigieuze locaties. Er was kortom gedurende de periode waarin de campus ontstond en groeide, geen sprake van een tekort aan mogelijkheden om zich in Den Haag binnen de geprefereerde zoekcirkels te vestigen. In feite groeiden de kansen met de tijd, maar aan de andere kant waren de ontwikkeling van het universitaire budget en de financiële spankracht van de gemeente niet van dien aard dat al te gemakkelijk van de gegeven kansen geprofiteerd kon worden.

In hoofdstuk 3 schetste ik de groei van de bevolking van de campus onderscheiden naar personeel en studenten. In figuur 6.1 staat de ontwikkeling van het daarvoor benodigde vloeroppervlak in vierkante meters wat betreft de kantoren, onderwijsruimtes en de belandende openbare ruimtes. Voor de allereerste jaren is een schatting gemaakt. Voor latere jaren ontbreken hier en daar kleinere huren van kantoren en ook de incidentele huur van onderwijsruimtes bij snel groeiende studententallen. Het uit de figuur oprijzende beeld wordt hierdoor vermoedelijk niet wezenlijk verstoord. In feite zien we hier opnieuw een snel toenemende groei vanaf 2010. In dit geval is die doorgetrokken tot 2016, het jaar waarin het complex Wijnhaven in gebruik zal worden genomen en een aantal ruimten die nu in gebruik zijn, zal worden afgestoten.

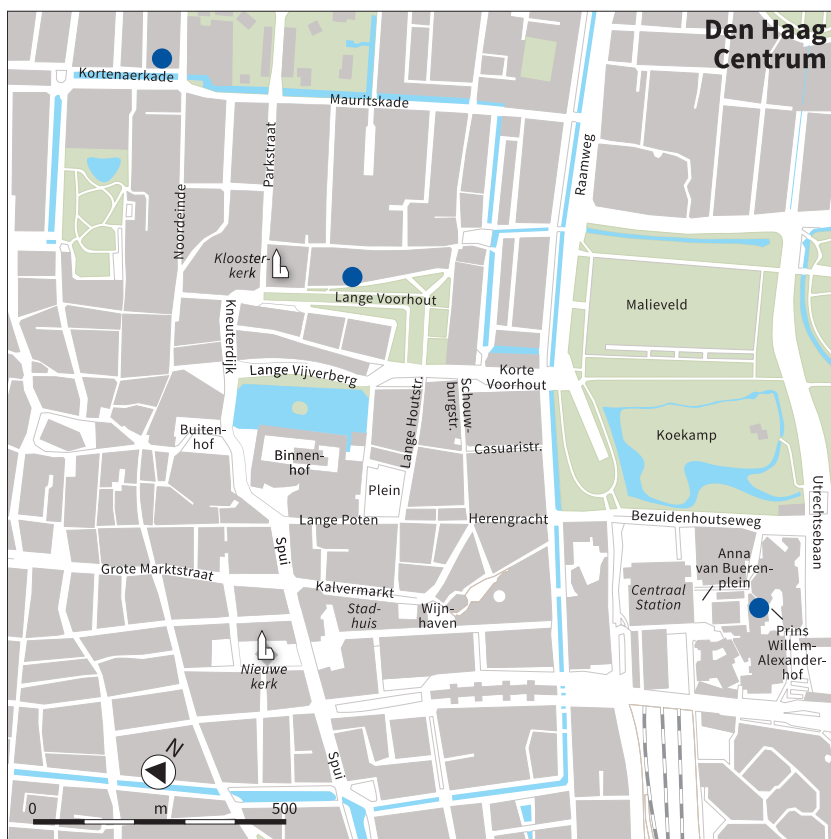
In de rest van dit hoofdstuk gaat het over de gebouwen waarin de afgebeelde vloeroppervlakten zich bevonden: de adressen, de vorm, de uitrusting en de uitstraling, en de condities waaronder ze verworven werden. Daarbij blijkt dat niet alleen het totaal aan vloeroppervlak toenam, maar dat ook steeds grotere eenheden aan de voorraad werden toegevoegd en kleinere verdwenen.

Figuur 6.1 Huisvesting: kantoren en onderwijsruimtes

De eerste schreden

In juni 1999 verhuisde het kantoortje van de Leidse vestiging in Den Haag van het Lange Voorhout naar de Kortenaerkade. Het kwam in hoofdstuk 2 al even aan de orde. Daar was vooral ook onderwijsruimte beschikbaar. Het was een onderhuur bij het Institute for Social Studies: twee flinke kamers als werkruimtes, plus het gebruik van de aula met een capaciteit van zo'n tweehonderd personen en andere onderwijsruimten voor zover beschikbaar (het reguliere onderwijs werd in de avonden en op sommige weekenden gegeven, de In Company-trainingen op alle mogelijke tijdstippen vaak ook elders). De werkruimtes keken uit op de Zeestraat en boden nog net uitzicht op de ingang van het Panorama Mesdag. Het gebouw was in 1923 gebouwd als de massieve zetel van de hoofddirectie van de PTT, een classicistisch geïnspireerd ontwerp in een eigentijdse vormgeving ontleend aan de contemporaine Duitse overheidsarchitectuur. Het stond eigenlijk een beetje te ver uit de richting, maar nood breekt wet. De echte zoekcirkels kwamen trouwens pas in een wat later stadium op het tapijt.

Bijna een jaar later in mei 2000 verhuisde men naar de Koninklijke Bibliotheek vlak naast station Den Haag Centraal. Wat daarbij de doorslag gaf, is niet helemaal duidelijk: meer werkruimte, meer onderwijsruimtes, de locatie of misschien de kwaliteit van de kantinevoorzieningen. De broodjes, aldus directeur de Vries, waren steeds in dit soort gevallen punt van overweging. Het ging waarschijnlijk niet over de kwaliteit van de

Figuur 6.2 Op weg naar het aanvankelijk ideaal 1999-2002.

werkruimtes, want er bestaan nog herinneringen aan verwarmingsbuizen die door de vertrekken liepen en van tijd tot tijd voor wonderlijke geluiden zorgden evenals de machinerieën in aanpalende kamers. Er werd door de medewerkers geregeld gerefereerd aan de Russische kernonderzeeër Koersk, die net in die tijd zonk. De vroegste vestigingsplaatsen staan in kaart 6.2.

Paleis der wetenschap met bijgebouwen

In 2002 verwierf de Leidse vestiging in Den Haag een eigen onderkomen in Lange Houtstraat 5-7. Het had lange tijd dienst gedaan als onderkomen voor rijksdiensten en was in 1990 grondig gerenoveerd, nadat het in handen was gekomen van een Duitse investeerder. Nummer 5 kreeg daarbij van

buiten zijn oorspronkelijk aanzien van 18^e-eeuwse partiërswohnung terug. Het werd intern verbonden met nummer 7, dat in een sobere hedendaagse vorm werd opgetrokken. Boven de voorname entree in de middenas van nummer 5 is op de eerste verdieping een balkon met smeedijzeren balustrade, gedragen door gekrulde consoles. De balkonentree is van boven versierd met rijk gestucte rococomotieven. Vanaf de ingebruikname wapperde aan een vlaggenstok vanaf het balkon de vlag van de Universiteit Leiden en op de scheiding van nummer 5 en 7 was nog een banier van die strekking opgehangen. De universiteit was definitief in de stad neergestreken.

Het pand was voor de opening door het vastgoedbedrijf van de universiteit nog eens grondig onder handen genomen. Vervolgens beschikte men er over acht volledig uitgeruste collegezalen, een aula en een foyer, plus de nodige kantoorruimtes. Het nieuwe onderkomen lag in de onmiddellijke nabijheid van het Plein, en daarmee ook binnen de vereiste loopafstand van het Centraal Station. De Leidse vestiging zou er ruim tien jaar blijven zitten. Bij deze gelegenheid werd de vestiging hernoemd tot campus. Eigenlijk was hiermee in essentie Jouke de Vries' ideaal verwezenlijkt: een mini-universiteit in een enkel gebouw met uitstraling.

Maar door de loop der dingen bleef het hier niet bij. In 2005 had de campus extra ruimte nodig. Die werd een paar huizen verderop in de Lange Houtstraat gevonden op nummer 11. Het pand tot 2015 in handen van de Rijksgebouwendienst, is een rijksmonument en stamt uit de Gouden Eeuw. Het heeft binnen en buiten nog tal van originele stijlkenmerken. Het huisvestte lange tijd onderdelen van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Prins Claus had er een werkkamer als adviseur van de minister van Ontwikkelingssamenwerking. Later werd het een studiecentrum van de Open Universiteit en die kon op de bovenverdiepingen wat ruimtes missen. Die werden eerst voor andere doelen gebruikt, maar sinds 2008 huist hier als onderdeel van de campus het Centrum voor Regionale Kennisontwikkeling.

Enige tijd later in 2006 moest door al gerealiseerde en nog verder voorziene uitbreiding van de activiteiten op de campus opnieuw naar extra ruimte worden omgekeken. Het ging daarbij niet om uitbreiding van de studentenaantallen in de reguliere programma's, integendeel daar liepen de aantallen terug door de wijziging van de financiering, zoals aangegeven in hoofdstuk 3. Er was sprake van nieuwe activiteiten (vooral onderzoek) waarvoor dringend onderdak geboden was. Ook de voortgaande In Company-trainingen vroegen om de nodige voorzieningen. De uitbreiding

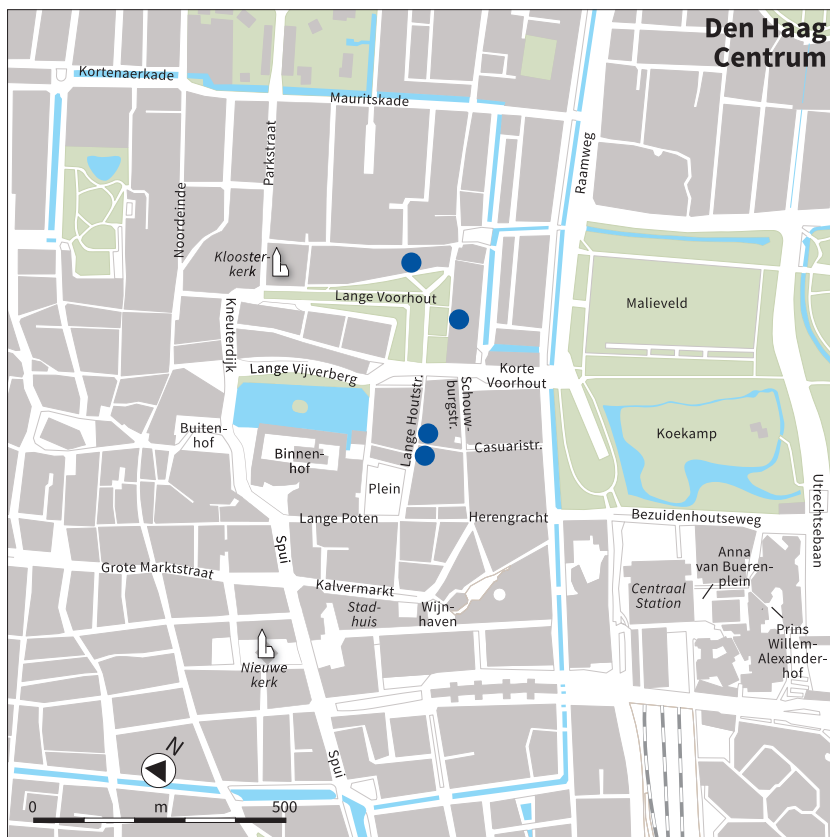
werd gevonden in Lange Voorhout 44, een adres met een rijke historie, maar een nog wat onbestemde toekomst.

Constantijn Huijgens woonde er een paar jaar bij zijn moeder voor hij zijn eigen ontworpen stadspaleisje aan het Plein betrok (dat sneuvelde in de 19^e eeuw). Vanaf het einde van de Eerste Wereldoorlog tot 1987 was op het Lange Voorhout 44 Royal gevestigd, een chic restaurant waar vooraanstaande politici en de Haagse elite geregeld aan tafel gingen. Het pand van Royal stamde uit de vroege 19^e eeuw en was tegen het einde duchtig in verval. Het stond eveneens te boek als Rijksmonument. Het werd verkocht aan makelaar-projectontwikkelaar-BN'er Harry Mens, die het grootscheeps restaureerde en het vergeefs vier jaar lang als kantoor aan de man trachtte te brengen onder het motto 'niet representatief, maar ronduit deftig'. Dat was goed getroffen. Het gebouw heeft van buiten geen opvallende architectonische trekken, maar het past voortreffelijk in de fraaie wand van het Lange Voorhout. Al ver voor 2000 – zo maakt dit wel duidelijk – toonde de kantorenmarkt al tekenen van verval. Ten slotte verkocht Mens zijn bezit in 1996 aan een Duitse belegger, die het tien jaar later aan de Universiteit Leiden verhuurde.

Enkele jaren later ging het pand, nadat het daartoe was ingericht, als onderwijsvoorziening voor de allernieuwste programma's op de campus fungeren. Eerst was het in 2010 de eerste opvang voor het onderwijs van het Leiden University College, dat in dat jaar van start ging (de huisvesting van studenten werd provisorisch geregeld op enige afstand in het Laakkwartier bij veel andere hbo-studentenhuisvesting) en vanaf 2012 als thuishaven voor het bachelorprogramma International Studies van de Leidse faculteit Geesteswetenschappen, dat hier met veel succes wordt verzorgd. Met zo veel succes dat men inmiddels elders op de campus, maar ook daarbuiten ruimtes bijhuurt, bijvoorbeeld in de Kloosterkerk en de Nieuwe Kerk, die we al eerder voor andere functies als decor van de Leidse presentie in Den Haag zagen optreden. Als de huur van Lange Voorhout 44 in 2016 wordt beëindigd, heeft de campus er zo'n tien jaar gezeten.

Vanaf 2007 werd in Den Haag ook het Montesquieu Instituut in Den Haag actief. Het is een samenwerkingsverband van instituten en faculteiten van de universiteiten van Leiden, Groningen, Nijmegen en Maastricht. Ook de campus Den Haag verbond zich ermee. Het instituut stoelt op onderzoekers van de parlementaire geschiedenis en de constitutionele ontwikkelingen in de Europese Unie. Het legt veel nadruk op de brede verspreiding van kennis bijvoorbeeld door de uitgave van een elektronische periodiek *De Hofvijver*. Het Montesquieu Instituut is ingehuist bij de Leidse participant die allang, los van de campus, in Den Haag gevestigd was: het Parlementair

Figuur 6.3 De Lange Houtstraat campus 2002-2010.

Documentatie Centrum en het daaruit voortgekomen bedrijf PDC informatie architectuur. Men houdt kantoor in een groot verzamelgebouw alweer aan het Lange Voorhout, dit keer op nummer 86. Behalve de inhoudelijke verbindingen met het werk van het instituut heeft de campus binnen het kantoor van PDC en instituut ook enige ruimte in gebruik voor enkele docenten die op de campus actief zijn. Het gaat hier slechts om luttele vierkante meters.

Dit bleef tot 2010 de verzameling panden die gezamenlijk de Campus vormden. Toen werd de vestiging in Lange Houtstraat 5-7 verlaten. Het was vanaf 2002 het centrum van de Campus geweest. Deze Lange Houtstraat campus in bedrijf in 2002-2010 beelden we af in figuur 6.3.

Univer-city campus I

In 2010 huurde de Universiteit van Leiden opnieuw vloeroppervlak bij. De totaal beschikbare ruimte op de campus werd bij deze gelegenheid meer dan verdubbeld. Van nu af aan waren de nieuwe toevoegingen van een andere dimensie. De nieuwe huur betrof de twee hoogste verdiepingen van het kantorencomplex Stichtage boven op de entree van het Centraal Station. Aan de westkant heeft men een magnifiek uitzicht over de stad met de zee in de verte. Vanaf het dak heeft professor Edwin Bakker zijn veelbekeken MOOC over terrorisme ingeleid met een effectief panoramisch overzicht van de internationale instellingen die in Den Haag zijn gevestigd.

Stichtage was in 1972 met financiering van een institutionele belegger tot stand gekomen. Er hadden grote bedrijven als Shell en KPN in gezeten met op de bovenste verdiepingen een chic advocatenkantoor, maar die waren in de laatste jaren verdwenen. Het gebouw werd herontwikkeld met het oog op een groot aantal kleinere gebruikers. Die zijn er ook langzamerhand gekomen. De Universiteit Leiden was er vroeg bij. Bovenaan op de voorgevel prijkte van toen af een groot spandoek met de naam van de instelling. Het kon niemand die vanaf het voorplein het station betrad, ontgaan. Bij de eerstvolgende opening van het academisch jaar projecteerde Collegevoorzitter Van der Heijden een foto van dit aanzicht in de Pieterskerk in Leiden. Daarop ontstond rumoer. De aanwezigen dachten dat de Haagse Campus het hele gebouw had gehoord.

Er is door het vastgoedbedrijf van de Universiteit Leiden in Stichtage opnieuw een aantal onderwijsruimten aangebracht. De situering op de hoogste verdiepingen maakt deze behuizing echter ongeschikt voor al te grote aantallen studenten met gelijktijdige onderwijsverplichtingen vanwege het noodzakelijke transport met liften. Veel gebruik wordt nu gemaakt van de aanwezige studieplekken. Er is ook een kantine. Een deel van de ruimte huisvest nu het bureau van de inmiddels gevormde faculteit (zie hoofdstuk 3) en een aantal van de onderzoekscentra met name het Grotius Centrum voor internationaal recht, het Centrum voor Terrorismen en contraterroren en het Center for professional Learning.

De schaalvergroting die met de huur van de kantoren in Stichtage optrad, is op deze wijze echter niet afdoende te verklaren. Daarvoor is het noodzakelijk in herinnering te roepen dat op dat moment tegen 2010 de Universiteit Leiden op korte termijn aanzienlijk ging uitbreiden in Den Haag en daarvoor om ruimte verlegen zat. Het University College was in een gevorderde staat van voorbereiding, de bachelor International Studies zou ook in Den Haag worden aangeboden en er was sprake van de overkomst van

de hele opleiding Bestuurskunde. Bovendien had de Universiteit Leiden zich gecommitteerd aan een subsidieaanvraag bij de EU (EFRO) via de gemeente, waarbij op de Haagse campus een Living Lab in het leven zou worden geroepen. Dit vormde de basis voor het huidige Centre for Innovation.

Tegelijk speelden nog een andere zaak. Zeker vanaf 2005 was met de TU Delft overlegd over vormen van inhoudelijke samenwerking en gezamenlijk optrekken in Den Haag. Dit zou naar verwachting ook leiden tot nog niet precies te becijferen ruimteclaims. De voornemens van toen zijn maar zeer bescheiden gerealiseerd op de campus. Voor een deel kwamen ze tot leven buiten de campus in het kader van de Haagse Security Delta en werden dus elders gehuisvest. Het is curieus dat op de website van de TU Delft nog steeds een pagina figureert die verwijst naar de gezamenlijke Campus Den Haag van de Universiteit Leiden en de TU Delft met Stichthage als hoofdvestiging. In feite beschikt de TU Delft hier ook nog over enkele kamers. Al deze te verwachten ruimteclaims en de onzekerheid over tijdige beschikbaarheid van andere opties leidden tot de huur van Stichthage op dat moment.

Een andere optie die op dat moment al in beeld kwam, was het pand dat uiteindelijk het adres Schouwburgstraat 2 opleverde. Het had opnieuw lang rijksdiensten gehuisvest, maar was al geruime tijd verlaten. Vele jaren geleden was het gekraakt door een kunstenaarscollectief 'de Illusie', dat er manifestaties organiseerde. Het geheel maakte een sjofele indruk. Gelegen vlak achter de Haagse Schouwburg en bezijden het ministerie van Financiën wekte het bij herhaling ergernis op bij het publiek dat prijs stelt op een goed onderhouden publieke ruimte. Ook de gemeente Den Haag was erop gespitst het buurtje in verval waar het deel van uitmaakte, op een of andere wijze op te knappen. En er is bovendien nog sprake van discrete vingerwijzingen van de zijde van het Koninklijk Huis in deze aangelegenheid. Gezien vanuit de universiteit lag het pand perfect binnen beide zoekcirkels. Het grensde bovendien aan de achterzijde van Lange Houtstraat 11, waar men al zat.

Met de gemeente als bemiddelaar in een gecompliceerde transactie kreeg de Universiteit Leiden tenslotte het pand in handen. Terwijl men aan het dubben was over de grondige herbouw die nodig zou zijn om het geschikt te maken voor universitair gebruik, kwam nog een extra kwestie op tafel. Het kleine perceel dat het projectpand scheidt van het schouwburgcomplex bleek eventueel ook te koop. Voor de verwerving van het gewenste vloeroppervlak en ook om verdere upgrading van de onmiddellijke omgeving te verzekeren, werd de koop gesloten. Na een rechtszaak die 'de Illusie' tenslotte tot de aftocht dwong en verder uitstel, veroorzaakt door de eis dat gesignaleerde vleermuizen met rust gelaten moesten worden, beperkte, kon tenslotte met de ingrijpende verbouwing worden begonnen.

De plattegrond werd opnieuw ingedeeld waarbij de ingang naar een andere gevel verplaatst werd. Het werd daarmee een uitnodigend gebouw met een vriendelijk voorhofje met boom, een open aanzicht en een raamindeling die vage herinneringen aan Byzantium oproept. Aan de zijwand herinnert een fraai bordje aan de Europese bijdrage en er verscheen uiteraard een aanduiding van de Leidse presentie: Universiteit Leiden met daaronder Campus Den Haag en links naast de tekst het zegel van de universiteit, alles gezandstraald in het glas van de tweede verdieping. Het stukje straat kreeg een nieuwe naam: Schouwburgstraat.

Er ontstond een multifunctioneel gebouw met een aantal kleinere onderwijsruimten, een grote gehoorzaal, een aparte open opstelling voor het Living Lab dat hier tenslotte als CfI verder door het leven ging, een flink aantal werkkamers en een foyer met kantine. De campus kreeg hiermee zijn eerste gebouw in eigendom van de universiteit. Het werd in 2012 door de kroonprins geopend na een feestelijke zitting in de Koninklijke Schouwburg en een korte wandeling door de nieuw vernoemde straat richting het in nieuwe luister herrezen pand.

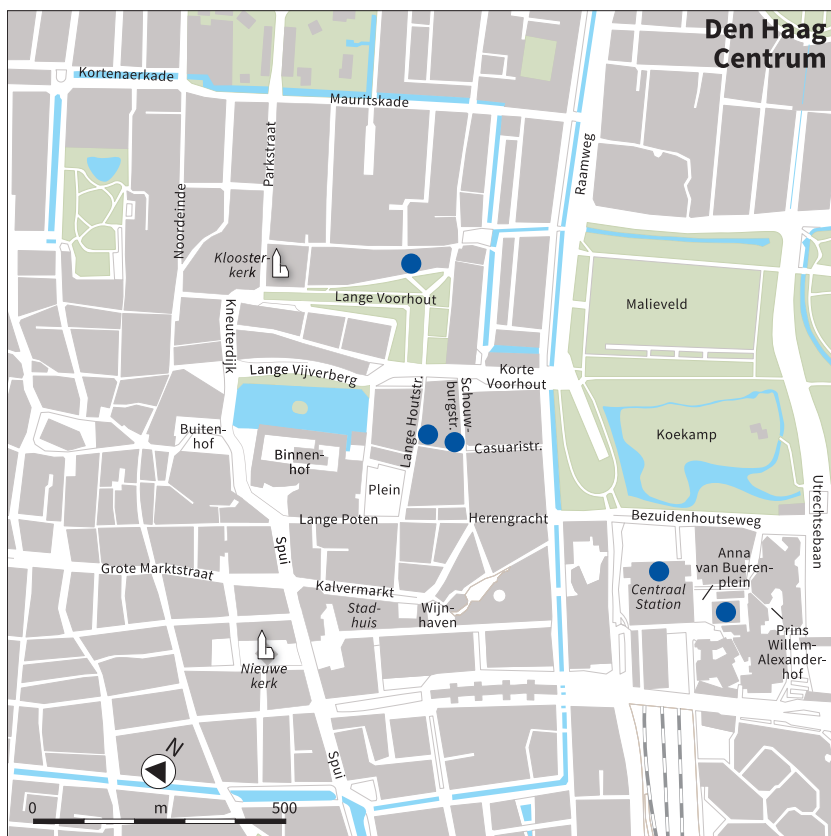
Met de ingebruikname van Stichthage was Lange Houtstraat 5-7 verlaten. Daarmee kwam er een eind aan deze belichaming van Jouke de Vries' oorspronkelijk ideaal en dit centrum van de campus. Welke gestalte zou de campus vervolgens aannemen? Schouwburgstraat 2 als eigen bezit, met de benaming op de voorgevel en de directeur en vervolgens decaan als bewoner, gooidde duidelijk hoge ogen. Er werd op een goed moment zelfs overwogen dit pand tot het Haagse Academiegebouw van de Universiteit Leiden te maken, maar de Universiteit wilde zich tenslotte tot een exclusief Academiegebouw in Leiden beperken. In de beleving van velen betrokken bij de campus geldt echter ook Stichthage als een centrale plek. Er is bovendien een levendig verkeer tussen beide standplaatsen. En we zagen al dat men er in Delft bij gelegenheid ook zo over dacht. Bovendien was er nog altijd Lange Voorhout 44, eveneens een beduidende vestiging, zij het in oppervlak duidelijk een maat kleiner. De uiterst succesvolle bachelor International Studies die zich hier intussen had gevestigd, barstte er bijna uit zijn voegen. Maar Internal Studies maakte organisatorisch geen deel uit van de faculteit die intussen het voornaamste bestuurlijke instituut op de campus was geworden.

Bij de aanvang van het collegejaar 2013-2014 werd het volgende gebouw voor de campus just-in-time opgeleverd. Het betrof het onderkomen van Leiden University College The Hague dat na drie jaar van voorlopige voorzieningen nu zijn definitieve verblijfplaats kon betrekken. Bij die voorlopige voorzieningen hoorden ook studentenwoningen voor de eerste jaargangen

die met veel inspanning net op tijd in de buurt van de complexen van de Haagse Hogeschool klaar kwamen. De nieuw gebouwde toren ligt vlak naast het Centraal Station aan het Anna van Buerenplein. Het College beschikt hier over onderwijs- en andere verblijfsruimten en een auditorium op de onderste drie verdiepingen, kantoren op de vierde verdieping en daarboven woonvoorzieningen voor eerste en tweedejaars studenten (max. 400). De toren telt in totaal 21 verdiepingen en werd in recordtijd opgetrokken nadat de Universiteit Leiden met de projectontwikkelaar tot overeenstemming was gekomen over een langjarig huurcontract. De bouw is vastgelegd in een fascinerend filmpje waarin de toren in 45 seconden zijn uiteindelijke vorm bereikt, gemaakt met een vaste camera op het dak van Stichthage (Grand opening Anna van Bueren Building 2013; <http://vimeo.com/78104271>). Niet alleen aan de buitenkant, maar vooral ook binnen is het gebouw bijzonder fraai vorm gegeven met een zorgvuldig design, waarin veel visuele en tekstuele verwijzingen naar het programma Global Challenges van het LUC en het beoogde grootstedelijke profiel van het College onnadrukkelijk zijn verwerkt. Bij de opzet van het gebouw heeft het Vastgoedbedrijf van de Universiteit Leiden opnieuw een grote rol gespeeld.

Oorspronkelijk lag het in de bedoeling hier een hotel te bouwen maar de financiële crisis gooide roet in het eten. Dit bood de Universiteit de kans op een hoogwaardige, binnenstedelijke locatie op beperkte afstand van de overige behuizingen in Den Haag een dergelijk project te realiseren. De ook wel sluimerende ambitie om voor het college een wat minder nadrukkelijk stedelijke locatie te kiezen was hiermee van de baan. We verwezen al naar de kansen aan de Raamweg en in de Rode Olifant. Andere nog wel overwogen mogelijkheden binnen de stad vielen om andere redenen af. In totaal zijn zo'n dertig gebouwen voor dit project in beschouwing genomen. Zo is er ook sprake van geweest het mogelijk vrijkomende gebouw van het Ministerie van Defensie aan de Kalvermarkt voor dit doel te bestemmen, maar een besluit ter zake werd tenslotte in de ministerraad geblokkeerd. Dit zou in het licht van de latere ontwikkelingen hebben geleid tot een nog veel meer compacte vestiging van de Leidse presentie in het centrum van de Haagse binnenstad dan nu het geval zal zijn.

Ook in feite werd de campus ruimtelijk verstrooid binnen een heel beperkt deel van de binnenstad. Tussen de delen werden min of meer intensieve onderlinge betrekkingen onderhouden. Door de geringe onderlinge afstanden leverde dit eigenlijk geen probleem op. De afzonderlijke gebouwen van de campus voegden zich in het betreffende stadsdeel en zo ontstond langzamerhand het beeld dat wel als univer-city wordt aangeduid waarbij (een deel van) de stad als campus fungeert. Daar kan de universiteit

Figuur 6.4 De univer-city campus I 2010-2016

niet exclusief zijn stempel op drukken omdat er in de binnenstad nog veel meer functies aanwezig zijn. De Leidse presentie in Den Haag begint met de huur van Sticthage deze vorm aan te nemen in antwoord op de realisatie van een aantal grootschalige initiatieven die in de voorgaande jaren waren voorbereid. Het vestigingspatroon in deze is aangegeven in onderstaande figuur 6.4.

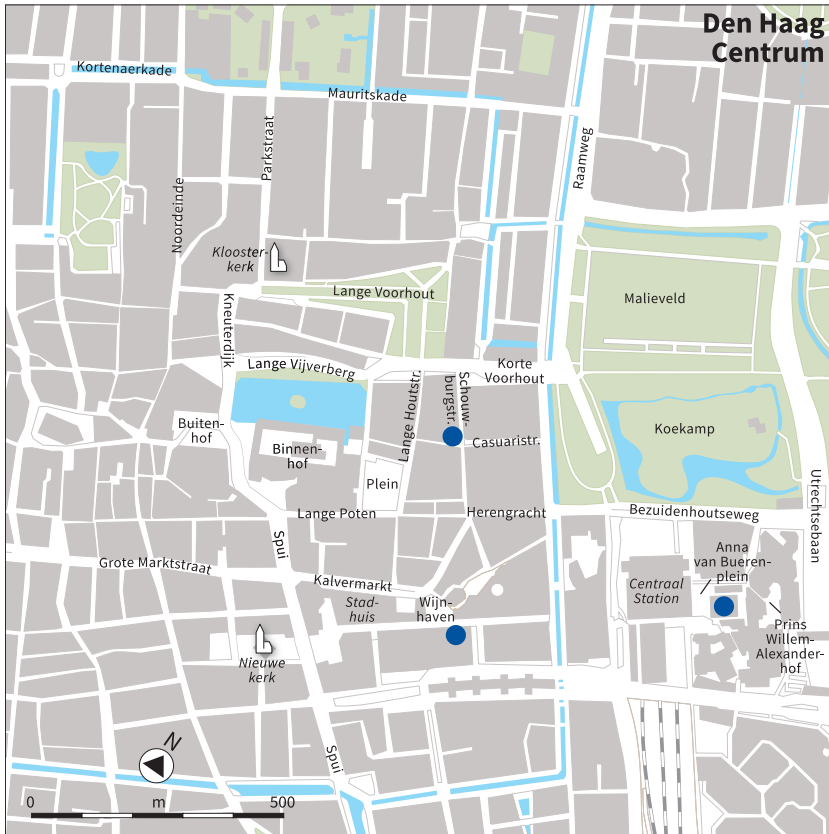
Univer-city campus II

Waren Sticthage, de Schouwburgstraat en het Anna van Buerenplein qua onderwijs ruimte en kantoren van ongeveer gelijke grootte (elk rond de 4000 m² vloeroppervlak), de laatste materiële toevoeging aan de Leidse

presentie in Den Haag laat opnieuw een schaalprong zien. Het gaat om 12500 m² extra die in 2016 zijn beslag zal krijgen. Als onderdeel van de herstructurering van het Wijnhavenkwartier aan de Turfmarkt in de directe omgeving van het Spuikwartier, het culturele hart van Den Haag (het project heeft nu na veel rumoer zijn definitieve vorm gevonden), wordt een groot appartementencomplex gebouwd met winkels in de plint en aan een van de zijkanten een dwarse zijvleugel van enkele verdiepingen hoog. De omliggende schutting werft met 'wonen, winkelen en studeren' en toont onder meer een ruime hall waarin gestaan en gezeten wordt in studeerhouding. Het licht valt vriendelijk naar binnen. De eerste staalconstructies die er boven uitsteken, tonen de omtrek en verdiepingen van het gebouw. Er zal een grote onderwijsruimte in min of meer zwevende toestand boven de ingang verschijnen. Het lijkt een erg mooi project. De Universiteit Leiden verbindt zich eraan voor een periode van twintig jaar. Bij ingebruikname aan het begin van het studiejaar 2016-2017 zullen Lange Houtstraat 11, Lange Voorhout 44 en Stichtage naar verwachting uit de campus verdwijnen. Maar het ziet er intussen ook naar uit dat tegen die tijd nog nieuwe onderwijsprogramma's in Den Haag van start zullen gaan.

De Leidse presentie zal zich in 2016 als een nieuwe versie van univer-city in de Haagse binnenstad genesteld hebben, nog iets meer geconcentreerd in enkele vestigingen, nog iets dichter bijeen, maar geen compacte universiteitscampus, een kleine archipel. Alle drie onderdelen hebben hun eigen karakteristieke vorm gekregen, aansluitend bij de omgeving en met een scherp oog voor de functievereisten waaraan een academisch gebouw moet voldoen om er prettig in te kunnen verblijven. Ir. Frans Dekker bekroont met de Wijnhaven, na het gebouw in de Schouwburgstraat en de toren aan het Anna van Buerenplein, zijn langdurige bemoeienis met het vastgoed van de Universiteit Leiden (zie ook Blok e.a. 2005). Univer-city campus II draagt zijn stempel. Maar hij was uiteindelijk ook verantwoordelijk voor alle eerdere verbouwingen die in het kader van de Haagse campus zijn verricht. De wandelende campus had er zonder hem in al zijn gedaanten heel anders uit gezien. De resulterende – voorlopige – eindstand staat in figuur 6.5. De drie behuizingen liggen alle binnen het overlappende gebied van de zoekcirkels. Bij de eerste presentatie van de plannen in 2013 onderstreepte de Haagse wethouder de bijdrage die de aanwezigheid van studenten aan de verlevendiging van dit deel van de binnenstad zouden leveren. Ze zullen dat ongetwijfeld doen, maar de studenten komen hier nu al niet bepaald in een verstild stadsdeel terecht. Verdere versterking van een prettige vorm van openbaar leven met name buiten kantooruren kan intussen natuurlijk nooit kwaad.

Figuur 6.5 De univer-city campus II vanaf 2016.

7. Vergelijkingen, uitkomsten, conclusies

Tot slot van dit boek vat ik de uitkomsten van de vorige hoofdstukken samen en trek enkele conclusies. Die betreffen de klaarblijkelijke stimulansen en hindernissen die bij dit project hebben meegespeeld en verder enkele mogelijke vervolgstappen op het afgelegde traject tot nu toe.

Maar allereerst zet ik het Leids-Haagse project in een vergelijkend kader met summiere schetsen van andere gevallen. Het is ten slotte niet de eerste keer dat een academisch instituut zich in een stad vestigt, ook niet als een tweede vestigingsplaats. In hoofdstuk 1 werden de daarbij optredende zigzagrelaties tussen beide al in grote trekken beschreven. Niet te vergeten daarbij is de ruimere context van nationale institutionalisering en een constant actieve transnationale Republiek van cijfers en letters, waarbinnen de Leidse presentie in Den Haag functioneert. De op die basis gemaakte vergelijkingen moeten helpen bij de formulering van uitkomsten en conclusies.

Vergelijkingen tussen combinaties van steden en academische instellingen

Opgedane ervaringen elders kunnen het mogelijke effect van Den Haag als nationaal politiek centrum en als stad van vrede en recht op lokale academische activiteit misschien nog wat verder verduidelijken, en meer inzicht verschaffen in het hoe en waarom van de extra kleur die academische presentie aan de stad verschaft. Met dat doel worden academische activiteiten in andere steden met dergelijke functies en in andere steden die dergelijke functies missen, gezien. Het zou prettig zijn daarbij zo veel mogelijk vergelijkbare academische projecten en steden te gebruiken of te beschikken over een willekeurige selectie uit alle mogelijke combinaties van beide, maar dat is hier niet het geval. Het gaat hier om een aantal gevallen van steden en hun eventuele academische activiteiten die om uiteenlopende redenen in mijn gezichtsveld kwamen en voor dit doel dienstig leken.

Ik bepaal mij bij buitenlandse gevallen zo veel mogelijk tot instellingen die in de betreffende landen als academisch van karakter worden beschouwd. Het gaat ten slotte om vergelijking met de Universiteit Leiden en haar vestiging in Den Haag. Het is niet de bedoeling om het gehele rijkgeschakeerde hoger onderwijs in Den Haag in deze beschouwingen aan de orde te stellen en de vergelijkingen op het gehele hoger onderwijs

te betrekken. Dit is echter wel een lastig punt, omdat dit veronderstelt dat de scherpe binaire structuur van het hoger onderwijs die in Nederland formeel nog aanwezig is, maar hier vermoedelijk nu geleidelijk afbrokkelt, elders op soortgelijke wijze behandeld kan worden. Dat is echter niet het geval: ze bestaat er niet in de Nederlandse vorm of ze werkt op een andere manier uit. De kwalificatie 'academisch' wordt in het algemeen verbonden met instellingen die universiteiten heten of er deel van uitmaken, waar de meest prestigieuze hogeronderwijsvoorzieningen in het systeem gesitueerd zijn, waar onderwijs en onderzoek met elkaar verbonden zijn, waar nog onopgeloste vragen autonoom bestudeerd worden. Het gaat hier om instituties waar een of meer van dergelijke karakteristieken op van toepassing zijn en er blijven randgevallen, waarover valt te twisten.

Allereerst is het van belang een onderscheid te maken tussen integrale universiteiten die zich in een stad vestigen en gevallen waar de vestiging zich beperkt tot een smaller profiel, als onderdeel van een integrale universiteit of stand alone. In Den Haag gaat het duidelijk om een casus van de tweede soort als onderdeel van een groter geheel. Maar niet vergeten moet worden dat er overgangsgevallen zijn, hybride organisatievormen en veranderingen in de tijd.

Een overgangsgeval is bijvoorbeeld het Institut de Hautes Etudes Internationales et de Développement in Genève, gevestigd in de directe omgeving van de internationale instellingen in het westelijke deel van de stad en daarop sterk georiënteerd, gericht op een beperkt deel van het totale kennisgebied. Het instituut werd als zelfstandige opleiding opgericht in 1927, het is nog steeds zelfstandig, maar verbond zich in latere jaren met de plaatselijke universiteit daterend uit 1559 en geconcentreerd in het oosten van de stad. Het IHEID is zo een soort eigen campus in het academisch profiel van Genève geworden.

Een hybride constructie ontstond recent in Doha, de hoofdstad van Qatar. Nagenoeg gelijktijdig met de opbouw van de campus in Den Haag streken daar nevenvestigingen van buitenlandse hogeronderwijsinstellingen neer. Education City werd in 1997 gelanceerd en vanaf 2003 verschenen onderdelen van zes Amerikaanse, een Britse en een Franse universiteit, alle van goede reputatie op een gemeenschappelijke campus. Het betrof Virginia Commonwealth, Carnegie Mellon, Georgetown, Northwestern, Texas A&M, Cornell (medical), University College London, Ecole des hautes études commerciales de Paris (management). Er wordt nu een rijk palet aan bachelors en masters aangeboden. Elke nevenvestiging heeft haar eigen specialisatie en men laat studenten in elkaars cursussen toe. Zo is het onderwijsaanbod van een omvattende universiteit ontstaan.

Een voorbeeld van verandering is de huidige George Mason University, in 1949 ontstaan als een *offshoot* van de University of Virginia in Fairfax, net over de grens van Washington DC in de staat Virginia. In 1972 was deze smalle en beperkte nevenvestiging in enkele stappen uitgegroeid tot een volledige, verzelfstandigde universiteit.

Academische activiteit in de buurt van politieke centra

Er zijn nogal wat voorbeelden die suggereren dat een nationaal politiek centrum, gewoonlijk – maar niet in Nederland – getooid met de titel hoofdstad, de lokale aanwezigheid van academische activiteit – en dan ook nog vaak universiteiten als geheel – in de hand werkt. Steden als Washington D.C., Parijs en Londen kennen elk een heel rij universiteiten (in Londen worden als Colleges vermomde universiteiten nog losjes bijeengehouden door een overkoepelende Universiteit), Berlijn en Rome hebben er elk drie. Maar toch is voorzichtigheid geboden. Het gaat hier niet alleen om hoofdsteden, maar ook om grote steden. Daar kan men om redenen van bevolkingsdraagvlak ook meer universiteiten verwachten (en die zijn er soms ook: New York, Chicago).

En er is nog een probleem dat in hoofdstuk 1 al gesignaleerd werd. Steden zijn geen duidelijk bepaalde eenheden. Strikt genomen ligt George Mason, net genoemd, niet in Washington DC, maar de universiteit figureert wel op de lijstjes. Het lijstje voor Londen gaat over het gebied van de Greater London Authority en dat van Parijs over Ile-de-France (hoewel de meest genoemde vestigingen wel binnen het kleinere centrale gebied van la Ville de Paris vallen). Londen bestrijkt in deze betekenis een gebied vijftienmaal zo groot als de gemeente Den Haag. Ville de Paris verschilt in oppervlakte niet veel van Den Haag, maar Ile-de-France is een factor honderdtwintig ruimer. In een vergelijking met Ville de Paris komt Den Haag er inderdaad bijzonder bekaaid af, maar bij een vergelijking met GLA en Ile-de-France (beide ook met een eigen bestuur), vergelijken we meer met een eenheid als de zuidelijke Randstad waar al drie (intussen onderling samenwerkende) universiteiten gevestigd zijn.

Al deze overwegingen zetten wel vraagtekens bij een strikt functionele verklaring vanuit de universiteiten zelf voor vestiging in de nabijheid van een nationaal politiek centrum. In die gedachte wordt aan de universiteiten zelf een sterke drang tot vestiging in de nabijheid van het nationale politieke centrum toegedicht.

Aan de andere kant is de aanwezigheid van academische activiteit in de directe nabijheid van politieke centra van allerlei aard al heel lang gezien als

een belangrijk bestanddeel in de totale uitrusting van de vestigingsplaatsen van die centra. De drang tot vestiging komt in die gedachtegang vanuit het politieke centrum zelf. Dat hoeft dan echter niet noodzakelijk te leiden tot een groot aantal academische vestigingen, en het kan ook resulteren in een aantal academisch getinte vestigingen met een beperkte reikwijdte wat betreft de bestreken kennisgebieden, afhankelijk van de gevoelde behoefte.

Vanaf een vroeg moment in de westerse geschiedenis van de universiteit hebben politieke machthebbers er heil in gezien hun vestigingsplaats met de aanwezigheid van een universiteit te verrijken. In sommige gevallen werden dat later hoofdsteden van huidige staten. Dit was bijvoorbeeld het geval in Praag en Wenen in 1348 en 1365 met stichtingen door respectievelijk de koning van Bohemen en de hertog van Oostenrijk. In een recentere periode werd de Université Libre in Brussel in 1834 gesticht als een direct gevolg van de Belgische onafhankelijkheid. Het was echter niet de nationale regering die in actie kwam. De nieuwe staat had een zeer liberaal karakter. De regering vond het niet op haar weg liggen en daarom bleef de stichting particulier initiatief van vooraanstaande burgers. Al eerder in 1811 had een nog niet onafhankelijk Noorwegen zich voorzien van een nieuwe nationale universiteit gevestigd in de hoofdstad. Aan de centrale Karl Johans Gate in Oslo liggen nog steeds het koninklijk paleis en het parlamentsgebouw plus het nationaal theater en het oorspronkelijke gebouw van de universiteit. Humboldt Berlijn kwam op aandrang van de Pruisische hogere standen tot stand in 1810 om Duitsland te moderniseren (de universiteit heette vanaf 1828 naar de koning en pas vanaf 1949 naar de feitelijke initiator – haar wel en wee bij de Wende van 1989 is vastgelegd in Adriaan In 't Groen's dissertatie (2009). De Nederlandse universiteit die op grond van dit soort overwegingen tot stand kwam, werd niet gevestigd bij het politieke centrum, omdat het er nog niet was, maar in Leiden (Otterspeer 2015). Eenmaal gevestigd hebben hoofdstaduniversiteiten vaak een sleutelrol gespeeld in het openbare leven van hun steden en het hele land als kweekvijver van politiek en bestuurlijk talent, recruiteringsvijver van publieke intellectuelen en toneel van politieke demonstraties en disputen (Claval 1998). Die laatste rol viel niet altijd in de smaak bij de initiatiefnemers en hun opvolgers.

Ging het in de voorgaande voorbeelden om 'integrale' universiteiten (met voor het moment voorbijzien van de varianten die daarin ook in de tijd zijn op te merken), academisch getinte, hogere beroepsopleidingen met academische standing zijn traditioneel ook voor een groot deel in de hoofdsteden geconcentreerd. Het model ontwikkelde zich bij uitstek in Frankrijk vanaf de revolutie met voorlopers onder het Ancien Régime in de vorm van de 'Grandes Écoles' met het oog op de vervulling van functies

in de verschillende staatsdiensten. Ze zijn ook elders tot stand gekomen. Langzamerhand zijn ook ingenieurs- en managementopleidingen ontstaan, die iets meer verspreid over het land liggen. De meest prestigieuze staatsgerichte opleiding sinds 1945, de ENA, is intussen van Parijs naar Straatsburg verhuisd om het Europese karakter van de opleiding kracht bij te zetten met de nodige dienstverlening in Parijs om de belangrijke stages goed te regelen. Ook die verhuizing lijkt ingegeven door de wens het (omstreden) politieke centrumkarakter van Straatsburg op Europees vlak in elk geval van Franse kant kracht bij te zetten.

Al met al zijn politieke centra en academische instellingen nogal eens in elkaars nabijheid te vinden. Voor zover dat uit deze gevallen valt af te leiden, spelen politieke centra daarbij in de regel de hoofdrol. Van daaruit zijn academische instellingen van oudsher aangetrokken. Den Haag heeft die hoofdrol aanvankelijk gemist, omdat het stuk waarin hij gespeeld moest worden, nog niet af was. Maar daarmee was de kous niet af, zoals we nog zullen zien.

Academische activiteit in de buurt van internationale organisaties

Hoe zit dit nu in steden die fungeren als centra van internationaal bestuur vanwege de geconcentreerde aanwezigheid van internationale organisaties à la Den Haag en meer in het algemeen met de vestiging van academische instellingen die voor een belangrijk deel op die internationale politiek-bestuurlijke functies gericht zijn? Een vergelijking met enkele steden biedt althans enige basis voor een antwoord. Geschikt daarvoor zijn New York (met internationaal-bestuurlijke functie en NYU met zijn Wagner School en Columbia met zijn SIPA en Cornell), Boston (zonder internationaal-bestuurlijke functie en Harvard met zijn Kennedy School), Washington (nationaal politiek centrum plus internationaal-bestuurlijke functie met Paul Nitze SAIS als deel van Johns Hopkins Baltimore), Genève (met internationaal-bestuurlijke functie en zijn IHEID plus universiteit) en Wenen (met nationaal politiek centrum en internationaal-bestuurlijke functie en universiteit).

New York, dat als primaire vestigingsplaats van de Verenigde Naties een sterk internationaal-politieke rol speelt, laat dat in de profilering van haar universiteiten ook wel zien, maar het is niet steeds de eerste prioriteit. Columbia stichtte direct na 1945 zijn School for International Affairs met Centers voor verschillende macroregio's in de wereld. Later kwam daar

een beleidsinteresse bij en werd het de School for International and Public Affairs met onderdelen als het Earth Institute, sterk verbonden met de UN en met nu Jeffrey Sachs, VN-adviseur als directeur. NYU is een echte global university geworden, met behalve in Abu Dhabi nog een campus in Shanghai en daarnaast nog veel andere steunpunten in de wereld met name in Europa. Speciaal gericht op internationaal bestuur is die global campus niet. De Wagner Graduate School of Public Service, in veel opzichten het equivalent van de Kennedy school op Harvard (beide stammen uit de Depressiejaren en hebben een sterk public service ethos in hun presentatie), is veel meer op de stedelijke problemen in de VS gericht en heeft minder internationale programma's dan de Kennedy School, hoewel de interesse daarin zeker niet geheel ontbreekt. De nieuwe campus die Cornell bij Manhattan (op Roosevelt Island) ontwikkelt, heeft een sterk technologische achtergrond. De universiteit lijkt in dit geval helemaal niet naar de stad gekomen vanwege de internationaal-politieke functie. In multifunctioneel New York met een hele rits universiteiten is de combinatie van internationaal-politieke functie en universiteit alleen in Columbia sterk tot ontwikkeling gekomen.

In Boston heeft Harvard met de Kennedy School of Government een public service gedreven instituut met een iets ander profiel in huis. De stad zelf heeft niet een belangrijke internationaal-politieke positie, maar in de School is het een zeer belangrijk onderdeel. De instelling dateert van 1936, maar de School verbond zich met de naam van Kennedy in 1966 en de programma's werden in die tijd opnieuw gestroomlijnd. Een belangrijke rol daarbij speelde Graham Allison, die zijn naam vestigde met de studie van de Amerikaanse besluitvorming tijdens de Cubacrisis. Een stoet van belangrijke ministers, beleidsadviseurs en publieke intellectuelen op het gebied van de internationale betrekkingen is in de loop der tijd met de school verbonden geweest. In het algemeen heeft de school een oriëntatie op public policy en public administration en PhD-programma's op het gebied van politieke economie, social policy, sociologie en gezondheidsbeleid. Daarnaast zijn er veertien Centres waarin alle mogelijke activiteiten op deze gebieden gebundeld worden, tijdelijk of buitengewoon langdurig. Aan één ervan is Jorrit de Jong verbonden, die we al eerder in Den Haag tegenkwamen als directeur van het Centre of Government in hoofdstuk 3. Jouke de Vries verbleef er ook enige tijd.

Het is daarom geen wonder dat als kop op de Haagse campus (het gaat uiteindelijk om een Graduate School, ook met promotiemogelijkheden) steeds aan een dergelijke constructie gedacht is. De oprichting van de Centres in Den Haag was ook een stap in die richting. Het verdient de aandacht dat ook in dit Amerikaanse geval de interesse zeker niet uitsluitend

uitgaat naar internationaal-politieke vraagstukken, maar dat – voor zover aanwezig – deze interesse niet voortvloeit uit de functies van de stedelijke omgeving. De eerste impuls lijkt hier afkomstig uit de universiteit zelf en haar alumni met vooral het oog op het nationale centrum van politieke besluitvorming en in de slipstream van Amerika's toegenomen rol op het wereldtoneel na de Tweede Wereldoorlog.

In Genève komen internationaal-bestuurlijke kwesties in stad en academische instellingen beide aan de orde. De stad heeft sinds de vestiging van de Volkenbond in 1920 een zeer belangrijke internationaal-politieke rol gespeeld. Die steunde op een eeuwenoude traditie die met Calvijn en zijn lokaal bewind in de 16e eeuw begonnen was. Calvijn was ook de stichter van de plaatselijke universiteit in 1559. In Genève werd los daarvan in 1927 door William Rappard eerst een lobbyist voor Genève als vestigingsplaats voor de Volkenbond en daarna een belangrijke functionaris in het apparaat een 'Institut de hautes études internationales et du développement' gesticht. Het ontwikkelingsdeel kwam er eigenlijk pas later achteraan. Het instituut was bedoeld om 'neutrale' ambtenaren voor de Volkenbondorganisatie op te leiden, maar het was een echte Graduate School met een hoogstaande onderzoekstraditie. In de jaren dertig van de vorige eeuw werden Duitse academische vluchtelingen uit de sfeer van internationaal recht en politicologie er aangesteld of verbleven er tijdelijk (o.a. Kelsen, Morgenthau). Na de oorlog maakten veel beroemdheden deel uit van de nog altijd kleine staf, zoals Gunnar Myrdal. Vier Nobelprijswinnaars in de economie waren aan het instituut verbonden. Het onderwijs vond plaats in een gebouw aan het Meer van Genève op nog geen 500 meter afstand van de grote vestiging van de League (nu de tweede hoofdvestiging van de Verenigde Naties), de ILO (nu zit daar de WTO) en de latere UNHCR. Het instituut verbond zich op den duur als gezegd meer met de Universiteit, maar het bleef altijd een zelfstandige instelling. De eerste decaden tot 1954 werden gefinancierd door de Rockefeller Foundation. Daarna nam de Zwitserse overheid op het niveau van kanton en stad het over. Met de Kennedy School bestaan uitwisselingsrelaties. De Universiteit Leiden en Den Haag zouden in veel opzichten in het voetspoor van de Université de Genève en het IHEID kunnen treden. Bij het functioneren van het IHEID heeft de directe nabijheid van de internationale instellingen zonder twijfel een bijzonder inspirerende rol gespeeld (Europaeum 2008).

Het voorbeeld van Wenen toont uiteindelijk een soortgelijke combinatie als in Genève. Zoals we al zagen, gaat het hier om een stad met een heel oude universiteit, gesticht op aandrang van de plaatselijke heerser en uiteindelijk de nationale hoofdstad van een rompstaat, als overblijfsel van een imposant

keizerrijk. Stad en staat streefden na het herstel van de Oostenrijkse soevereiniteit in 1955 naar een eigen internationaal-bestuurlijke rol. Die werd vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw ingevuld met de vestiging van veel internationale organisaties. Er verrees een nieuwe UNO-stad aan de Donau (o.a. voor de IAEA) en de OSCE nam zijn intrek in de oude Hofburg. In 1964 was vanuit het ministerie van Buitenlandse Zaken door minister Kreisky (hij trad later nog aan als kanselier) de oude Diplomatische Akademie stammend uit de 18^e eeuw nieuw leven ingeblazen. Deze verbond zich in 1997 met de Universiteit van Wenen en in 2007 met de Technische Universiteit voor advanced masterprogramma's in International Studies en Environmental Technology and International Affairs, die een internationaal studentenpubliek trekken op een eigen campus in de stad.

Een in veel opzichten vergelijkbare situatie met die in Genève en Wenen is het geval van de Paul Nitze School for Advanced International Studies in Washington. Ik vermeldde het instituut al in hoofdstuk 1. De school werd in 1943 opgericht door Paul Nitze en Christian Herter met het oog op het vermeende tekort aan internationaal-politieke expertise in de Verenigde Staten. Het is mogelijk niet toevallig dat het initiatief ongeveer genomen werd toen ook de discussies over de na-oorlogse architectuur van het internationaal-politieke bestel begonnen. De school werd dan ook met opzet in Washington D.C. gevestigd. In 1950 werd zij vervolgens in de Johns Hopkins Universiteit in Baltimore geïncorporeerd. In afwijking van het Geneefse voorbeeld was hier dus de blik vooral gericht op de internationale activiteiten van een enkel land, maar mogelijk had men ook wel het functioneren van de latere World Bank en het IMF voor ogen. In Wenen stond bij de heroprichting van de Diplomatische Akademie door Kreisky het bredere ideaal voor ogen Wenen opnieuw te positioneren als internationaal actief land met een missie als knooppunt van internationaal diplomatiek verkeer. Terwijl het Haagse geval wat betreft de voornaamste inhoudelijke invalshoek geheel overeenkomt met het Geneefse en het Weense, vertoont het in ruimtelijk opzicht de meeste overeenkomsten met de uiteindelijke positie van het SAIS in Washington: een campus op enige afstand van de universitaire hoofdzetel in een andere jurisdictie, gelocaliseerd in de directe nabijheid van het object van interesse.

De conclusie over het samengaan van internationaal-bestuurlijke functies en daarop gerichte academische activiteit in een enkele stad duidt op een zekere neiging in die richting, waarbij het antwoord op de vraag waar het initiatief precies ligt, in het midden moet blijven. In Genève is onmiskenbaar sprake geweest van initiatieven tot academische activiteit nadat de internationaal-bestuurlijke functie zich er in de vorm van de

Volkenbond had gevestigd. De aandrang kwam uit de kring van de Volkenbond. Maar niet vergeten moet worden dat de financiering afkomstig was van de Rockefeller Foundation, die al een sleutelrol in de financiering van de Volkenbond zelf had gespeeld en er in deze periode meer algemeen op uit was academische instellingen, gericht op de wereld der internationale betrekkingen te financieren. In Wenen kwam het initiatief uit de landelijke politiek, waar men erop uit was de traditionele rol van Wenen als diplomatiek centrum nieuw leven in te blazen. Het verbond zich evenals in Genève later met de plaatselijke universiteiten. In Washington werd in dezelfde periode waarin de vestiging van de internationaal-bestuurlijke organisaties (IMF en World Bank) aan de orde was, het initiatief genomen voor een speciale beroepsgerichte academische opleiding in de internationale betrekkingen. Maar het lijkt erop dat dit minstens zozeer voortkwam uit waargenomen tekorten in het eigen nationale overheidsapparaat als uit de behoefte die nieuwe instellingen optimaal te laten functioneren. In New York reageerde Columbia direct na 1945 op de toegenomen Amerikaanse openheid naar de wereld en verbond dit op den duur met een sterk commitment met de internationaal-politieke organisaties die zich in de stad hadden gevestigd (en trouwens ook met de World Bank).

Academische activiteit in Den Haag

Hoe staat het nu in Den Haag na de gemiste kans op een universiteit of een reeks academische beroepsopleidingen in de directe nabijheid van het nationale politieke centrum in vroege fasen van moderne staatsvorming? En met nieuwe academische vestigingen gericht op de internationale organisaties die zich in de loop van de 20^e eeuw, maar vooral vanaf de jaren negentig van die eeuw in Den Haag hebben gevestigd? Een belangrijke conditie die hierbij de aandacht verdient, is de nationale institutionalisering die in Nederland de vestigingsplaatsen van hogeronderwijsvoorzieningen vergaand aan banden legt. Het land wordt geacht met dertien universiteiten geen plaats meer te bieden voor nog een nieuwe universiteit. Via het instrument van de macrodoelmatigheidstoets is het ontstaan van nevenvestigingen (gedefinieerd als vestiging in een andere gemeente dan de hoofdzetel) ook aan hindernissen onderworpen. De vestiging van academisch getinte instellingen in Den Haag was onder die omstandigheden een hele opgave, die niettemin al heel wat keren tot een goed eind is gebracht, zoals hieronder nog zal blijken.

Die nationale institutionalisering in een binair stelsel met scherp gescheiden compartimenten brengt ook mee dat in Den Haag van oudsher

wel rijksbekostigde hbo-instellingen zijn gevestigd. Het zijn er nu zes met de Haagse Hogeschool als verreweg de grootste. Opmerkelijk zijn bovendien de Hotelschool en de Hogeschool der Kunsten met een Conservatorium en een Academie voor Beeldende Kunsten. De universiteit werkt op verscheidene fronten met deze scholen samen. Het suggereert een proces waarin de fronten in het binaire stelsel langzamerhand hier en daar geleidelijk vervagen.

Al voor er sprake was van een Leidse vestiging in Den Haag, was de stad het thuis van een aantal met universiteiten gelieerde instituten en andere instellingen met academische uitstraling. Een aantal kwam eerder aan de orde in het kader van de door de gemeente Den Haag gesmede Hague Academic Coalition (waarvan ook de campus Den Haag deel uitmaakt). Zij waren en zijn actief op het terrein van vrede en recht in internationale verhoudingen: de Carnegie Foundation met de ermee verbonden Hague Academy for International Law, Institute of Social Studies, T.M.C. Asser Instituut, Clingendael, HiiL Innovating Justice. Zij hebben zich naar het zich laat aanzien in Den Haag gevestigd om uiteenlopende redenen, waarbij nu eens onderdelen van de initiërende nationale overheid (ISS, Clingendael, HiiL), dan weer de voorkeuren van andere direct betrokken partijen (Hague Academy, Asser instituut) kennelijk de overhand hadden. Maar wellicht met uitzondering van de Hague Academy of International Law werd geen van deze instituties gecreëerd op direct aangeven van de internationale organisaties zelf.

Er zijn ook andere, academisch georiënteerde instituten in Den Haag gevestigd die deze oriëntatie op internationale vrede en recht in elk geval bij aanvang ontbeerden. Al eerder genoemd werden: het Parlementair Documentatie Centrum, het COT, en de NSOB. Alle ontstonden minstens mede op basis van initiatieven vanuit de Leidse Universiteit. Alle drie onderhielden van meet af aan nauwe contacten binnen het nationale politieke centrum. Er zijn daarenboven nog minstens drie andere academisch getinte instellingen in Den Haag gevestigd buiten het directe veld van de internationaal-bestuurlijke functie.

Het LEI (Landbouw Economisch Instituut) is nog onder de indruk van de crisis van de jaren dertig aan het begin van de bezetting door de centrale landbouworganisatie opgericht. Het vestigde zich in Den Haag. De overheid nam al snel zitting in het bestuur en nam deel in de financiering. Na de oorlog werd het op den duur een ambtelijke dienst. Het LEI maakt sinds een aantal jaren deel uit van Wageningen University. Het is traditioneel sterk met de Nederlandse agrarische sector verbonden, maar richt zich evenals de hele sector en de Universiteit in Wageningen toenemend op de wereldwijde voedselproblematiek (<http://www.wageningenur.nl/nl/>

Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/LEI/Kennis-met-impact/Historie-LEI.htm). De bestuurlijke overgang naar de Universiteit heeft niet geleid tot verhuizing naar Wageningen. Voor het activiteitenprofiel van het LEI blijft Den Haag dus kennelijk toch een attractieve standplaats, zo ook voor de Universiteit Wageningen.

TNO, dat zich nu direct voorziet van de ondertitel '*innovation for life*', is een al sinds 1932 functionerende zelfstandige onderzoeksorganisatie. Zij wordt echter gefinancierd door de overheid en was oorspronkelijk exclusief gericht op de mogelijke toepassingen van natuurwetenschappelijk onderzoek. Het ging daarbij om technische en levenswetenschappen. De oprichting was het resultaat van een eerste poging vanuit de overheid wetenschap en industrie bijeen te brengen, een voorafschaduwing van de triple helix. Veel van het onderzoek was altijd geconcentreerd in de buurt van universiteiten en defensiefaciliteiten. De hoofdzetel was traditioneel in Delft. Inmiddels zijn ook de sociale en gedragswetenschappen binnen het gezichtsveld gekomen. Een belangrijk deel van de onderzoeksinspanningen op het terrein van defensie en veiligheid (een van de vijf nu bestreken velden) vindt van oudsher plaats in Den Haag. Het hoofdkantoor van de organisatie is inmiddels ook in Den Haag gevestigd. TNO is ook nog steeds nauw verbonden met het Den Haag Centrum voor Strategische Studies (HCSS), een zelfstandig kennisinstituut, opgericht en onder leiding van prof. Rob de Wijk dat zich richt op advisering in strategische kwesties. De Wijk is met de toename van zijn Haagse activiteiten (ook bij The Hague Security Delta) universitair overgekomen van Leiden (Politieke Wetenschappen) naar de Campus Den Haag.

Het NIDI begon in 1970 als interuniversitair demografisch onderzoeksinstituut in Den Haag. De reden voor de selectie van Den Haag als vestigingsplaats is niet duidelijk. Het ging er misschien vooral om vooral niet bij een universiteit in te trekken om het interuniversitaire karakter te benadrukken. Wellicht trad men ook in de voetsporen van het Asser-instituut dat vijf jaar tevoren in Den Haag was gevestigd. Daar gold naast soortgelijke overwegingen nog een andere reden: de directe nabijheid tot de praktijk van de rechtsvormen waarop het instituut zich wilde richten. Het NIDI kwam op den duur onder de paraplu van de KNAW en verbond zich kort geleden met de Universiteit Groningen, nadat de subsidie vanuit het rijk ter discussie was gesteld. Het instituut blijft in Den Haag.

In deze zes gevallen is de drijfveer voor vestiging in Den Haag veelal de aanwezigheid van de nationale overheid en soms (PDC, LEI, TNO) was zij er praktisch direct bij betrokken. Zowel voor de academische instituties gericht op de internationaal-bestuurlijke functie als bij andersgerichte

academische activiteit in Den Haag blijkt de aanwezigheid van de nationale overheid dus een cruciale factor. Den Haag mag een eigen universiteit op grond van de eeuwenlange aanwezigheid van het nationale politieke centrum missen, datzelfde politieke centrum heeft vanaf het begin van de 20^e eeuw gefungeerd als projectontwikkelaar en soms magneet voor de lokale vestiging van academisch getinte instituties met een specifiek profiel. In die zin is de Leidse presentie in Den Haag die in dit boek centraal staat, het zoveelste initiatief in een gestage reeks.

Sinds kort is daar zelfs nog een initiatief van de gemeente Den Haag aan toegevoegd: het Institute for Global Justice. Het is een internationale denktank, met als doel de kennisinfrastructuur rond de internationale organisaties in Den Haag verder te verbeteren. Het instituut is in 2011 van start gegaan. Nadat de gemeente jarenlang bij de nationale overheid het belang van de internationale ambities van de stad op dit gebied, ook voor de stedelijke economische ontwikkeling had bepleit, werd een belangrijke rijkssubsidie verworven die het functioneren van het instituut voor een aantal jaren verzekerde.

Academische vestingsplaatskeuze in een studentenmarkt

Tot hier toe werd de vestiging van universiteiten en andere academische instellingen vooral gezien als het resultaat van bestuurlijke overwegingen van de kant van de instellingen en aantrekkingskracht van nationale politieke centra, dan wel internationaal-bestuurlijke organisaties met het oog op hun gewenste nabijheid. Vanuit de academische instellingen met een studentenbevolking is het belangrijk de vestigingsplaatskeuze ook nog eens te bezien vanuit de recruiteringsmogelijkheden van studenten. Hierbij gelden twee overwegingen. Aan de ene kant gaat het om de concrete vestigingsplaats van instellingen in de ruimte, in de veronderstelling dat studenten hun inschrijving voor een belangrijk deel baseren op afstand tot de woonplaats op het moment van keuze. Die voorkeur van studenten voor de meest nabije universiteit is lang een voornamelijk verklaring voor de feitelijke verdeling van studenten over instellingen geweest. Aan de andere kant gaat het om de locatiekwaliteit: de ene stad is de andere niet. Studenten selecteren ook op de eigen kwaliteiten van de stad waarin zij terecht zullen komen en die kwaliteit telt des te meer als het gaat over blijven na afronding van de studie. Verhoogde mobiliteit in het algemeen en de internationalisering van de studentenmarkt zorgen voor steeds meer nadruk op die locatiekwaliteit. De invoering van een leenstelsel lijkt

voor het moment de afstand van het ouderlijk huis tot de universiteit weer gewichtiger te maken voor de studiekeuze.

In het hiernavolgende worden vier gevallen wat nader bekeken. Nagenoeg gelijktijdig met het Leidse project in Den Haag ging de Universiteit van Amsterdam in Almere met een nevenvestiging van start en de Universiteit Utrecht begon enkele jaren later (in 2004) met een tweede University College in Middelburg. Deze stap in samenhang met het eerdere succesvolle College in Utrecht zelf werkte ook als inspiratiebron voor het Leiden University College in Den Haag. In 2001 opende de Universiteit van Lund in Zweden een extra campus in Helsingborg aan de Sont op ongeveer 50 kilometer afstand van de hoofdvestiging. Al veel eerder had de KU Leuven een nevenvestiging in Kortrijk gesticht. Dat ligt in West-Vlaanderen. Het zuiden van de provincie had tot dat moment geen eigen academische onderwijsinstelling. De Katholieke Universiteit Leuven afdeling Kortrijk tooide zich met het acroniem KULAK, waaronder het nog steeds bekend is.

In Almere, met een bevolkingsconcentratie met hoge verdere groeiverwachting in een polder nog zonder academisch onderwijs, ging een propeuse Algemene Sociale Wetenschappen samen met een hbo-opleiding in een nieuw gebouw naast het station van start. Het werd later een succesvolle bachelor, maar het programma keerde na verloop van tijd toch terug in de Amsterdamse moederschoot. Studenten waren – ondanks een riant huisvestingsaanbod van de gemeente – niet van zins om in Almere zelf te gaan wonen en ook daar al woonachtige studenten hadden de blik strak op de ‘echte’ stad gericht. Voor en na de colleges stond het perron van Almere Centrum vol studenten en docenten.

In Middelburg functioneert het Roosevelt College nu ruim tien jaar als eerste academische instelling in de provincie Zeeland. Er was provincie en gemeente ook veel aan gelegen het College in Middelburg te krijgen. Het is ondergebracht in fraaie, sfeervolle accommodaties in hartje Middelburg met veel studentenvoorzieningen. Het College trekt een internationale studentenbevolking, er is een druk intern sociaal leven, zoals gebruikelijk in dergelijke instellingen. Het geografische recruteringsargument gebaseerd op afstand tot de aanvankelijke woonplaats, geldt hier niet. Voor de universiteit is het van belang dat het College kosteneffectief gerund kan worden en bijdraagt aan de goede naam van de instelling. Mogelijk levert het College wat extra studenten voor de Utrechtse masterprogramma's, maar de colleges gaan er juist prat op hun studenten te laten instromen bij een gespreide selectie van prestigieuze universiteiten. Voor de stad Middelburg is het College van veel belang als bijdrage aan een levendige stad, vooral in de winter wanneer de toeristen verdwenen zijn. Het is de vraag of juist

een University College daarvoor het geschiktste vehikel vormt. De stad zelf biedt niet veel extra impulsen, maar zij vormt een heel rustig, aangenaam decor voor intensieve studie. Dat soort overwegingen is traditioneel in stelling gebracht om academische instellingen juist niet in het stadsgewoel te positioneren, maar in een omgeving zonder afleiding, die het denken niets in de weg legt.

Helsingborg is met zijn 125.000 inwoners een flinke maat kleiner dan Den Haag. Maar ook hier treedt de gemeente als een actieve partner op bij de opbouw van de plaatselijke campus die in dezelfde periode als die in Den Haag zijn beslag heeft gekregen. De stad heeft een industrieel verleden – de campus is gevestigd in een voormalige fabriek – en doet nu alle moeite met internationaal georiënteerde bedrijvigheid in de dienstensector een nieuwe economische basis te creëren. Het internationale hoofdkantoor van IKEA is er al gevestigd. Er bevinden zich onderdelen van drie faculteiten (Sociale Wetenschappen, Geesteswetenschappen en Technische Wetenschappen) elk met onderwijsprogramma's op bachelor- en/of masterniveau en in enkele gevallen ook als instituut met een eigen onderzoeksdeel. Het is de bedoeling dat de campus zich duidelijk met de stedelijke samenleving verbindt onder andere in samenwerkingsprojecten met het lokale bedrijfsleven, maar ook met het oog op passende universitaire studies, ook voor plaatselijke jongeren. Er studeren nu ruim vierduizend studenten. In Helsingborg zelf is geen faculteit. Er is sprake van beweging van onderdelen terug naar Lund en ook vanuit Lund in de richting van Helsingborg. De situatie is kennelijk nog niet uitgekristalliseerd.

In Kortrijk, aanvankelijk zonder academisch onderwijs in de wijde omtrek, werd de afdeling geleidelijk in de breedte uitgebouwd. In sommige programma's is alleen een een- of tweejarige cursus aanwezig en men kan dan moeiteloos naar Leuven doorstromen. Voor afgeronde bachelors is de hoop erop gevestigd dat ze direct doorstromen naar de masters in Leuven. Er studeren een kleine tweeduizend studenten. Ook de Universiteit Gent en twee hogescholen houden nu in Kortrijk verblijf. De verzuilde onderwijsinstutie leidde ten slotte tot de vestiging van een katholieke en een openbare academische instelling. Kennelijk werkten de afstanden en de stedelijkheid van Kortrijk ook mee om deze academische loten levenskansen te verschaffen.

Het Amsterdamse voorbeeld suggereert nog eens hoe belangrijk de gepercipieerde kwaliteit van een stedelijke achtergrond – in samenhang met de nabijheid van een superieur geacht milieu – is voor de aantrekkingskracht van een academisch programma. Het Middelburgse geval laat zien dat regionale recrutering niet de voornaamste overweging hoeft te zijn bij

vestiging in een betrekkelijk geïsoleerd gebied dat nog zonder academische voorzieningen is. Het moet hier gaan om de specifieke kwaliteiten van het gebodene en het stedelijk decor en de resulterende impact op de lokale samenleving. In Helsingborg ligt de nadruk evenals in Den Haag op de bijdrage aan de plaatselijke kennisinfrastructuur, maar die is hier van andere aard en orde. Evenals in Den Haag wordt de campus gezien als bijdrage aan een levendige stad, een eigen bijdrage aan de verhoging van de locatiekwaliteit van Helsingborg voor aankomende generaties. Het Kortrijkse succes suggereert dat een aanvankelijk geïsoleerde ligging en de geleidelijke komst van instellingen die concurreren om 'regionaal marktaandeel' van studenten samen met een 'acceptabele' stedelijke omgeving ook tot blijvend resultaat kunnen leiden.

In vergelijking hiermee geldt voor het geval Den Haag dat ook daar gezien vanuit de Universiteit Leiden de recrutering van nieuwe studenten een rol speelde. Maar daarbij werd vooral gedacht aan mensen die vanuit een werksituatie een tweede studie zouden gaan doen. Den Haag en omgeving zouden daarvoor een geschikt wervingsgebied vormen. Dit bleek een juiste veronderstelling. Het liep op den duur stuk op de wijziging van toegangsvoorwaarden en collegegelden. Van de kant van de stad werd vooral het belang van de zichtbaarheid van een academische opleiding in de eigen omgeving als belangrijk gezien juist voor groepen waarvoor een academische studie geen vanzelfsprekendheid was. In Almere leek een dergelijke redenering niet te werken, in Kortrijk en omgeving waarschijnlijk wel. In Den Haag speelde het op den duur geen rol meer. De studenten werden steeds meer geworven uit alle windstreken ook in het buitenland met de kwaliteit van de opleidingen en de kwaliteiten van de stad Den Haag als argument. Hoeveel studenten uit Den Haag na hun bachelor in Den Haag naar masterprogramma's in Den Haag of Leiden zullen doorstromen, is nog een betrekkelijk open vraag.

Bij de argumentaties rond het aantrekken van academische instellingen wordt vaak gewag gemaakt van het belang voor de stad die de verlevendiging vanwege de aanwezigheid van studenten teweegbrengt. Het kwam daarnet in verband met het Roosevelt College in Middelburg al op de proppen. Bij dat vermoede effect zijn ten slotte nog enkele kanttekeningen te plaatsen. Het voordeel van een ruime aanwezigheid van studenten is mooi af te lezen aan de lotgevallen van Bonn. Nadat de beslissing om de hoofdstadfunctie van het herenigde Duitsland naar Berlijn te verkassen in 1991 was genomen, bestond er grote vrees voor de toekomst van Bonn. Tenslotte bleven bij de verhuizing naar Berlijn in 1999 nog heel wat overheidsdepartementen en dependances in en om de stad, maar er was toch een fikse vermindering

van arbeidsplaatsen en spektakel. Wie nu in Bonn rondloopt, ziet een fleurige, levendige stad niet in de laatste plaats vanwege de grote aantallen studenten (35.000, ruim 10 procent van de bevolking). De universiteit bestaat sedert 1818 (net als in Berlijn gesticht namens dezelfde Pruisische koning) en is intens met de stad verweven. Het hoofdgebouw is het voormalige paleis van de keurvorst (wiens functie door de Pruisische uitbreiding was verdwenen), direct bij de binnenstad. Er is bovendien in de buurt van Bonn dankzij de compensatiegelden voor het verlies van de regeringsfunctie nog een Fachhochschule, een hbo-instelling met nu 7500 studenten, verzeen. Het was de uitdrukkelijke bedoeling van de bondsregering de regio Bonn verder te ontwikkelen als 'Wissenschafts-, Forschungs-, Bildungs- und Kulturzentrum' en dat lijkt goed gelukt (Möller 2002, p. 177, pp. 183-184, 223).

Maar elk voordeel heeft zijn nadeel en er zijn ook wel eens voorbehouden en klachten van een al te massieve aanwezigheid vooral van studenten. In Louvain-la-Neuve bestond lange tijd een overwicht aan studenten ten opzichte van de gezeten bevolking. Tegen het eind van de jaren negentig van de vorige eeuw, 25 jaar na de stichting waren er tienduizend studenten bij zesduizend andere inwoners (Woitrin 1998). Dat was beslist niet de bedoeling en het werd intussen ook gecorrigeerd. Een recent voorbeeld van feitelijke wrijving betreft de universiteit van Bristol, die evenals die van Bonn heel nauw met de stad is verweven. Een van de aantrekkelijkste woonbuurten is Clifton, waar langzamerhand steeds meer studenten verblijven, ook het gebouw van de Student Union staat er. Er zijn enkele collectieve studentenaccommodaties van enige omvang en velen vinden er via particuliere huur onderdak. Recent is er uit de plaatselijke bevolking georganiseerd verzet gerezen tegen verdere 'studentification' van Clifton. De teller staat nu bij 25 procent van de buurtbevolking (*Epigram* 2.11.2015). Ook uit Portsmouth zijn gevallen gedocumenteerd voor enkele buurten met dat soort wrijvingen. De universitaire besturen zetten zich in het algemeen in om dit zo veel mogelijk te vermijden (Burnett 1998). Het is een kwestie die ook in Den Haag op den duur kan gaan spelen.

Kortom, ondanks een initiële en een institutionele handicap is in Den Haag in de loop der tijd een flink aantal academisch getinte instellingen gevestigd. Den Haag treedt daarmee in de voetsporen van andere steden waar zich nationale politieke centra bevinden dan wel waar zich concentraties van internationaal-bestuurlijke organisaties hebben gevestigd. De Leidse presentie in Den Haag sedert 1999 is een project in een reeks. Uiteraard heeft het daarbij een eigen kleur. Die is het onderwerp van de volgende paragraaf.

Uitkomsten

In de hoofdstukken 2-6 werden de eerste zestien jaar van een academische instelling in een stad beschreven. Bijzondere aandacht kregen de wederzijdse betrekkingen tussen de instelling en haar directe stedelijke omgeving. De academische instelling maakt deel uit van een universiteit van oudsher gevestigd in een andere stad op 16 kilometer afstand. De universiteit als geheel en in het bijzonder haar centrale bestuur speelt dus onvermijdelijk – dezelfde instelling, korte afstand – een belangrijke rol in de lotgevallen van de nieuwe vestiging.

Tot op zekere hoogte en bij eigen voorkeur richt een academische instelling in een stedelijke omgeving zich in onderwerpkeuze en werkwijze naar die omgeving en laat ze zelf een sociale, culturele en financiële afdruk in die omgeving achter. De relatie is wederkerig. Daarenboven is een academische instelling (de universiteit als geheel, de vestiging van een deel in een bepaalde plaats) in het huidige tijdsgewricht sterk bepaald door de nationale omgeving waarin ze functioneert, niet in de laatste plaats via de hogeronderwijswetgeving en bestuurlijke regulering. Bovendien bestaat een academische instelling bij de gratie van individuele academici, van wie velen volgens een heel lange traditie betrokken zijn in een internationale Republiek van cijfers en letters (eertijds der Letteren). Die Republiek heeft haar eigen invloed op het wel en wee van de instellingen waar de betrokken academici huizen.

De Leidse presentie in Den Haag startte op basis van een overeenkomst tussen de Collegevoorzitter van de Universiteit Leiden en de burgemeester van Den Haag. Beiden hadden eigen beweegredenen, die elkaar maar zeer ten dele overlaptten. De Collegevoorzitter was het vooral te doen om het aantrekken van nieuwe studenten met hulp van bestaand personeel door middel van een aan de plaatselijke omstandigheden aangepast aanbod. De burgemeester ging het vooral om de verbetering van de kennisinfrastructuur rond de internationale bestuurlijke organisaties in zijn stad. Zo'n verbetering zou hun functioneren ten goede kunnen komen en de Haagse positie als stad van vrede en recht, ideale vestigingsplaats voor nog meer van dergelijke organisaties, verder versterken. Een nieuwe academische instelling werd ook, indirect en langs verschillende wegen, van potentieel belang geacht bij de aanpak van de lokale sociale problematiek.

In het licht van de internationale ervaring verdient vooral de actieve rol van de burgemeester in deze de aandacht. Die lijkt behalve door Deetmans persoonlijke achtergrond en voorkeur ook ingegeven door een scherp besef van gemis voor een stad met de positie van Den Haag en door de

eigenaardigheden van het Nederlandse hogeronderwijsstelsel. Een zetel van nationaal bestuur zonder academisch onderwijs is een anomalie. Terughoudendheid ten aanzien van extra vestigingsplaatsen op centraal niveau schept *'by default'* ruimte voor lagere bestuursorganen in deze handelend op te treden. Van Aartsen trad daarna vrijwel zonder hapering in zijn voetspoor. Hij nam daarbij zijn nog vrij recent opgedane expertise als bewindspersoon op buitenlandse zaken mee, die zeker bijvoorbeeld bij de vormgeving van het Institute for Global Justice heeft meegespeeld.

Met de benoeming van een directeur, afkomstig uit het wetenschappelijk personeel in Leiden die voor een deel al in Den Haag werkzaam was geweest, kon het project snel van start. Jouke de Vries richtte aanvankelijk zijn pijlen met name in vier richtingen: rijksbekostigde reguliere onderwijsprogramma's voor volwassenen met het oog op een tweede diploma; korte cursussen door de werkgever, ingekocht voor personeel van rijksdiensten en ministeries; publiekslezingen door wetenschappers; manifestaties, hulpverlening bij leerproblemen en aanbod van nieuwe communicatiemiddelen voor de jeugd in het voortgezet onderwijs. De twee eerste punten kwamen tegemoet aan de doelen die de Collegevoorzitter zich aanvankelijk gesteld had, en het vierde aan die van de burgemeester. De publieklesingen die de universiteit op de kaart zetten, had ieders instemming. Inhoudelijk lag de nadruk altijd op recht, bestuur en politiek, maar hier en daar werden ook kwesties op andere terreinen aangesneden.

De Vries beschikte aanvankelijk over niet meer dan een ondersteunende staf van een handvol enkelingen, voorlopige onderkomens door onderhuur bij andere instellingen, een bescheiden budget van de gemeente en de medewerking van de Leidse docenten, die voor verschillende doelen ter beschikking waren. In de jaren daarna zijn met behulp van tijdelijke financiering uit diverse bronnen activiteiten in gang gezet, die bij enige duur de gestalte van Centres aannamen.

Een van de eerste was het Grotius Centre, dat onder auspiciën van de Rechtenfaculteit het Internationale Recht binnen de vestiging in Den Haag bracht. Hiermee werd een belangrijk doel van de burgemeester een stukje dichterbij gebracht. Het beleidsdoel de plaatselijke rol als stad van vrede en recht verder te ondersteunen door versterking van de lokale daarop georiënteerde kennisinfrastructuur heeft parallellen in Genève, Wenen, Washington D.C. en New York. Maar in geen van die gevallen was de plaatselijke overheid er zo nauw bij betrokken.

In het algemeen was het voortbestaan van de Haagse Centres afhankelijk van hun vermogen bij voortdurend voor voldoende externe financiering te zorgen, plus de mogelijkheden voor het betrokken personeel om

ingeschakeld te raken in regulier onderwijs. De Haagse vestiging verschaftte zich daarnaast enige eigen financiële ruimte door 'winsten', die gedurende een reeks van jaren op de kortlopende cursussen werden geboekt. Daarbij bleef de gemeente Den Haag behulpzaam en de Universiteit Leiden zorgde voor een basisfinanciering voor de directeur, zijn directe ondersteuning en de huisvesting plus de inzet van al aanwezig onderwijspersoneel. Een aantal van de activiteiten was slechts een kort leven beschoren, maar er waren altijd weer voldoende nieuwe initiatieven om de activiteiten in Den Haag minstens aan de gang te houden.

Den Haag is vermoedelijk een gunstige plek voor het verwerven van fondsen ten behoeve van een kort project. Er is een voortdurende behoefte aan advies, hulp bij plannenmakerij en ondersteuning bijvoorbeeld in de vorm van kortlopend onderricht bij veel instanties. In academische termen resulteert dit in toegepast onderzoek en toegesneden onderwijs. Meer permanente financiering voor een bepaald gebied dat ook meer fundamentele kennisvorming mogelijk maakt, is zeker ook in Nederland hoe dan ook veel moeilijker te verwerven. Het zal op het terrein van recht, bestuur en politiek voor het grootste deel bij de hogere overheden vandaan moeten komen in de vorm van geaccrediteerde onderwijsprogramma's en onderzoeksfinanciering via de diverse geldstromen inclusief de Europese. Beide initiatiefnemers waren niet bij machte op eigen kracht en zonder rijksbekostiging activiteiten en Centres langdurig te financieren.

Na de verslechtering van de financiële voorwaarden voor het volgen van een tweede studie door het rijk in 2004, verviel de basis voor de regulier bekostigde onderwijsprogramma's die ook in Den Haag gedoceerd werden met personeel uit Leiden. Zij werden in de periode tot 2010 geleidelijk afgebouwd. In die tijd begon de gedachte aan grootschaliger projecten die een ruimere voorbereidingstijd voor planmatige verwerving zouden vergen, veld te winnen. Daarvoor werden speciale budgetten bij diverse donoren verkregen. De beoogde projecten zouden ook permanent in Den Haag gestationeerd wetenschappelijk en onderwijs ondersteunend personeel vergen. Deze pogingen werden tussen 2010 en 2013 met een reeks successen van uiteenlopende aard bekroond. Tegelijk werd ook een hele studierichting in de vorm van een instituut van Leiden naar Den Haag overgeplant. Een en ander resulteerde in een aantal duidelijk van elkaar onderscheiden instituties, met elk een eigen werkwijze en uiteenlopende evenwichten tussen onderwijs- en onderzoekcomponenten.

De sterke groei noopte tot een nieuw bestuursarrangement. De bestuursvorm werd een faculteit met een eigen bureau, maar hij omvatte niet alle gerealiseerde projecten in Den Haag. Leidse faculteiten bleven in sommige

de zeggenschap houden. Bovendien waren delen van enkele eerder opgezette samenwerkingen met de TU Delft ook nog steeds in Den Haag aanwezig. Een bevredigende bestuursvorm die zowel de nodige flexibiliteit voor nieuwe interne en externe samenwerkingsvormen faciliteert als stabiliteit biedt aan gevestigde academische eenheden met verschillende balansen van onderwijs en onderzoek, is niet gemakkelijk te vinden. Het loont wellicht in dit verband de moeite om zich nog eens te verdiepen in de wijze waarop een en ander in Helsingborg als een van de vestigingen van de universiteit van Lund haar beslag heeft gekregen. Ook het in Doha (Qatar) aangetroffen arrangement is mogelijk voor de Leidse presentie in Den Haag verdere aandacht waard, omdat daar immers de diversiteit tussen de samenwerkende eenheden met elk hun eigen herkomstinstellingen nog veel groter was dan in Den Haag en Lund, terwijl daar werkbare samenwerkingsarrangementen op onderwijsgebied getroffen leken.

De stedelijke omgeving van de Haagse vestiging van de Universiteit Leiden is natuurlijk Den Haag, maar in veel opzichten is daar nog weinig mee gezegd. Bestuurlijk is Den Haag een helder afgebakende gemeente, er wordt wel een Haagse identiteit onderscheiden die mogelijk vrij breed wordt onderschreven, maar heel veel stedelijke kenmerken strekken zich uit tot ver voorbij de gemeentegrenzen. De voor stedelijkheid relevante verbindingen over die grens heen (bijv. woon-werkverkeer) zijn intensief. Den Haag maakt deel uit van een veel grotere verstedelijkte zone waartoe ook zeker Leiden behoort. Dit is van belang, omdat in internationale vergelijkingen vaak van veel ruimere geografische eenheden als hoofdsteden sprake is waarbinnen zich dan academische instellingen bevinden. In die zienswijze is de zuidelijke Randstad de zetel van het nationale politieke centrum en er bevinden zich daar drie universiteiten.

In Nederland in het algemeen en in bestuurlijk Nederland wordt nog scherp tussen Den Haag en andere gemeenten zoals Leiden onderscheiden. En dit onderscheid slaat ook in de hogeronderwijswetgeving neer. Onderlinge afstanden tussen universitaire vestigingsplaatsen binnen gemeenten hebben voor de toepassing van de wet geen gevolg. Waar de gemeentegrens wordt overschreden, is dit wel het geval. Er is dan sprake van een nevenvestiging die een aparte toestemming vereist. Nu is de 16 kilometer tussen Den Haag en Leiden binnen een gemeente wel een vrij uitzonderlijke afstand, maar met enige moeite is het wel mogelijk. De afstand tussen het AMC en de Oudemanhuispoort, twee vestigingen van de UvA bedraagt al 12 kilometer. Bij een eventuele UvA-vestiging in Amsterdam-Noord kan de Leids-Haagse afstand heel wel worden bereikt.

De gemeente Den Haag heeft het nationaal politiek centrum binnen haar grenzen, zij is tevens de vestigingsplaats van een heel aantal internationaal-politieke organisaties en zij kent een ongewoon scherpe sociale problematiek. Deze drie eigenschappen tekenen het profiel van de gemeente, zij zijn daarmee minstens van potentieel gewicht voor andere organisaties ter plekke (zoals een academische instelling) en zij spelen onvermijdelijk een rol in de beleidsvorming van de gemeentelijke overheid, al is het maar als context.

In feite was dit profiel zeker vanaf het moment dat Deetman als burgemeester aantrad, vanwege optredende veranderingen behalve een vanzelfsprekende context een verzameling betrekkelijk dringende problemen die om oplossingen vroegen. Het nationale politieke centrum was al een tijd aan het afslanken en zou daar nog geruime tijd mee doorgaan. Hoewel een stad met een nationaal politiek centrum als vanzelfsprekend over academische instellingen hoorde te beschikken, was een nieuwe academische instelling toegesneden op de nationale overheid op dat moment ook al daarom een minder voor de hand liggende propositie.

Dat ligt anders met de internationaal bestuurlijke functie, die weliswaar op een lange traditie kon bogen, maar slechts in kleine kring nog veel enthousiasme kon wekken totdat in 1993 het Joegoslaviëtribunaal (ICTY) in Den Haag gevestigd werd en daarna een campagne van de regering met aanmoediging van de gemeente voor nieuwe vestigingen zorgde die zowel het globale niveau als de EU bestreken (Van der Wusten 2006). Op het gebied van het internationaal recht was de komst van het International Criminal Court in 2002 van groot gewicht, omdat het in tegenstelling tot ICTY in principe een permanente instelling betrof. In het streven naar de verbetering van het vestigingsklimaat voor hoogwaardige nieuwe werkgelegenheid binnen het domein van recht, bestuur en politiek met de Universiteit Leiden als partner was op dat moment de oriëntatie op de internationaal-bestuurlijke functie om de stad van vrede en recht een stevigere basis te verschaffen een aantrekkelijke optie.

De Haagse sociale problematiek vloeide zoals elders voort uit de toestroom van een laaggeschoolde migrantenbevolking, direct gevolgd door de-industrialisatie. Dit gebeurde in een stad die van oudsher al een voor Nederlandse begrippen hoge ruimtelijke segregatie naar inkomen kende, die geleidelijk ook een segregatie naar etnische kenmerken werd. De integratieperikelen vanaf 2001, de opkomst van het populisme in de politiek, radicalisering en de recente terroristische dreiging kwamen hier extra hard aan.

Den Haag was bovendien om heel andere redenen in de periode vanaf 1960 tot 2002 meer dan een kwart van zijn totale bevolkingsomvang verloren en er heerste de vrees dat de stad geen jongeren meer zou trekken. Elke aanwas van studenten in de woonbevolking was daarom ook meer dan welkom. Intussen is ook door ontwikkeling van nieuwe woningbouwlocaties vanaf 2002 zowat de helft van dit bevolkingsverlies goed gemaakt. In de leeftijdsgroepen van 20-29 jaar loopt de bevolkingsomvang tussen 2010 en 2020 nog zo'n 4 procent terug, maar de bevolking in de tienerjaren zal in 2020 zo'n 10 procent groter zijn dan in 2010 (Gemeente Den Haag Dienst Stedelijke Ontwikkeling 2012, p. 12). De vrees voor een tekort aan jongeren zal dus geleidelijk afnemen en deze grond voor het aantrekken van academisch onderwijs zal aan kracht inboeten.

Intussen is Den Haag nieuw toegerust met een reeks academische activiteiten verzameld in enkele grotere gebouwen, die gezamenlijk wel worden aangeduid als Campus Den Haag onder het schild van de Universiteit Leiden. Onderwijs en onderzoek, in samenhang de kern van de academische praktijk, worden op de campus met verschillende nadrukken in uiteenlopende modellen geïmplementeerd. Er zijn nu vier bachelorprogramma's en zeven masters gehuisvest. Er worden daarnaast verscheidene minors gegeven en bijdragen geleverd aan een aantal cursussen. Een echt eigen PhD-programma is er niet. In verschillende onderdelen is al wel NWO- en Europees gefinancierd betrekkelijk grootschalig onderzoek op gang gekomen.

Teruggrijpend naar de oudste universitaire ervaring is er met het University College een leerhuis waar wonen en studeren zich met elkaar verbinden, maar waar de inzet gericht is op de actuele mondiale uitdagingen en een wat minder uitgesproken uitwerking van die traditie in de International Studies bachelor, waar de wereldwijde sociaal-culturele verscheidenheid centraal staat. Er is met het Grotius Centre een werkplaats waar aan de modus operandi van de internationale tribunalen en gerechtshoven wordt gesleuteld en met het CTC nu onder het dak van ISGA één waar de antwoorden op hedendaagse veiligheidsvraagstukken zoals terrorisme en cybersecurity onder het vergrootglas liggen. Er is bij het Instituut Bestuurskunde een Research & Developmentafdeling voor de verbetering van de openbare dienstverlening en een laboratorium voor het ontwerp van optimale beslisregels. Er is met het Centre for Modern Studies een vrijwel singuliere ambachtsman die zijn producten over de stad zelf één voor één opzet, uitvoert en onder de mensen brengt ter beter begrip. Er is met het Centre for Innovation een studio voor de productie van ICT gebaseerd onderwijsmateriaal, een aanzet voor een eigen Silicon Valley voor humanitaire hulpverlening waar ook ter wereld

en een knutselhoek voor ieder die iets nieuws in zijn hoofd heeft en het tot betekenisvolle uitvoering wil brengen. Er is met het Centre for Professional Learning een uitnodiging aan mensen en instellingen in de buurt om hun competenties te komen verbeteren. En in het Centrum voor Regionale Kennisontwikkeling wordt geassisteerd bij projecten om eigen specialistische beroepservaringen te verwerken in een academisch proefschrift. Al met al een rijk palet. Het bestuurlijk construct boven het leeuwendeel ervan gaat Faculty of Governance and Global Affairs heten. De faculteit moet haar positie nog vinden, er zijn nog wat losse eindjes en er staat nog een grote verhuizing op stapel.

De Leidse presentie in Den Haag ging zonder eigen huisvesting van start, maar dat veranderde toen men na drie jaar in 2002 een door de universiteit gehuurd pand in de onmiddellijke nabijheid van het nationale politieke centrum betrok. Het is altijd de uitdrukkelijke bedoeling gebleven om aanwezig te zijn binnen wat wel de 'Haagse vierkante kilometer' wordt genoemd met het Plein direct naast het Binnenhof als centraal punt: 'daar komt men elkaar tegen'. Huisvesters praten meer over een zoekcirkel om hun ruimtelijk selectie criterium te omschrijven en die is met alweer de punt op het Plein en een straal van zo'n 500 meter steeds maatgevend geweest bij huisvestingskeuzen. Vooral toen docenten nog uit Leiden moesten komen, gold daarnaast nog een tweede zoekcirkel als belangrijk: loopafstand tot het station Den Haag Centraal. Eenzelfde cirkelgrootte rond die positie toont gelukkigerwijs een aanzienlijke overlap. De beoogde oriëntatie van de Leidse presentie op de internationale instellingen die de Haagse aanspraken als stad van vrede en recht staven, zou heel goed pogingen tot huisvesting in de buurt van die organisaties hebben kunnen opleveren. In het overeenkomstige geval in Genève was dit zo. Deze instituten zijn in Den Haag geconcentreerd in de internationale zone richting Scheveningen. In het geval van de Haagse campus zijn zulke pogingen in feite achterwege gebleven. Het is nog weer een aanwijzing dat bij de feitelijke vormgeving de contacten met het nationale politieke centrum (evenals in veel andere gevallen die we eerder tegenkwamen) de doorslag gaven.

Bij toenemende ruimtebehoefte breidde de campus zich na 2002 uit met enkele huurpanden in de directe omgeving. Vanaf 2010 nam de ruimtebehoefte sprongsgewijs toe. De universiteit verwierf nu enkele grotere objecten waarvan twee in huur en een in eigendom. Toevalligerwijs lagen er twee in de onmiddellijke omgeving van het station Den Haag Centraal en een vlakbij het in 2002 gehuurde en inmiddels weer prijsgegeven pand. In 2016 zal men zijn intrek nemen in een opnieuw voor de lange termijn gehuurd pand in de directe omgeving van het culturele hart van Den Haag dat nu

aan het Spui opnieuw vorm krijgt. Deze vestiging zal zich dan ook vrijwel de overbuur worden van het stadhuis, de plek waar het gemeentebestuur de lotgevallen van de Haagse campus al jaren zorgvuldig en geëngageerd begeleidt. De campus zal dan daarnaast nog beschikken over een fraai huurpand naast het station waar het meest grootstedelijke University College van Nederland verblijf houdt en een zorgvuldig verbouwd en een grondig gerenoveerd voormalig krot in eigendom in de schaduw van de Koninklijke Schouwburg, lang verkommerd onderdeel van het rijksgebouwenbestand. De Campus bestaat dan uit drie delen op prominente plekken ruim binnen de oorspronkelijke zoekcirkels na een kleine wandeling in de buurt. Eigenlijk meer een ommetje.

Stimulansen, hindernissen en verdere stappen

Zestien jaar academisch pionieren in Den Haag heeft een flinke oogst opgeleverd. Is de Leidse presentie in Den Haag daarmee een succes? Er zijn zonder twijfel een paar originele initiatieven tot bloei gekomen, er zijn ook een paar opleidingen op gang gebracht die op ruime interesse van studenten mogen rekenen en veel waardering van verscheidene kanten hebben gekregen, en er is een bestaande discipline overgeplant met nieuw elan als resultaat. Het geheel heeft zich een herkenbare plaats in de stad verworven. De Haagse vestiging is naar gangbare maatstaven zonder meer de tot nu toe meest geslaagde campus buiten de oorspronkelijke gemeente van vestiging van alle Nederlandse universiteiten. We kijken daarbij uitdrukkelijk niet naar multilokale hbo-instellingen, die immers een andere achtergrond hebben. Er valt echter ook in Den Haag nog genoeg verder te ontwikkelen. Helemaal af hoort een academische vestiging ook niet te worden.

Een gedegen, eenduidige uitspraak over het tot hiertoe behaalde succes is daarmee nog niet gedaan. Succes is bij dit soort projecten een rekbaar begrip en het kan een uiteenlopende invulling krijgen. Een uitspraak zou kunnen stoelen op de verwezenlijking van ambities aan de start. De Haagse kennisinfrastructuur ter ondersteuning van de internationale ambities van de stad is met de komst van de Universiteit Leiden verder uitgebreid, maar of die infrastructuur beter is gaan functioneren en dan met name dankzij de bijdrage vanuit de Universiteit Leiden, is nog een open vraag. De studentenaantallen van de Universiteit Leiden zijn inderdaad met de vestiging in Den Haag gegroeid en het is bijzonder aannemelijk dat dat anders niet in die mate gelukt was. Ze zijn de laatste jaren zelfs veel harder gegroeid dan waarschijnlijk in eerste instantie voor mogelijk werd gehouden (feitelijke

uitspraken daarover heb ik niet gezien). Maar het oorspronkelijke plan ging over andere onderwijsprogramma's dan er nu worden gerealiseerd, het roer is in de loop der tijd ingrijpend omgegaan. Succesvol, dat wel.

Succes is ook een kwestie van de overtuiging van belanghebbenden, hier allereerst de Universiteit Leiden en de gemeente Den Haag. In haar nieuwste instellingsplan omarmt de universiteit de vestiging in Den Haag als een van haar drie eigen onderdelen, zoals we zagen. De gemeente laat geen gelegenheid voorbijgaan om de Leidse vestiging binnen haar grenzen steeds opnieuw bij eigen initiatieven te betrekken en toont zich een betrokken bondgenoot. Wat dat betreft is er zeker sprake van succes. Men zou succes tenslotte ook kunnen afmeten door vergelijking van het afgelegde ontwikkelingstraject met dat van vergelijkbare initiatieven elders. De zich ontwikkelende stand in termen van onderwijsdiploma's en onderzoeksoutput (op een of andere manier allemaal gewogen naar kwaliteit) zou dan geconfronteerd moeten worden met die elders over eenzelfde periode met inachtneming van de geïnvesteerde financiële middelen en het erbij betrokken personeel. Het zou de moeite lonen dat nog eens na te lopen, maar het is een exercitie die ver buiten de hier beschikbare mogelijkheden valt.

Enkele suggesties over wat de groei en bloei in Den Haag stimuleerde en waar de uiteindelijk tijdelijke vertragingen en hindernissen lagen, vallen niettemin uit al het voorgaande wel te destilleren. Ik ga hier voorbij aan het keuzevraagstuk aan het begin van het project of de Universiteit Leiden al dan niet een extra vestiging zou moeten openen al dan niet in Den Haag, maar richt mij op groeikansen eenmaal in den Haag aanwezig. Ik bepaal me tot vier stimulansen en drie hindernissen, allemaal van belang dus zonder geïmpliceerde rangorde.

Stimulans 1: stedelijk Den Haag als omgeving

Den Haag is voor een initiatief als het hier besprokene een gunstige omgeving. Bij een nationaal politiek centrum hoort een academische instelling en die was er nog niet echt. De vraag kwam dus steeds weer op. Natuurlijk mist Den Haag de in deze omstandigheden gebruikelijke aanduiding van hoofdstad, maar de algemene erkenning dat hier het politieke zwaartepunt van het land ligt, is er niet minder om. Er waren in Den Haag wel al heel wat vormen van academische activiteit, maar een universitair stempel stond er niet duidelijk op (meer recent is dat met de incorporering van het ISS in de Erasmus Universiteit en van het LEI in Wageningen Universiteit ook in die gevallen tot stand gekomen). Er was in Den Haag al wel hogerberoeps-onderwijs in beduidende omvang, maar dat werd mede door de aard van

het binaire stelsel toch nooit helemaal als voldoende compensatie gezien. Het is interessant en plezierig dat met de komst van de Universiteit Leiden naar Den Haag (ook dankzij de inspanningen van de gemeente, zie verder het volgende punt) vruchtbare samenwerkingsrelaties met het lokale hbo tot stand komen die de disfunctionele kanten van de binaire scheidslijn terzijde kunnen schuiven. Den Haag is tenslotte ook een gunstige omgeving voor een project als het onderhavige, omdat er veel activiteit op het gebied van recht, bestuur en politiek plaatsvindt, wat onderwijs op deze terreinen aanmoedigt en onderzoekskansen meebrengt. Een goed voorbeeld van het laatste is de snelle deelname aan het onderzoek op het terrein van radicalisering en het (contra)terrorisme, dat ook tot baten aan de kant van het onderwijs heeft geleid.

Stimulans 2: pro-actieve steun en commitment van de stedelijke bestuurders

De permanente betrokkenheid en de grote inzet van de gemeente Den Haag heeft het project bijzonder veel goed gedaan. Die betrokkenheid reikte van inhoudelijke steun bij de vormgeving van de kennisinfrastructuur op het terrein van de vrede en recht-functie van de stad, de samenwerking bij het aangaan van verbindingen met het Haagse onderwijs in brede zin tot het bemiddeling bij de verwerving van voorfinanciering voor projecten, het helpen effenen van de weg bij de realisering van gebouwen en de medefinanciering van een aantal van de initiatieven. Het is in Nederland niet ongebruikelijk dat gemeenten zich regelmatig verstaan met de academische instellingen die binnen hun gemeente gevestigd zijn. Gemeenten worden ook steeds actiever waar het om nieuwe vestigingen gaat (zie Middelburg in het geval van het Roosevelt College en Amsterdam bij de samenwerking van MIT, TU Delft en Universiteit Wageningen in het Amsterdam Institute for Advanced Metropolitan Solutions). Den Haag was er vroeg mee en de zorg is groot en duurzaam gebleken.

Stimulans 3: enthousiaste en betrokken universitaire gangmakers

De zeer zichtbare en langdurige aanwezigheid van Jouke de Vries als Leids vertegenwoordiger in Den Haag met een imposant netwerk, goed gevoel voor wat in Den Haag gewenst was en openheid voor bruikbare vernieuwingen en potentiële bondgenoten elders hebben gezorgd voor een stroom van initiatieven, die de Leidse presentie in Den Haag tot tastbare realiteit hebben helpen maken. Na een solistisch begin heeft Rolf Oosterloo hem

gedurende het grootste deel van die periode als tweede stem bijgestaan, even gespits op vernieuwende plannetjes die iets moois zouden kunnen opleveren, maar in het bijzonder bekleed met de verantwoordelijkheid de ontwikkelingen bedrijfsmatig in acceptabele banen te houden. Gezamenlijk hebben zij het Haagse gezichtspunt in de Universiteit Leiden naar voren gebracht en het belang daar, ook voor de universiteit zelf, behartigd. Dat was natuurlijk niet steeds simpel in een situatie waarin het Nederlandse universitaire bestel al langere tijd onder aanzienlijke druk staat.

Stimulans 4: systematische aanpak

Onder druk van de gewijzigde omstandigheden inzake de toegankelijkheid van het in Den Haag gegeven onderwijs is vanaf 2005 een aantal nieuwe initiatieven ontwikkeld. Dankzij zorgvuldige planning van goed geselecteerde projecten en een toegenomen risicodragend commitment van de Universiteit Leiden zijn enkele grotere projectplannen na verloop der tijd met succes bekroond (LUC, LivingLab/Centre for Innovation). Mogelijk heeft dit mede het pad geëffend voor de overgang van Bestuurskunde vanuit Leiden en de start van het International Studiesprogramma vanuit de faculteit Geesteswetenschappen, al waren voor beide verhuizingen ook autonome redenen.

Hindernis 1: aanvankelijke inzet van in Leiden gevestigd wetenschappelijk personeel

Een aanvankelijke hinderpaal voor de groei van de Leidse presentie in Den Haag vormde de concentratie van de kant van de universiteit op de inzet van wetenschappelijk personeel uit Leiden. Dit hing evident samen met de ontstaansgeschiedenis waarbij vanuit de Universiteit Leiden de nadruk had gelegen op die inzet om bij gelijkblijvend personeel de studenteninstroom te vergroten. Dit bracht uiteraard mee dat in Den Haag de wetenschap maar beperkt kon wortelen.

Hindernis 2: aanvankelijk beperkte ambitie CvB Leiden

Daarmee samenhangend was er vermoedelijk aanvankelijk bij het Centraal Bestuur van de Universiteit Leiden maar een beperkt commitment om de Haagse vestiging te beschouwen als een permanent en belangrijk deel van de universiteit als geheel. Dit beperkte uiteraard de groeimogelijkheden. Het ziet ernaar uit dat vooral de stichting van het Leiden University

College hierin verandering heeft gebracht, zoals daarnet aangegeven. Met de aanloop waren relatief hoge bedragen gemoeid, terwijl ook de gemeente zich voor een aanzienlijk bedrag aan het project had verbonden. Een eigen University College was voor beide een begerenswaardig doel, dat zonder dralen binnen een vrij korte periode zijn beslag moest krijgen. Voordien was de structurele financiering vanuit de Universiteit Leiden vrijwel beperkt tot Jouke de Vries en zijn beperkte staf en de huisvesting in Den Haag.

Hindernis 3: beperkingen hogeronderwijsbestel

Een algemene hinderpaal die initiatieven als het onderhavige in elk geval in eerste instantie belemmert, is het nationale hoger onderwijsbestel. Dat is er niet op gericht duizend bloemen te laten bloeien. Nieuwe universiteiten zijn totaal uit den boze, maar ook nevenvestigingen worden onderworpen aan strikte wettelijke eisen onder andere met betrekking tot macrodoelmatigheid en hun interne inrichting. Dit is in de loop der jaren wel iets verlicht, maar terughoudendheid op nationaal en universitair niveau voor experimenten met nieuwe vormen is niet verdwenen. Het lijkt er nu wel op dat activistische gemeenten en universiteiten de handen vaker ineenslaan om toch nieuwe vestigingen – en dan vaak alweer University Colleges – van de grond te krijgen. Het is mogelijk dat deze hinderpaal verleden tijd aan het worden is. Of al die nieuwe nevenvestigingen daarmee permanent kansrijker worden, is een andere kwestie. Daarbij gaat de aloude Republiek van cijfers en letters een woordje meespreken. Het is de vraag op welke plaatsen men de meer interessante leden van dat gezelschap kan verleiden om voor geruime tijd neer te strijken.

In Den Haag is nu op onderzoeksgebied een boeiende combinatie van meer puur academisch betrokken en meer op toepassing gerichte praktijken aanwezig. Het is zaak dat die zich constructief met elkaar verstaan. Als mogelijke stap zouden de bewoners van de Campus zich nog eens kunnen concentreren op verdere uitbouw van de verbindingen tussen de kennisgebieden recht, bestuur en politiek met het oog op internationale vrede, rechtvaardigheid en veiligheid. Het zou daarbij onder andere kunnen gaan om een gezamenlijke PhD-pool. De wijze waarop dit elders geregeld is (ik verwijs terug naar IHEID, Diplomatische Akademie Wien, SAIS Washington en SIPA naast de Kennedy School die al helder op het netvlies staat), zou inspiratie kunnen leveren. Naast ISGA, Grotius en het internationaal georiënteerde deel van Bestuurskunde zouden de in ontwikkeling verkerende data-analyseactiviteiten op het gebied van het vredesonderzoek binnen het

Centre for Innovation en de nog aanwezige onderzoekscapaciteit binnen het LUC hier een rol kunnen spelen.

Bij een verdere uitbouw van de onderzoekscapaciteit in Den Haag zal het in de huidige algemene constellatie in het onderzoek zaak zijn tijdig te voorzien in genoeg ondersteuning bij de planning en uitvoering van grotere onderzoeksprojecten. Het gaat daarbij om advisering bij de verwerving van grants, de ondersteuning bij het management van grotere projecten en hun administratieve afwikkeling. Sommige van deze functies zijn snel bezig uit te groeien tot eigen specialisaties, die niet zonder schade genegeerd kunnen worden.

Als de Haagse campus een volwaardige deel van de Universiteit Leiden is, dienen de meer dan lokale onderdelen ook duidelijke verbindingen met de rest van universiteit te hebben. Dat geldt nu al in het bijzonder voor het Centre for Innovation vooral in zijn ondersteuning van ICT-gedreven onderwijsprogramma's, en de uitbouw van de entrepreneurial gezichtshoek in cursussen en eveneens voor de dienstverlening van Centrum voor Regionale Kennisontwikkeling bij het duaal promoveren of het aanbod aan cursussen voor professionals vanuit de universiteit door het Centre for Professional Learning.

Ten slotte is de Haagse campus van de Universiteit Leiden geëigend om een rol te spelen in de verdere uitbouw van de samenwerking tussen de zuidelijke Randstaduniversiteiten. De samenwerking met de TU Delft en de Erasmus Universiteit lijkt wat afgevlakt, maar is nog steeds op verscheidene punten intact. Bij het onderwijs op het gebied van de cybersecurity is er recent zelfs een nieuwe vorm voor gevonden elders in Den Haag. Het ligt voor de hand in elk geval de samenwerking met de TU Delft en de EUR op aanverwante terreinen andermaal ter hand te nemen ter verdere uitbreiding. Ook allianties met andere instellingen zouden daarbij tot de mogelijkheden kunnen behoren. Denk bijvoorbeeld aan de net genoemde instellingen op het terrein van internationale vrede, recht en veiligheid die onderling al sterk verweven zijn.

Literatuur

(bij bundels waar uit meerdere hoofdstukken is geput, staan die hoofdstukken in deze lijst met op.cit. voor de titel van de bundel. De bundel is in de lijst terug te vinden onder de naam van de redacteur).

- Abbott, K.W., J.F. Green & R.O. Keohane (2013). *Organizational ecology and organizational strategies in world politics*. Discussion paper 13-57, The Harvard Project on Climate Agreements. Cambridge MA: Harvard Kennedy School.
- Algemeen Dagblad (2007). De kleur van Den Haag. 19.10.2007.
- Andersson, Elffers & Felix (2007). *Marktonderzoek University College Universiteit Leiden. Onderzoek naar de vraag in Nederland*. Utrecht
- Andersson, Elffers & Felix (2008). *Leiden University College Den Haag. Een basis voor leiderschap. Naar een Leiden University College in Den Haag*. Utrecht
- Baele, K. & Th. De Bruijn (2007). *Haalbaarheidsonderzoek University College*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Bender, Th. (1998). Scholarship, local life and the necessity of worldliness. In H. van der Wusten op.cit., pp. 17-28
- Biggar Economics (2015). *Economic contribution of the LERU Universities*. A report to LERU. Roslin Midlothian http://www.leru.org/files/publications/LERU_Economic_Contribution_-_Report.pdf
- Blok, N. e.a. (Red.) (2005). *Vier eeuwen geschiedenis in steen. Universitaire gebouwen in Leiden*. Leiden: Expertisecentrum Vastgoed van de Universiteit Leiden.
- Box, L. (2008). Whither the 'International Community'? Grotius, Fukuyama and The Hague. In D. Vriesendorp op. cit., pp. 31-40
- Brakel, M. van den & P. Ament (2010). Inkomensverschillen binnen en tussen gemeenten. In CBS, *Sociaal-economische trends 3e kwartaal 2010*, pp. 7-13). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Burke, P. (1998). *The European Renaissance. Centres and peripheries*. Oxford: Blackwell.
- Burnett, A. (1998). The University and the City Council: the political interface in Portsmouth UK. In H. van der Wusten, op. cit., pp. 167-186
- Campus Den Haag (2004). *Overzicht activiteiten en vooruitblik bij 5-jarig bestaan*.
- Campus Den Haag (2005). *Academisch kwartier tussen Leiden en Den Haag. Meerjarenbeleidsplan 2005-2010*.
- Campus Den Haag/Universiteit van Leiden ism Hague Academic Coalition, TNO Defensie en Veiligheid, TU Delft, Erasmus Universiteit Rotterdam (2006). *Internationaal recht, internationale betrekkingen en veiligheid. Met Recht voor Veiligheid*. Actieplan voor innovatieplatform. Sept. 2006.
- Campus Den Haag, TNO, CapGemini (2006). *Subsidieaanvraag bij Pieken in de Delta-Zuidvleugel Randstad voor Gebiedsgericht project Secure Haven*.
- Cassese, A. (2008). Living and working in The Hague – some happy memories. In D. Vriesendorp, op. cit., pp. 191-195
- Centrum Regionale Kennisontwikkeling (2015). *Leiden University Interfaculty Dual PhD Centre The Hague Zelfstudie*.
- Chang, D. (2009). *Visualizing the Republic of Letters*. Stanford University. <http://stanford.edu/group/toolingup/rplviz/>

- City of The Hague, Department for Urban Development (2005). *Position paper on The Hague, International City of Justice and Governance. Building a better world in The Hague*.
- Claval, P. (1998). Politics and the university. In H. van der Wusten *op. cit.*, pp. 29-46
- College van Bestuur Universiteit Leiden (2015). *Brief CvB UL aan B&W gemeente Den Haag* 2.4.2015.
- Collins, A. (2006). *Contemporary Security Studies*. Oxford: Oxford University Press.
- Commissie Vrede en Recht (2009). *Den Haag en Global Justice. Een pleidooi voor de oprichting van een 'Institute for Global Justice'*. Den Haag.
- Commissie Veerman (2010). *Advies van de Commissie toekomstbestendig Hoger Onderwijs stelsel*. Den Haag.
- CSA (2015). *Jaarverslag 2014 Stichting Cyber Security Academy The Hague (CSA)*. Den Haag.
- Dam, F. Van, e.a. (2010). *Nieuwbouw, verhuizingen en segregatie*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- DECISIO (2014). *Den Haag 'Internationale stad van Vrede en Recht'. Economische impact internationale organisaties, NGO's, ambassades, internationale scholen en kennisinstellingen*. Actualisering 2013/2014. Amsterdam.
- Engelshoven, I. van (2015). *Agenda Kenniseconomie*. Gemeente Den Haag.
- Epigram, Bristol Independent Student Newspaper* (2015). Clifton residents react to 'Studentification'. 2.11.2015
- Etzkowitz, H. (2014). The contribution of university-industry-government interactions to creative entrepreneurship and economic development. In R. Sternberg & G. Krauss (Eds.) *Handbook of Research on Entrepreneurship and Creativity*, pp. 323-359. Cheltenham: E. Edgar.
- Europaeum, E-paper of the Association of leading European universities* (2008). *Still generating the Geneva internationale*. 5.2.2008
- Eyffinger, A. (1999). *The 1899 Hague peace conference: 'The parliament of man, the federation of the world'*. The Hague: Kluwer Law International.
- Florax, R.J.G.M. (1992). *The University: a regional booster? Economic impacts of academic knowledge infrastructure*. Aldershot: Avebury.
- Furnée, J.H. (2009). Stad van weelde. Stedelijk bestuur en cultuur in de negentiende eeuw. In L. Lucassen & W. Willems (Red.) *Waarom mensen in de stad willen wonen 1200-2010*, pp. 152-172. Amsterdam: Bert Bakker.
- Ganzeboom, H. (1989). *Cultuurdeelname in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- Gemeente Den Haag (2005). *Werken aan de wereld in Den Haag*.
- Gemeente Den Haag (2008). *The Hague. International City of Peace and Justice*.
- Gemeente Den Haag (2010). *The Hague, City of Innovations in Peace, Justice and Security*.
- Gemeente Den Haag Dienst Stedelijke Ontwikkeling (2012). *Bevolkingsprognose Den Haag 2012-2020*.
- Gemeente Den Haag (2012). *Nota Hoger Onderwijs in Den Haag*.
- Gemeente Den Haag i.s.m. OOGO (2014). Kwaliteit als kompas. *Werken aan uitstekend onderwijs in Den Haag. De Haagse Educatieve Agenda 2014-2018 van het onderwijs, de kinderopvang, de gemeente en de educatieve partners in Den Haag*.
- Gemeenteraadsfracties VVD, PvdA, CDA (1998). *Beleidsprogramma 1998-2002*. RIS 21553 Den Haag.
- Grand opening Anna van Bueren Building 2013 (<http://vimeo.com/78104271>).
- Groen, A. in 't & M. Leloux (2008). *Kenniscreatie. Werken en promoveren: de duale promovendus*. Kamer van Koophandel Den Haag – Universiteit Leiden Campus Den Haag
- Groen, A. in 't (2009). *De Wende en Humboldts erfenis. De utopie voorbij*. Leiden: Leiden University Press.

- Groenendijk, J. (1998). Amsterdam, Utrecht, Groningen: Universities' locational interests and urban politics. In H. van der Wusten, op. cit., pp. 99-120
- Haagsche Courant* (1999a) Rechtenstudie in Den Haag. 7.1.1999
- Haagsche Courant* (1999b). De gebeurtenis van ... Jouke de Vries. 'Den Haag moet een universiteit hebben'. 12.6.1999
- Haagsche Courant* (2005). Ruisende toga's rond Nieuwe Kerk. 11.10.2005
- Haagsche Courant* (2008). Universitair Netwerk in Den Haag. 8.9.2008
- Heijer, A.C. den (2011). *Managing the university campus. Information to support real estate decisions*. Delft: Eburon.
- Kempen, R. van e.a. (2000). *Segregatie en concentratie in Nederlandse steden: mogelijke effecten en mogelijk beleid*. Assen: Van Gorcum.
- Kerr, C. (1963). *The uses of the university*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press (5th ed. 2001).
- Kooijmans, P.H. (2008). A City of Peace? Past, present and future. In D. Vriesendorp op. cit., pp. 97-104
- Krieken, P. van & D. McKay (2005). *The Hague: Legal capital of the world*. The Hague: T.M.C. Asser Press.
- Larsson, B. (Ed.) (2008). *Univer-city. The old middle-sized European academic town as a framework of the global society of science – challenges and possibilities*. Lund: Sekel Bokförlag.
- Lechner, F. & J. Boli (Eds.) (2015, 5th ed.). *The Globalization Reader*. Chichester: WileyBlackwell.
- Leidsch Dagblad* (2005). TU Delft komt bij Campus Den Haag. 9.11.2005
- Lucassen, L. & W. Willems (2006). *Gelijkheid en onbehagen. Over steden, nieuwkomers en nationaal geheugenverlies*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Manshanden, W.J.J. (2009). *Kennis als economische motor. Onderzoek naar het ruimtelijk-economische effect van Hoger Onderwijs. TNO Bouw en Ondergrond*. In opdracht van Kenniscentrum voor Studentenhuisvesting (KENCES). Delft: TNO
- Mare* (2003). Grotius Centre krijgt 50.000 dollar van Amerikaanse Law School. 5.6.2003
- Mare* (2006). Campus zoekt partners. 18.5.2006
- Mare* (2009). Den Haag wordt tweede pijler. 10. 9. 2009
- Mare* (2010). Universiteit Den Haag (en ook nog een beetje van Leiden). 16.9.2010
- McPhee, Chr., M. Westerlund & S.Leminen (Eds.) (2012). Living Labs special issue. *Technology Innovation Management Review*, September, pp. 6-56 (www.timreview.ca)
- Meer, E. van der (1996). *Knowledge on the move. The university as a local source of expertise*. PhD. Diss. University of Amsterdam.
- Meer, F. van der & G. Dijkstra (2013). Bestuurskunde: van Rotterdam en Leiden naar Den Haag. In J. van Holsteijn e.a. (Red.) *Vensters op het verleden. 50 jaar FSW*, pp. 60-71. Utrecht: Biblioscope.
- Ministerie OCW (2014). *Beleidsregel doelmatigheid hoger onderwijs 2014 ter uitvoering van WHW*. Den Haag: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Möller, F. (2002). *Der Beschluss. Bonn/Berlin-Entscheidungen von 1990 bis 1994*. Bonn: Bouvier.
- Moreno-Ocampo, L. (2008). The Hague: Home to international peace and justice. In D. Vriesendorp op.cit., pp. 219-220
- Muller, A.S. (2008). The Hague: Back to the future. Life can only be understood backwards; but it must be lived forwards. In D. Vriesendorp, op. cit., pp. 41-52
- Nelissen, F.A. (2008). The Hague, International City – UN City – City of Peace and International Justice: Onward to 2015! In D. Vriesendorp op. cit., pp. 23-30
- NRC Handelsblad* (1998a). Universiteit Leiden wil Yale van Europa worden. 19.9.1998
- NRC Handelsblad* (1998b). Leidse universiteit kiest eigen aanpak. 'Uit eenvormig onderwijsbestel'. 21.9.1998

- NRC Handelsblad* (2010). Universiteit Leiden groeit een kwartiertje verderop. Tot schrik van de Leidse gemeenteraad wil de universiteit uitbreiden in Den Haag. De rector legt uit waarom. 29.9.2010
- NRC Handelsblad* (2015a). Hoe de slimme stad een dom idee kan worden. 17. 10. 2015
- NRC Handelsblad* (2015b) Commerciële Bijlage 'De wereld ontdek je in Leiden'. 30.10.2015
- Otterspeer, W. (2015). *Edele wijze lieve bijzondere. Een bondige geschiedenis van de Leidse Universiteit*. Leiden: Leiden Publications.
- Pellenburg, P.H. (2004). Universiteit, economie en regio. In M. Duijvendak & P. Kooy (Eds.) *RUG en regio, balans van een buitengewone band*, pp. 191-228. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Schmal, H. (1995). *Den Haag of 's-Gravenhage? De 19-de eeuwse gordel, een zone gemodelleerd door zand en veen*. Utrecht: Matrijs (PhD diss. UvA)
- Schuurman, B., Q. Eijkman & E. Bakker (2014). A history of the Hofstadgroup. *Perspectives on Terrorism* 8,4, pp. 65-81.
- SCP/CBS (2014). *Armoedesignalement*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Stahn, C. (Ed.) (2015). *The Law and Practice of the International Criminal Court*. Oxford: Oxford University Press.
- Telegraaf* (2005). Bolkestein oreert over patriottisme. 11.10.2005
- Teo, Anthony S.C. (Ed.) (2013). *Univer -cities. Strategic implications for Asia. Readings from Cambridge and Berkeley to Singapore*. Singapore: World Scientific Publishing.
- TIER/APE (H. Maassen-van den Brink e.a.) (2009). *Kosten- en batenanalyse van de komst van Leiden University College naar Den Haag*. In opdracht van Gemeente Den Haag.
- Tordoior, P., A. Poorthuis & P. Renooy (2015). *De veranderende geografie van Nederland. De opgaven op mesoniveau*. Amsterdam: Regioplan
- Universiteit Leiden/Gemeente Den Haag (1999). *Universiteit Leiden opent vestiging in Den Haag*. Gezamenlijk persbericht van de Universiteit Leiden en de gemeente Den Haag. Universiteit Leiden Dienst Interne en Externe Communicatie, 11.3.1999
- Universiteit Leiden-Gemeente Den Haag (2009). *Intentieovereenkomst Universiteit Leiden-Gemeente Den Haag*. 11.12.2009
- Universiteit Leiden (2015). *Excelleren in Vrijheid, Instellingsplan 2015-2020*.
- University Colleges Deans Network (z.j.). Statement on the Role, Characteristics, and Cooperation of Liberal Arts and Sciences Colleges in the Netherlands (www.universitycolleges.info).
- Uitvoeringsalliantie Den Haag Stad van Vrede, Recht en Veiligheid (Randstad 2040) (2009a). *Den Haag: Internationale Stad van Vrede, Recht en Veiligheid. Met Recht voor Veiligheid II*. Actieplan voor het Innovatieplatform. Stand van zaken november 2009.
- Uitvoeringsalliantie Den Haag, Stad van Vrede, Recht en Veiligheid (Randstad 2040) (2009b). *Naar een onderzoeksprogramma 'Internationale Profilerings Randstad 2040'. Ruimte, milieu, infrastructuur, en energietransitie, klimaat, zeespiegelrijzing en veiligheid. Versterking van het internationaal profiel van Den Haag*. Haagse notitie nr. 3.
- Veening, W.J. (2008). The Hague, City of Peace, Justice and Security, also in the Field of the Environment. In D. Vriesendorp op. cit., pp. 163-166
- Veld, R. in 't (2014, 29 oktober). *De NSOB als 'lege doos'*. Toespraak tijdens viering 25 jaar NSOB (<http://www.nsob.nl/lustrum/index.php/slotmanifestatie>).
- Volkskrant, de* (1999). Leidse universiteit wil iets maken van Haags bijkantoor. 12.3.1999
- Volkskrant, de* (2009). Den Haag gaat zich hard maken voor de typische studentensfeer. 19.3.2009
- Voorhoeve, J. (2008). Towards a Hague Centre for Peace Building. In D. Vriesendorp op. cit., pp. 167-170

- Vries, J. de (2002). *Paars en de managementstaat. Het eerste kabinet-Kok (1994-1998)*. Apeldoorn: Garant Leuven.
- Vries, J. de (2008). Towards a sustainable 'Legal Capital of the World'. In D. Vriesendorp op. cit., pp. 57-64.
- Vries, J. de & R.J. Oosterloo (2005). *Academisch kwartier tussen Leiden en Den Haag. Meerjaren-beleidsplan 2005-2010*. Universiteit Leiden Campus Den Haag.
- Vriesendorp, D., F.A. Nelissen & M. Wladimiroff (Eds.) (2008). *The Hague Legal Capital? Liber in Honorem W.J. Deetman*. The Hague: Academic Press.
- Walsum-Lim, Y. van (2007). *University College. Report on international markets*.
- Willems, W. (2011). *Het Haagse gevoel. Portret van een stad*. De nieuwe Haagsche Den Haag (gebaseerd op de serie 'Op zoek naar het Haagse gevoel' in *AD Haagsche Courant*).
- Wladimiroff, M. (2008). Criminal justice in The Hague. In D. Vriesendorp op. cit., pp. 65-72
- Willems, W. & H. Verbeek (2015). *Hier woonden wij. Hoe een stad zijn Joodse verleden herontdekt*. Amsterdam: Prometheus.
- Williams, P.D. (2008). *Security Studies. An Introduction*. New York: Routledge.
- Woitrin, M. (1998). Louvain-la-Neuve: A new city for an old university. In H. van der Wusten op. cit., pp. 71-86
- Wusten, H. van der (Ed.) (1998). *The urban university and its Identity. Roots, locations, roles*. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers.
- Wusten, H. van der (2006). 'Legal capital of the world': political center-formation in The Hague, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 97, 3, pp. 253-266.
- Zoggel, J. van (2009). Economische analyse Haags cluster Vrede, Recht en Veiligheid. In *Actieplan voor Innovatieplatform op het gebied van Internationaal recht, internationale betrekkingen en veiligheid, par. 2.4*.
- Zoggel, J. van (2011). *Living Lab The Hague. Investeren in een innovatief academisch leer- en werkklimaat voor het Haagse sleutelgebied Vrede en Recht*. Februari 2011.
- Zoggel, J. van (2014). Cyber Security Academy (CSA). *The Hague. Profiel, activiteiten, organisatie*. Maart 2014.
- <http://www.corporate.siemens.nl/nl/siemens-in-nederland/ondernemingsstructuur/raad-van-bestuur.htm>
- <http://www.denhaag.nl/home/bewoners/to/Binckhorst-in-beweging.htm>
- www.harstenhoekweg.nl
- <http://www.icty.org/en/about/detention>
- <http://www.wageningenur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/LEI/Kennis-met-impact/Historie-LEI.htm>

